

TÖRÖK ZSUZSA

**„BIZONYOSAN AZ IGAZI MEGELÉGEDÉS
CSAK A CSALÁDI ÉLETBEN VAN”
(Petelei István családtagjaihoz írt levelei)**

GYAKORNOK KERESTETIK

Marosvásárhelyen egy talp-, bőr-, norinbergi¹ és kurtaáru üzletembe egy **gyakornok kerestetik**. Jelentkezni lehet: PETELEI MÁRTON-nál Marosvásárhelyen.²

Miközben Petelei Márton talp-, bőr-, norinbergi- és kurtaáru üzletébe gyakornokot keresett, kereskedését menedzselte, tevékenyen részt vett a helyi Iparos Polgári Egylet fillér- és táncestélyeinek rendezésében a 19. század végének Marosvásárhelyén, és életvitelében alapvetően nem tért el a Petelei családban még a nagyapától hagyományozott férfi életpálya-mintától, a kereskedőtől, nagyobbik öccse, Petelei István az ún. értelmiségi szabad pályán tevékenykedett mint újságíró és szépíró, és a 19. század végének népes kispolgári családjában, a polgári éthosznak megfelelő nem anyagi, hanem ugyanolyan fontos szellemi javak átszarmaztatásának feladatát vélhette magáénak.

Források

Fenti kijelentésemet arra a hatvanhat, eddig (kettő kivételével) publikálatlan autográf levélre³ alapozom, melyeket az Ms 5720/347–471-es jelzet alatt a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára őriz. A magánlevelek Bisztray Gyula hagyatékának részeként kerültek a Kézirattár tulajdonába Petelei jegyzetfüzeteivel és egyéb kéziratos anyagokkal együtt.⁴ Bisztray ezek kiadását is tervezte az irodalmi levelezés mellett. Ezt jól bizonyítja, hogy (négy levél kivételével) a hagyatékban az egyes leveleket Bisztray gépiratos másolatai követik. Ez magyarázza, hogy a raktári jelzet szinte kétszer annyi levélre enged következtetni, mint amennyi valójában itt olvasható, ugyanis a Kézirattár feldolgozási gyakorlata szerint az egyes darabok és az azokat követő másolatok külön jelzetet kaptak.

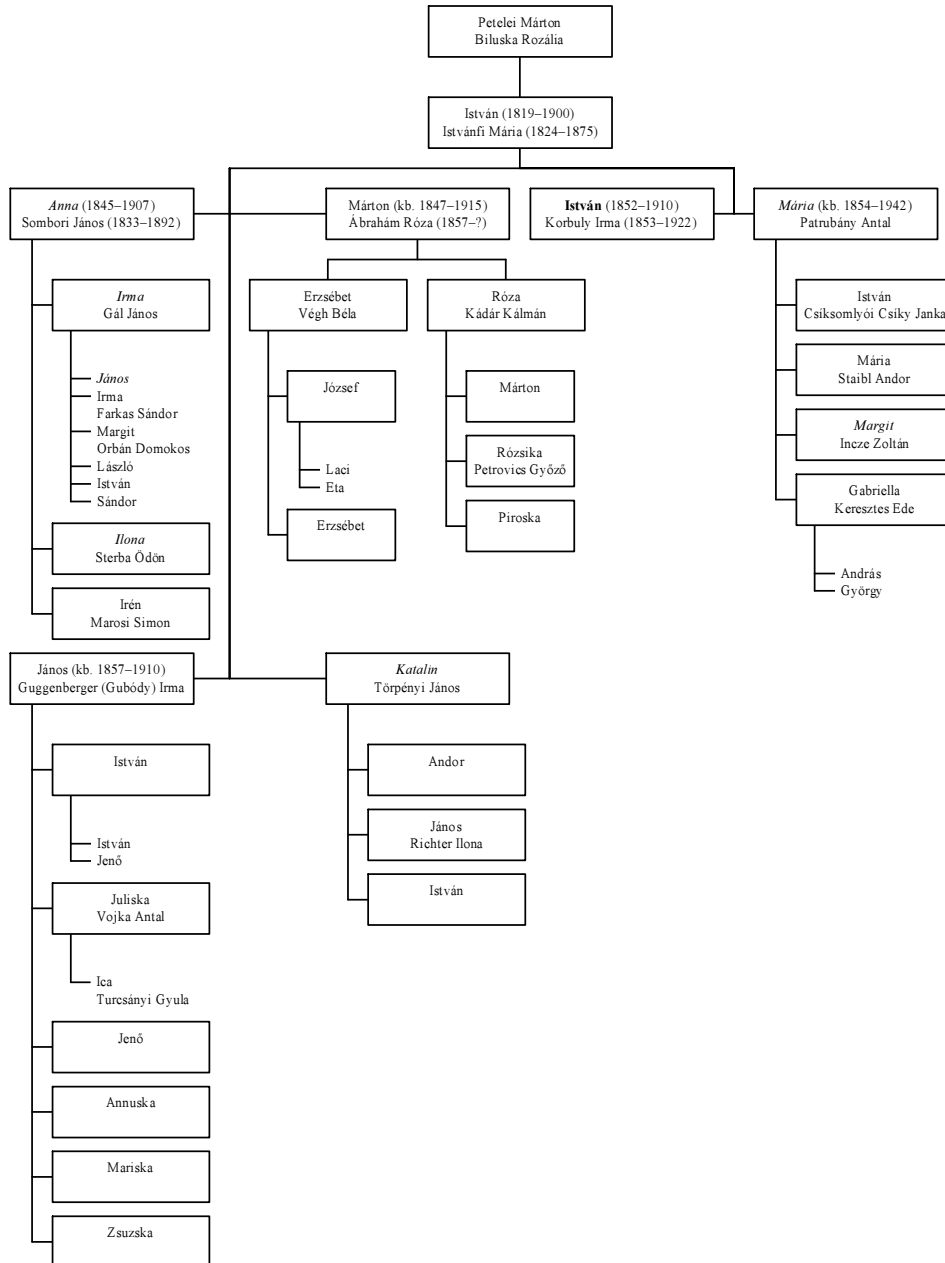
¹ Norinbergi áruk: bronz- és rézárúk, tükrök, játékszerek, optikai eszközök, ceruzák összefoglaló neve; Norinberga Nürnberg latin neve.

² Marosvidék, 1885, 15. évf., 36. sz. (aug. 22.), 164.

³ Részleteket közölt belőlük BISZTRAY Gyula, *Petelei István családja*, Bp., Egyetemi Nyomda NV., 1949.

⁴ A hagyaték sorsáról bővebben írtam már Petelei jegyzetfüzeteiről szóló ismertetőmben: TÖRÖK Zsuzsa, *Petelei István jegyzetfüzetei*, ItK, 2005, 580–593.

Petelei István családfája (Bisztray Gyula nyomán)

A vizsgálat tárgyát és a kérdésselvetés viszonyát tekintve az esetlegesség és a töredékség tényezőivel kell számolni. Köztudott, hogy minden dokumentum, de különösen a magánélethez kapcsolódó, családi dokumentumok fennmaradása bonyolult szelekciós és destruktív mechanizmus eredménye, a túlélő forrásanyag pedig csak töredékesen mutat rá a családi kapcsolathálóra, az ezen belül mutatkozó egyéni tapasztalatokra, illetve a családon belül érvényes normák rendszerére. Egy családi levelezés léte számos olyan cselekvés lenyomata, amely generációkon keresztül bizonyára csak egy részét őrizte meg a valamikor leírtaknak.⁵ Ebben az esetben ráadásul kettévágott kommunikációról van szó: a vizsgált forráscsoport csak a Petelei István által írt leveleket tartalmazza, a válaszlevelek hiányoznak. Joggal feltételezhető azonban, hogy számos olyan Petelei-levél létezett még ezeken kívül, vagy létezik és lappang, amely vagy elkerülte a családtagok kegyeletes figyelmét, vagy ma már kevésbé belátható okok, viszonyok, helyzetek miatt visszakereshetetlen. Egy levél túlélésének abban az esetben a legnagyobb az esélyei, ha címzettje a családi emlékezés fenntartásának szerepét vállalja magára.⁶ A forráscsoport létrejötté az egyes családtagok kegyeletén túl Gál Jánosnak, Petelei egyik unokaöccsének köszönheti létezését. Ő gyűjtötte egybe a leveleket, és juttatta utólag Bisztray Gyula tulajdonába. A gyűjtés során szerepet játszó körülmények közül bizonyára a véletlenszerűségnek, illetve az éppen adott feltételeknek is nagy volt a jelentősége. Ezért indokoltabbnak tartom Petelei családtagjaihoz írt leveleiről, mintsem családi levelezéséről beszélni.

A levelek 1873. október 15. és 1908 között keletkeztek. A legkésőbbi dátummal keltezett levél 1907. július 14-én íródott, de a családi eseményekből következtetve van közöttük 1908-ban keletkezett is. A bizonytalanság okozója, hogy néhány levél keltezetlen; ezeknek egy része nagyjából elhelyezhető időben, de van közöttük olyan is, amelynek tartalma nem utal hozzávetőlegesen sem a keletkezés időpontjára, illetve az íráskép sem segít ennek megállapításában.

A levelek címzettjei: Petelei István nővére: Anna, és lányai: Sombori Irma és Sombori Ilona (Bolonka), illetve Irma legnagyobbik gyermeke: Gál János; Petelei húgai: Mária (Mimi) és Katalin (Tinka), illetve Mária egyik leánya: Patrubány Margit; Petelei unokatestvére: Kazacsay Anna.⁷

A levelek dokumentum jellegükön túl elsősorban kulturális termék mivoltukban érdekesek számomra. Kétségtelen, hogy tartalmuk révén gazdag információt nyújtanak a Petelei család mindennapjairól, de meglétük pusztán ténye is rendkívül fontos, hiszen ez magáról az írásról mint kulturális gyakorlatról mondhat el igen sokat, illetve arról, hogy

⁵ Vö. Roger CHARTIER, *Introduction: An Ordinary Kind of Writing (Model Letters and Letter-writing in ancien régime France)* = Roger CHARTIER, Alain BOUREAU, Cécile DAUPHIN, *Correspondence: Models of Letter-writing from the Middle Ages to the Nineteenth Century*, Oxford, Polity Press, 1997, 18; Martyn LYONS, *Love Letters and Writing Practices: On écritures intimes in the Nineteenth Century*, *Journal of Family History*, 24(1999)/4, 232.

⁶ CHARTIER, i. h.

⁷ A levelekben említett többi családtag kilétéhez lásd BISZTRAY, *i. m.* A családi kapcsolathálóban való tájékozódáshoz lásd a mellékelt családfát. A címzettek nevét kurziváltuk a családfán.

mit jelentett az írás a levelek írója számára. Ilyenként tehát nemcsak az érdemel figyelmet, hogy miről szólnak ezek a levelek, hanem az is, hogy milyen feltételek, körülmények, indítékok hozták létre őket és engedték meg túlélésüket.

Petelei családtagjaihoz írt leveleinek domináns témája

Petelei István családtagjaihoz írt levelei értelemszerűen családi eseményekről számolnak be a távol levőnek: eljegyzésekről, házasságkötésekről, gyermekszületekről vagy halálozásokról, családi ünnepekről: névnapozásról, házassági évfordulók megünnepléséről. Más esetekben az egyes családtagokról ír, a gyermekek fejlődéséről, betegségekről. Budapesti tartózkodása idején részletesen beszámol Mimi húgának az 1873-as bécsi világiállításon látottakról. Nyilván húgai miatt érdeklik különösen a nőnevelés aktuális problémái. Gyakran látja el őket a jó háziasszonyi kötelességgel, a megfelelő házastársi magatartással, illetve a gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsokkal. Nehézségek idején vigasztalja, támogatja családtagjait. Leveleiben sokszor buzdítja címzettjeit a mások iránti gondoskodásra, gyöngéd szeretetre, a közvetlen környezetében levők iránti felelősségre, megértésre, segítőkészségre, türelemre és empátiára; általában a csendes, vidám, nyugodt és elégedett életre.

A népes családból Petelei bizonyára több családtaggal is levelezett, a forráscsoport esetlegessége miatt megalapozatlan lenne a kapcsolattartás, illetve az egyes személyekhez vagy csoportokhoz való kötődés intenzitására vonatkozó következtetéseket levonni. Ez szempontból nem is bír különös jelentőséggel. Sokkal inkább az a tény, hogy a fennmaradt levelek címzettjei kivétel nélkül nők, illetve gyerekek. Ezzel van bizonyára összefüggésben az a tény, hogy a levelek visszatérő, domináns témája a család és a nőnek a családban betöltött szerepe.

A Petelei család a 19. század végi Marosvásárhelyen

Petelei István családja tipikusan 19. század végi kispolgári kereskedő család. A család polgári identitásával kapcsolatosan nővéréhez írt levelében található utalás: öccsének, Jánosnak⁸ Mariska nevű leánya „olyan jó egyszerű polgári leányka a kiből lesznek a csendes polgári asszonyok.”⁹ A Petelei család összes férfitagja az apától a fiútestvéren, a sógorokon, sőt az unokahúgok férjein keresztül a kereskedői pályán tevékenykedik.¹⁰ Petelei István az egyetlen, aki a nagyapától hagyományozott családi tradíció ellenében letér erről az útról.¹¹

⁸ Családi beceneve Öcsi vagy Jenő. (BISZTRAY, *i. m.*, 17.) A korabeli sajtóorgánumok is Jenőként említik.

⁹ Petelei István – Petelei Annának, 1902. dec. 27.

¹⁰ BISZTRAY, *i. m.*, 7, 11–12, 15, 17–18. Kivétel Patrubány Antalné Petelei Mária Margit nevű leányának férje: Incze Zoltán, aki hadbíró-örnagyt volt. Petelei Mártonnak, az író bátyjának talp-, bőr-, norinbergi- és kurtaáru kereskedése volt; sógorának, Törpényi Jánosnak a „Kerekhez” nevű vaskereskedése (Marosvidék,

A család házasságpolitikájában is a polgári minta érvényesül. A Petelei lányok kivétel nélkül kereskedőkhöz mennek férjhez, és valószínű, hogy a fiúk házasodásában is ez a minta a meghatározó.¹² Életük a századvég Marosvásárhelyén a helyi polgári kultúra adta feltételek és lehetőségek között alakul.¹³ Petelei Márton például az 1880-ban létrehozott helyi Polgári Olvasókör pénztárnoka és az Iparos Polgári Egylet tevékeny tagja. A szintén 1880-ban alakult egylet fő célja az „elhanyagolt, elszegényült iparos osztályt nem csak föltartani a sülyedéstől, hanem azt mivelní, versenyképessé és ez által élhető és erőssé tenni.”¹⁴ „Ez egyletben a nemes társalgás, olvasás és időtöltés által a nap fáradalmi után, egy kellemes pihenő óra igen olcsón eszközölhető; mely által az ismeretek gyűjtésével, erősbül a szellemi erő, nemesedik a lélek s megmarad az egészség, melyet néha saját pénzők árán oly kiméletlenül pazarolnak el.”¹⁵ Az egylet tánc- és fillérestélyeinek Petelei Márton és Petelei Jenő aktív rendezői.¹⁶ Törpényi János, Petelei egyik sógora az iparos ifjak külföldön való szakirányú továbbképzését célzó marosvásárhelyi Kereskedelmi- és Iparkamara titkára.¹⁷ A helyi kultúrán belüli társadalmi rang és hovatarto-

1885, 15. évf., 8. sz. [febr. 12.], 33). Ezt 1888-ban a Wagner és Schuster cég veszi át (Marosvidék, 1888, 18. évf., 47. sz. [okt. 6.], 192); később az ő tulajdona az Első Székely Cementipar Vállalat (Székely Lapok, 1897, 27. évf., 38. sz. [máj. 13.], 3).

¹¹ Feltételezésem szerint nem különösen családi nyomás, hanem sokkal inkább személyes döntés eredményeként. 1870-ben, amikor Budapestre kerül, még azon gondolkodik, hogy műépítész legyen. A család valamelyik ága bizonyára az építőipar területén tevékenykedett. Annának írt levelében „jó építő Petelei”-ként említi nővérét, továbbá, hogy János (valószínűleg sógoruk, Törpényi) éppen Szovátán épített. (Petelei István – Petelei Annának, 1902. dec. 27.) Az apáról is mint „házépítő, vagyonserző »igazi Petelei«”-ről emlékezik gyakran. (BISZTRAY, *i. m.*, 7.) Gyalui szerint a reál tudományok, pontosabban a matematika riasztotta el Peteleiket a műegyetemtől, s ennek következtében iratkozott be 1871-ben a Bölcsészkarra történelem tanári szakra. (GYALUI Farkas, *Petelei küldetése*, Pásztortűz, 1935, 21. évf., 10–11. sz. [máj. 31.–jún. 15.], 229.) Valószínű tehát, hogy Petelei pályaválasztása esetében nem egy olyan tudatos családpolitika érvényesült, amely rendszerint az utódok minél több irányba mutató mobilitását szorgalmazta. (Vö. GYÁNI Gábor, *Rokonság és polgári osztályképződés a 19. századi Magyarországon = Vándorutak – Múzeumi örökség: Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére*, 60. születésnapja alkalmából, szerk. VIGA Gyula, HOLLÓ Szilvia Andrea, Cs. SCHWALM Edit, Bp., Archeolingua, 2003, 461.)

¹² Petelei Márton feleségének családjáról nincs adatom, az író felesége Korbuly Gergely kolozsvári bankigazgató leánya, öccse, Jenő pedig kereskedő családból választott magának feleséget: „Petelei Jenő, fiatal kereskedő szept. 28-án jegyezte el Pozsonyban Guggenberger Irma kisasszonyt, Gubodi Sándor marosvásárhelyi kereskedő nővérét. – Gratulálunk.” (Marosvidék, 1885, 15. évf., 44. sz. [okt. 11.], 194.)

¹³ Marosvásárhely népessége a 19. század közepére iparos-kereskedelmi jelleget kapott, és kezdett felzárkózni a nagyobb erdélyi városok (Brassó, Szeben, Kolozsvár) mellé. (SZABÓ Miklós, *Marosvásárhely népessége = A tér úttörője: Marosvásárhely a Bolyaiak korában*, Marosvásárhely, Mentor, 2003, 23.) 1912-ben az erdélyi városok között a negyedik helyen áll. (BÓNIS Johanna, *Gazdasági viszonyok Marosvásárhelyen = uo.*, 42.)

¹⁴ *Sorakozzunk az „Iparos polgári egylet” lobogója alá!*, Maros-Vidék, 1881, 11. évf., 11. sz. (márc. 17.), 43–44.

¹⁵ *Uo.*, 43.

¹⁶ „A marosvásárhelyi iparos polgári egylet 1883. febr. 3-án a Transylvania disztermében saját pénztára gyarapítására zártkörű tánczestélyt rendez. A rendező bizottság tagjai: Csiszér Albert r. b. elnök, Vincze Béla r. b. jegyző. Bizottsági tagok: Dabóczi Mihály, Kovács Geiza, Kondrai János, Muntyán Mihály, Wilman György, László Samu, Petelei Márton, Pataki Domokos, Kaupe Ferencz, Petelei Jenő, Éltes József, Székely Dénes.” (Marosvidék, 1883, 13. évf., 5. sz. [febr. 1.], 21.)

¹⁷ Marosvidék, 1892, 22. évf., 1. sz. (jan. 3.), 6.

zás jelzői nemcsak az egyesületi tagságok, a jótékony célú alapítványozás és az adakozás,¹⁸ hanem a társasági élet helyi polgári helyszíneire való kapcsolódás is: a kaszinó, a gazdakör, a Transylvania étterem és kávéház díszterme, illetve a családi és szabadidős ismeretségek, azok fenntartása és a találkozások alkalmainak megszervezése.

A rendelkezésre álló sajtóbeli adatokból és a levelekből körvonalazódik a Petelei család kulturális tevékenységének némely momentumai a 19. század végének Marosvásárhelyén, illetve azok a közösségi alkalmak, amelyek társasági életük alapjait jelenthették. A Petelei fiúk tevékenységéből ítélve a család többi tagjai is részt vehettek az Iparos Polgári Egylet által szervezett táncmultságokon és felolvasóesteken. A levelek egyes utalásaiból látható, hogy szűkebb, családi körben is szerveztek zenés, muzsikálós esteket, közös sétát és játékot. Mindezek mellett kirándultak, fürdőre jártak, szüreti mulatságon vettek részt, atyafiságos látogatásokat szerveztek, vendégeket fogadtak, családi eseményeket ünnepeltek meg, és értelemszerűen a Marosvásárhelyről időszakosan vagy véglegesen elkerült családtagokkal írásban kommunikáltak.

A család helye és szerepe a polgári kultúrában

A *polgárság* fogalmának használatakor elsősorban nem szociológiai és gazdaságtörténeti paraméterekben gondolkodom, mint amilyen a foglalkozás és a jövedelem mértéke, két okból kifolyólag sem. Egyrészt mivel ehhez nincsenek elegendő adataim, másrészt mivel a társadalomtörténeti kutatások újabb felismerése értelmében a fogalom leírásához nem is elegendők ezek a paraméterek: sokkal bonyolultabb jelenségről van szó.¹⁹ Ezért vezette be a német társadalomtörténet a *polgárság* fogalma mellé a *polgáriasság* fogalmát is, amely nemcsak a polgár jogi, szociológiai és gazdasági státusára vonatkozik, hanem egy társadalmilag meghatározott és kulturálisan alakított habitusra, melyet a materiális javak használata, bizonyos értékek elfogadása és interiorizálása jellemzett, a viselkedésmód tekintetében meghatározott kulturális mintákhoz való igazodás, amelyek együtt egy sajátos életstílusban manifesztálódtak.²⁰ A rendelkezésemre álló korpusz sok tekintetben a polgáriasságnak, a polgári életvitelnek ebben az értelemben vett gyakorlatát igazolja.

Köztudott, hogy ebben az elsősorban urbánus környezetben kialakuló polgári kultúrában a család központi helyet foglalt el: önmagában is értéket és célt jelentett. Olyan

¹⁸ A hivatkozott helyi sajtóorgánumban a különböző adakozásokkal kapcsolatos névsorokban gyakran feltűnik valamelyik Petelei családtag neve.

¹⁹ A polgárságként ismert társadalmi képződmény pontos meghatározásának nehézségeiről, illetve a német társadalomtörténetben használt fogalom, a Bürgertum bonyolult szemantikájáról: Jürgen KOCKA, *The European Pattern and the German Case = Bourgeois Society in Nineteenth Century Europe*, eds. Jürgen KOCKA, Allan MITCHELL, Oxford–Providence–Berg, 1993, 3–39. Az erdélyi polgárságról: GYANI Gábor, *A középosztály és a polgárság múltja különös tekintettel a dualizmus kori Erdélyre = Erdélyi várostörténeti tanulmányok*, szerk. PÁL Judit, FLEISZ János, Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2001, 157–177.

²⁰ Erről részletesen: Wolfgang KASCHUBA, *German Bürgerlichkeit after 1800 = Bourgeois Society in Nineteenth Century Europe, i. m.*, 392–422; a hivatkozott rész pontosan: 399.

közösség volt, amelyet a nagyon gyakran rideg üzleti kapcsolatok mellett egyfajta biedermeier rokonsági összetartozási tudat is egybekapcsolt,²¹ középpontban a férj, illetve az apa és a családjáért élő, azt összetartó, a háztartást vezető és gyermekeit jó polgárnak nevelő feleség és anya alakjával.²² A teljesítményelv, a munka mellett olyan polgári értékek határozták meg ezen családok életmódját, mint a szorgalom, a takarékoság, a kötelességérzet, a jó értelemben vett igénytelenség, jámborság és becsületesség. Ezért volt a nevelésnek központi szerepe ebben a kultúrában, hiszen a legfőbb cél azon viselkedési minták átszarmaztatása volt, amelyek az egész polgári életet meghatározták, és az utódok számára a már elért szint megtartását, illetve a magasabbra emelkedést, és így a biztos egzisztenciát biztosították.²³ A polgári éthosznak és a normák átadásának tudatos és hatékony gyakorlata létezett ezekben a családokban.²⁴ A polgári korszak intim családi életének fogalmi, a *magánszféra*, a *kényelem* és az *otthonosság*²⁵ által meghatározott kultúra családközpontúsága alapvetően meghatározta a társas érintkezés jellegét, szabályait, konvencióit.

A családról való elképzelések Petelei leveleiben

Petelei István családja a második generáció szintjén (elsőknek a szülők, id. Petelei István és Istvánfi Mária szintjét tekintem) egy hat testvérből álló közösség három nő és három férfi taggal. Közülük István a harmadik. A család egészét tekintve Petelei nemcsak a foglalkozás terén különül el a család többi tagjától, hanem abban is, hogy míg testvéreinek házasságára jellemző volt a két-három felnőttkort megérett gyermek, az ő Korbuly Irmával kötött házasságából nem származtak utódok. Ez magyarázza a testvérek gyerekeihez és az azok gyerekeihez való erőteljes érzelmi kötődést mind az ő, mind pedig a felesége részéről. De gondoskodása és figyelme általában nemcsak ezekre, hanem a család összes tagjára kiterjed.

A Petelei családban érvényesülő érzelmi kötődéseknek, a gyakran hangoztatott családszeretetnek, az egybetartozás tudatának és fontosságának alapjai bizonyára abban a családdal kapcsolatos, kisgyermekkortól megtapasztalt és később interiorizálódott morális értékrendszerben keresendők, mely a fent tárgyalt polgári normák és neveltetés eredménye, s amely nemcsak magánéleti, hanem szakmai kapcsolataiban is mindvégig jellemezte Peteleit.²⁶ E bensőséges családi atmoszférának paradigmaticus példája lehet az

²¹ GYÁNI 2003, 460.

²² Vö. T. ERDÉLYI Ilona, *A biedermeier kora – nálunk és Európában*, Helikon, 1991, 3–18.

²³ Vö. BÁCSKAI Vera, *A polgári nevelés árnyoldalai = Ünnepek – hétköznapok – emlékezet*, Salgótarján, Nógrád Megyei Levéltár, 2002 (Rendi Társadalom – Polgári Társadalom, 14), 193–197.

²⁴ Ennek a híres Zsolnay családban érvényesített gyakorlatáról: JÁVOR Kata, *Polgár vagy dzsentri? A köznap, illetve ünnepkultúra eltérései a Zsolnay család négy nemzedékében = Ünnepek – hétköznapok – emlékezet*, i. m., 198–212.

²⁵ Vö. SOMLAI Péter, *A családi kapcsolatok társadalomtörténetének irányai = Családszociológia*, szerk. SCHADT Mária, Pécs, Comenius, 2000, 36.

²⁶ GYALUI, i. m., 231–232.

esténként a hársfa alatt gyermekeinek gitározó és éneklő anya képe,²⁷ akinek zeneszeretete Peteleiben is mélyreható nyomokat hagyott.²⁸

A távolra elszakadt családtagokkal való kapcsolattartásban hangsúlyozott családszeretet egy, az id. Petelei István hetvenegy éves korában unokájának, Gál Jánosné Sombori Irmának írt leveléből is jól érezhető:

„Édes Fijam Írmám

Nagyon távol vagyunk egy mástól de azért a szeretet egy más irányba még is közel van az érzés egy máshoz én fijam az név napomon nem a leg kelemeseb napját töltöttük mert a Családba sok baj volt. Marcsi fekszik és Tinka is fekütt münk a többi mind jól vag[y]unk nektek édes fijam kívánom az új évbe be lépve hogy az isten tütéket jó és egészségbe találjon és sok szerencsét és meg elégedés[t] hosszú boldogságba éljétek számos egészségbe és szeretetbe ezt kívánom én a ki már csak mind el aggot vén ember hogy azt a kort éréjétek tük is a mit el el [!] értem ezt szívemből ohajtom nektek is – a meg emlékezéset [!] is szívesen köszönem.

Mej után maradok szerető Nagy apád jó visza emlékébe

Petelei István nektek jó kívánja

Mvásárhej 890 Decem 30kán”²⁹

A fizikai távolságot áthidaló érzelmi közelség, a családtagok iránti gondoskodás, szeretet, felelősségérzet, megértés, segítőkészség a távolság miatti közvetlen gesztusok hiányában, a magánlevelezésben ölt testet Petelei István családtagjaihoz írt leveleiben. A levelezés polgári kontextusa, a nemi és írói identitás a szélesebb Petelei családon belül összetartó erőként láttatja Peteleit, akinek nem a vagyoni, hanem a szellemi tőke átszarmaztatásában lehetett, tudatosan is vállalt szerepe.

Ebben az összefüggérendszerben Petelei István számára a család a bensőséges, megihitt magánélet örömet és nyugalmat biztosító terepe. E légkör megteremtésében elsősorban a családanyának van szerepe, mivelhogy a családtagok közötti érzelmi viszonyok irányítására, ezek jó irányba való befolyására ő különösen fogékony. Bár nem egy leveleiben figyelmezteti Mária hűgát a tanulás, a művelődés fontosságára, a nő alapvető hivatásának a családban betöltött érzelmi kanalizációs szerepet tartja, a nő életének alapvető célját pedig a családban látja. A Mariska nevű unokahúga kapcsán említett „csendes polgári asszonyok” kifejezés tulajdonképpen a családért, a fészekért élő feleség és családanya polgári nőideálját rejtje magában. Ez az elképzelés minduntalan feltűnik leveleiben.

Több, hűgáihoz és unokahűgáihoz írt levele szól arról, hogy az eredményes gyermeknevelésre a leendő anyának tudatosan fel kell készülnie: nemcsak a háztartással kapcsolatos készségek elsajátításával, hanem szellemileg is. Egyik levelében Rousseau „nevelészetí írásait” ajánlja Mária hűgának, 1899-ben pedig konkrét és praktikus tanácsokkal

²⁷ Uő, *Petelei Istvánról*, Kolozsvár, Ajtai K. Albert könyvnyomdája, 1912, 5.

²⁸ Petelei kolozsvári tartózkodása idején nyilvános hangversenyeken előadóként is részt vett: vonósnégyesben mélyhegedűn játszott. (GYALUI 1935, 231.)

²⁹ Id. Petelei István – Sombori Irmának (Marosvásárhely, 1890. dec. 30.), MTAK Kt., Ms 5720/341.

látja el legnagyobbik fia nevelésével kapcsolatosan. A kamasz fiú egészségesen való nevelésében a sok munka elve érvényesítendő, a nap minden percének kihasználása, a testi és szellemi erők arányos kimunkálása. Tanácsadásaiban a tipikus „bourgeois Bildung” kánonja³⁰ mutatkozik meg, az a gyermeknevelési koncepció, amely a felnőttkori nyilvános társasági életben való sikeres és sokoldalú részvételre készíti elő a gyermeket. Ezzel összefüggésben gyakran tűnik fel leveleiben a teljesítményelvvel kapcsolatos polgári erények emlegetése: a munka, a szorgalom és a kötelességérzet.

A levelekből kikövetkeztethető életszemlélet mindezek függvényében derülátó; az ehhez kapcsolódó magatartásformákat leíró fogalmak, mint ennek az életmódnak az előfeltételei, gyakran szerepelnek a levelekben: a vidámság, a megelégedettség, a csendesség, a nyugalom, a mértékletesség, a háládatosság, a rend, a türelem és ennek az életszemléletnek a jó értelemben vett utilitarista aspektusai.

Társadalmi kontextus: a nőneveléssel kapcsolatos elképzelések két paradigmája és a családokra való hatása a helyi kultúrában

1884 májusában a Kolozsvári Közlöny rajzot közölt S. A. Ottiliától *Női emancipáció* címmel.³¹ A szöveg két barát, Béla és Sándor történetéről szól. Sándor a női emancipáció esküdt ellensége, és kíméletlen bírálója a férfialapot és cvikkert viselő, cigarettázó Szellemvölgyi Vandának, akivel egy meg nem nevezett város vasútállomásának peronján találkozunk útban Budapest felé. Béla viszont kíváncsi a hölgyre, megismerkedik vele, később jegyese is lesz, de amikor kiderül Vanda félműveltsége és érdekorientált magatartása, felbontja a jegyességet. A Budapest felé vezető út során azonban Sándor is megismerkedik egy magányosan utazó tanítónővel, akit később feleségül vesz. Vidékre költöznek, gyerekek is születik, és a hozzájuk látogató Béla számára a családi boldogság idilli képe tárul fel életvitelükben.

A történet szempontomból azért érdekes, mert befejeztével az ez idő tájt a lap tárca-rovatát szerkesztő Petelei ír hozzá egy ironikus Szúnyog-tárcát,³² amelyben az S. A. Ottilia által elmesélt eseményeknek az olvasó számára rejtve hagyott vonatkozásaival toldja meg a történetet. Azzal, hogy Béla látogatása utolsó estéjén tanúja lesz egy, a házastársak között kialakult vitának egy bizonyos téma kapcsán, melyben Sándor eredetileg nem kívánja figyelembe venni felesége tanácsát. Miután azonban az asszony azzal vádolja férjét, hogy ostobának és műveletlennek tekinti őt, Sándor, a női emancipáció esküdt ellensége, a családi béke kedvéért jó papucsférjként megnyugtatja feleségét, és megígéri neki, hogy sohasem fog többé ellenkezni vele. Béla, a jelenet néma tanúja pedig ezt követően a szoba szegletébe támasztott pókhálós kefeleprűn menekül ki a kertbe, és száguld el toronyiránt. Vasútra, majd hajóra ül, idegen világba utazik, az indiánok

³⁰ KASCHUBA, *i. m.*, 407.

³¹ S. A. Ottilia, *Női emancipáció*, Kolozsvári Közlöny, 1884, 3. évf., 112. sz. (máj. 15.), 1; 113. sz. (máj. 16.), 1–2; 114. sz. (máj. 17.), 1–2.

³² [PETELEI István] Szúnyog, *Női emancipáció*, Kolozsvári Közlöny, 1884, 3. évf., 115. sz. (máj. 18.), 1.

közé vetődik, ott pedig feleségül vesz egy sem ismeretekkel, sem pedig szépséggel nem rendelkező vastagjú kisasszonyt. Elfelejtí az írást és az olvasást, amit sem a felesége, sem a gyermekei nem tanulnak meg, és senki sem az egész környéken.

Nem kívánom a korabeli női emancipációval kapcsolatos kérdéseket bővebben tárgyalni. Ennek olyan gazdag irodalma van, amely szétfeszítené tanulmányom határait. Célom viszont Petelei családtagjaihoz írt leveleit (remélhetőleg) érthető korabeli kontextusokba helyezni. Nos, a fenti történet Béla álláspontja felől röviden a következőkben foglalható össze: a női emancipáció mint társadalmi jelenség létezik, de előle a férfiaknak menekülni ajánlatos. Petelei Béláját kultúrán, jobban mondva *írott* kultúrán kívül helyezi, ahol sem őt, sem családját nem érheti az írott kultúra által terjedő eszmék hatása. Persze arról már nem beszél, hogy ebben a környezetben hogyan szocializálódik. A történet Sándor szempontjából viszont arról tanúskodik, hogy kultúrán belül az éppen aktuális társadalmi problémák (mint például a női emancipáció és egyáltalán a nőnevelés kérdése) kénytelen-kelletlen valamilyen álláspontra kényszerítenek, azaz megkerülhetetlenek, és korántsem olyan egyszerűen (Béla módjára) elintézhetőek.

A marosvásárhelyi Marosvidék 1885-ös évfolyama például hosszabb cikket közölt a nőnevelés kérdéséről.³³ Gergely Lajos, a cikk szerzője, aki ez idő tájt a radnótfái református egyház papja és írása közlése idején a Maros megyei Általános Tanítótestület tiszteletbeli tagja is,³⁴ a házi és az iskolai nevelés együttesében jelöli ki a nőnevelés sarkalatos pontjait. A házi nevelés elengedhetetlen tartozékai a megfelelő testi nevelés, kisgyermekkortól a pontosságra, kötelességre és munkásságra való szoktatás, a rend és engedelmesség, a nőiesség, a vallásosság és mindenekelőtt a háziasság. Ez utóbbi a férfi által szerzett vagyon megőrzésében, a bevételek és kiadások okszerű beosztásában és a gyermekek helyes nevelésében mutatkozik meg. Az étellel harcoló, a megélhetésért küzdő és azt biztosító férfi számára az otthon, a család az a nyugvópont, hová pihenni és megnyugodni tér vissza. Ennek a háziasságnak azonban az ötvenes évektől nagy ellenlábasa a honfi mintájára született, különböző női társulatokban és nőegyletekben tevékenykedő honleány, akinek meggyőződése, hogy a nőnek okvetetlenül szerepelni kell a házon kívül is. Márpedig nem feltétlenül, mondja Gergely. A leányiskolai nevelésből például a politikai, közgazdaságtani és törvénykezési tárgyak törülendőek, mert e zajos pályákra nincs hivatva a nő, ellenben hivatva van a nevelés, az ipar és a művészet némi ágában való működésre.

A nőneveléssel kapcsolatos kérdésekről a Gergely által is hivatkozott Felméri Lajos kolozsvári egyetemi tanár is írt tanulmányt.³⁵ Felméri a horatiusi arany középút érvényesítését látja a nőneveléssel kapcsolatos problémák megoldásának: a férjének tetszeni kívánó, Rousseau-féle nőideál, illetve a teljesen emancipált, minden politikai és társa-

³³ GERGELY Lajos, *A nőnevelésről*, Maros-Vidék, 1885, 15. évf., 1. sz. (jan. 1.), 1–2; 2. sz. (jan. 8.), 9; 3. sz. (jan. 15.), 11; 4. sz. (jan. 22.), 15–16; 5. sz. (jan. 29.), 19; 6. sz. (febr. 5.), 23; 8. sz. (febr. 12.), 31; 9. sz. (febr. 19.), 35; 10. sz. (febr. 26.), 39; 11. sz. (márc. 5.), 45; 12. sz. (márc. 12.), 49; 13. sz. (márc. 19.), 55–56; 14. sz. (márc. 26.), 61–62.

³⁴ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, III, Bp., Hornyánszky Viktor, 1894, 1162.

³⁵ FELMÉRI Lajos, *Nőnevelésünk bajai és társas-életünk*, Kolozsvár, Magyar Polgár Kiadóhivatala, 1883.

dalmi funkcióban a férfikkal egyenjogú nő John Stuart Mill-féle elképzelése között a leánynevelésnek középúton kell járnia. A társadalomnak a gyermekek erkölcsét és jellemét építő anyákra, illetve olyan feleségekre van szüksége, akik férjüknek művelt társaik legyenek, és helyettük, ha kell, a család irányítását is a kezükbe tudják venni.³⁶ Mindent egybefoglalva: „Nemzetünknek nem nő-tudósokra, de tiszta értelmű, nemesizlésű és erőteljes erkölcsi érzetű nőkre és anyákra van szüksége.”³⁷

Petelei nővérehez, húgaihoz és unokahúgaihoz írt levelei a fenti középutas megoldást ajánlják, tanácsolják a címzetteknek. Leveleiben a Rousseau-féle koncepció azonban kétségtelenül túlsúlyban van. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a helyi, vidéki kisváros kultúrájában a 19. század utolsó évtizedeiben, illetve a századfordulón a nőneveléssel kapcsolatos két domináns minta közül a visszafogottabb érvényes.

Élet és irodalom

Petelei István szépprózája és a fenti Szűnyog-tárca is azt bizonyítja, hogy a levelekből kibontakozó idillikus családkép az író körülvívő társadalomban lehetetlenség, abszurdum, valójában nem létezik. A kibontakozó kapitalista társadalom hatásai a kisváros kultúráját és embereinek életét is befolyásolják. A vidámság, a megelégedettség, a nyugalom, a mértékletesség, a háládatosság, a rend és a türelem helyett az elkeseredettség, az elégedetlenség, a nyugtalanság, a mértéktelenség, a háládatlanság, a türelmetlenség, az irigység, a bosszú, egyszóval a rendtelenség és a káosz uralkodik az író körülvívő századvég társadalmában. A polgári értékrend és a családi intimitás normáit hangsúlyozó, de természetesen korábban sem ideális módon megvalósító „kapcsolati kultúra”³⁸ helyett egy olyan társadalom körvonalai bontakoznak ki, amelyben egyre kétségesebb az intim családi életre vonatkozó normák követhetősége. A kapitalizmusnak és az iparosodásnak a kisvárosi társadalomban is észlelhető jelenségei, a bűnözés, az alkoholizmus, a brutalitás, a prostitúció és a mindezekből adódó, gyakran öngyilkossággal végződő kiútatlanság érzése azt bizonyítja, hogy a családi élet inkább függ gazdasági és szociális feltételektől, mintsem szisztematikusan átszármaztatott normáktól.³⁹

Petelei prózája bizonyára ebből a felismerésből adódóan szembesül és szembesít a családi élet idilljének számtalan negatív változatával: az egyedüllét, az árvaság és a széthullt család okozta boldogtalansággal, a reménytelen, tönkrement vagy eljátszott szerelemmel, a társadalmi különbség, a csábítás és a kiszolgáltatottság kérdésével, rendszerint tragédiába torkolló rivalizálással, csalással, hűtlenséggel, egy lecsúszott és egy felemelkedő társadalmi osztály összeférhetlenségével és a családalapítás lehetetlenségével, a

³⁶ *Uo.*, 8.

³⁷ *Uo.*, 33.

³⁸ SOMLAI, *i. m.*, 39.

³⁹ Erre a századvégen nemcsak a baloldali kritika, hanem a szociális kérdések iránt fogékony kutatók többsége is felhívta a figyelmet. (*Uo.*, 38–39.)

megfélemlen szenvedélyek okozta bosszúval, irigységgel, féltékenységgel, boldogtalan házassággal.

A családi élet idilljét felépítő magánéleti levelezés és az ezt leromboló széppróza el-
lentmondásai ezért számos kérdés megfogalmazását teszik lehetővé. A családi élet inti-
mitásának normái iránti kétely felmerülésével párhuzamosan milyen lehetőség marad
ezek érvényben tartására, és mi a funkciója ennek az érvényben tartásnak? Hogyan és
miért működnek ebben a folyamatban kulturálisan beidegződött normák? Mely eszközt
véltette Petelei a legmegfelelőbbnek ezen normák átszarmaztatására? Miért hiányzik
szépprózájából teljes mértékben az az idill, amely a magánéleti levelezést jellemzi? És
miért zárja ki szépprózáját teljes mértékben a levelezésből? Miben kötelez a műfaj, a
műfajjal szembeni elvárások és az írói szerepértelmezés? Végül pedig: mindezek fényé-
ben hogyan viszonyul egymáshoz magánéleti levelezés és széppróza az életművön belül?

*

Az egyik, Petelei Máriához írt levélben említett „igazi Petelei talentum”, a szilvaíz
evés, illetve egy másik, szintén Miminek szóló levélben hangsúlyozott „betűiszony fa-
milliáris vonása” egy közös jellemzők révén körülírható csoportról tanúskodik: a Petelei
családról. A családtagok közötti rendszeres levélváltás az információcsere és apróbb
szívességek teljesítése mellett ezt a közösséget nemcsak folyamatosan megerősíti, hanem
a közösségi élet és a szolidaritás kereteit is fenntartja. Közösségformáló szerepük révén
írásuk idején a levelek olyan hálózatot képeznek, amely az egyént egy atyafiságos szoli-
daritás részévé teszi, miközben a csoport identitásának alapját is létrehozzák.

Az írásbeli kommunikációnak a levelezésben érvényesülő jellegzetes rituáléi mellett a
Petelei családban a levélírásnak és olvasásnak hangsúlyosan közösségi jellege is van. Ez
nem köti a levélváltókat kizárólag egymás személyéhez. A levelezés nem csupán két
személy intim kommunikációja, hanem egy közösségen belül megvalósuló és folyama-
tosan ezt a közösséget megcélzó csevegés. Szerepe nemcsak a közösség egyes tagjaival
való információcserében érhető tetten, hanem a közösség létének és összetartozásának a
közösség tagjaiban való tudatosításában és a közösségi értékeknek, normáknak a folya-
matos megerősítésében is. A biológiai közösség mellett ezért érzelmi összetartozás is ez.
A családtagokkal „nemcsak vérszerint de szeretet szerint is egyek vagyunk.” Ennek
kimondása, az írott szó erejéről⁴⁰ való meggyőződés nem hiszem, hogy véletlen és ke-
vésbé tudatos megnyilvánulás lett volna az író Petelei István részéről.

A tapasztalt társadalmi és magánéleti valóság mellett a Peteleit körülvevő szűkebb és
tágabb környezetben számos kulturális minta működik és érvényes. És a társadalmi
átalakulás folyamányaként számos, ezekkel szemben megfogalmazódó kétely, kérdés.
Elképzelések a családról, a családnak a társadalmi életben betöltött szerepéről és az
egyes családtagok családon belüli státusáról, helyéről, a nevelésről. Magatartásminták,

⁴⁰ A levélről mint a diskurzusszervezés írott, és ezért tudatosabban megszerkesztett módjáról: Cécile DAU-
PHIN, *Letter-writing Manuals in the Nineteenth Century = Correspondence, i. m.*, 133.

élő és elképzelt példaképek és ellenpéldák, szövegek folyóiratokban és napilapokban, értekezések, tanulmányok, és mindenekelőtt a gyengébb nemet megcélzó élet- és pályavezetők.

Valószínűnek tartom, hogy ezen minták beidegződése hívja elő a levelekben érvényesülő és az említett kérdésekre vonatkozó jellegzetes állásfoglalást. Ez magyarázza a levelek alapvetően tanácsadó jellegét, de talán egy ki nem mondott, lappangó felismerés is: a kapcsolati kultúrában szocializálódott egyén számára e normarendszer tarthatóságával szemben megfogalmazódó kételyeivel együtt sem nyújt ennek a kultúrának a kritikájára járható alternatívát. Ezért a kettő, bár társadalmi valóságként együttesen is jelen van vagy lehet, egy *írott* életmű két különböző szegmensében kizárja egymást.

Ez magyarázhatja egyrészt, hogy a magánlevelek családi idillje egyáltalán nem jellemző a szépprózára, de a széppróza (társadalmi) valósága sem a levelekre. A magyarázat másrészt viszont az írói szerepértelmezéshez és szerepjátékhoz is köthető. A modern élet szülőtteként a tömegben, a társadalmi valóságban csatangoló szenvedélyes megfigyelő író minden mozdulatával az élet sokrétűségét és tűnékenységét tükrözi a maga változatosságában, folytonos mozgásában, valóságában, stílusirányzati kifejezéssel: realizmusában.

Petelei István családtagjaihoz írt leveleiben nem ez a megfigyelő típusú írói szerepértelmezés érvényesül, hanem sokkal inkább a fantáziáló. A levelek hangsúlyos tanácsadó jellege és a tanácsadásra jellemző jövő idő is ezt bizonyítja. A narratív műfaj, és nem az adat- és igazságszolgáltató, vallomásos magánszöveg szempontjából⁴¹ Petelei István családtagjaihoz írt leveleiből egy fantáziavilág körvonalazódik arról, hogy milyenek elképzelt a szűkebb-tágabb értelemben vett Petelei család, amely végső soron egy, a rendszeres írás révén folyamatosan létrehozott és fenntartott illúzió. Ezért Petelei nemcsak mint ember, mint tanácsadó rokon, testvér, a címzettek bátyja, öccse, nagybátyja, Pisti bácsija szólal meg, hanem mint író is. Ez a szerepjáték viszont a ridegnek és távolságtartónak tűnő aláírás két irányú magyarázatát is adhatja. Egyrészt magyarázatul szolgálhat a kommunikáció alapformáját jelentő korabeli konvenció, a magázódás. Másrészt viszont az is tény, hogy a családtagokhoz írt levelek aláírása az esetek többségében a szerzői névvel azonos, és csak ritkán, többnyire a korai levelekben kapcsolódik ehhez valamilyen, a rokonsági kapcsolatra utaló megjelölés. Bár nem jellemző a levelekre a szépírói szerep hangsúlyozása, amely a levélműfaj magánéleti, intim és nem szakmai elképzeléséből is eredeztethető, a szerzői névvel azonos aláírás révén kimondatlanul is folyamatosan jelen van. Az empirikus szerző és az elbeszélő pusztán névazonossága, amely a szakmai, profi névhasználattal is azonos, az elbeszélt identitás hallgatólagos jelenlétét és megerősítését is szolgálhatja a családtagokhoz küldött levelek fenntartotta hálózatban. Ennek a családon belül kialakított identitásnak lehet a következménye, hogy a leveleket a családtagok megtartották, relikviaként őrizték, összegyűjtötték, az illúziót, a levelekből kibontakozó és Petelei által az évek során írt család történetét fenntartották.

⁴¹ Vö. HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Levélirodalom és irodalomtörténet-írás*, It, 2003, 43–54.

A családtagokhoz írt levelekből így létrejön egy olyan narratíva, amely szövegeket, leveleket kapcsol össze egy család magánéletének, hétköznapijainak történetévé. Ebben a történetben benne vannak a személyes preferenciák is, a hálózaton belüli szorosabb kapcsolódási pontok: például a Mimihez és a Bolonkához való, jól érezhető erőteljesebb érzelmi kötődés. És benne van néhol az íráshoz való ambivalens viszonyulásmód, különösen az öregedéssel párhuzamosan, amikor a levelek írása már egyre nagyobb gondot okoz nemcsak írójuknak, hanem olvasójuknak is. Ennek ellenére még a „betűszony familliaris vonása” sajnálkozó megállapítása is az írásbeli kapcsolattartás fontosságát hangsúlyozza, és a levelek számos utalása, paradox módon, arra enged következtetni, hogy bár a megállapítás értelmében a családtagok nemigen szerettek levelet írni, mégis létezett egy többé-kevésbé rendszeres írásbeli kommunikáció a családon belül.

Annak ellenére, hogy a levelekből kibontakozó ideális családmodell fantáziává, illúzióvá is alakítja ezt a történetet, ez a levelek keletkezése idején közösségformáló, közösségmegerősítő és közösségszervező funkcióval bír. Bár magánéleti, spontán és nem haszonorientált, de szintén közönséget célzó és ezáltal is közösségszervező: nem egy helyen esik szó a levélolvasás társas aspektusairól. Így, miközben a publikus szférában különböző szövegekből, ezek elhelyezéséből és elrendezéséből létrejön a Petelei-próza néhány szóban megfogalmazható jellemzője, „az én utczám” története, illúziója és valósága is egyben, a magánszférában szintén különböző levelekből, ezek korabeli és utólagos hálózatából „az én családom” története, illúziója és valósága. Petelei mindkettőnek résztvevője, megalkotója, mediátora. Kapcsolatot alakít ki és tart fenn olvasókkal és családtagokkal, olvasó családtagokkal, családtag olvasókkal: közönséget teremt a publikus szférában és a magánéletben is.

Források hiányában nem ismeretes a többi családtag levélírói stratégiája, illetve arra vonatkozó adatom sincs, hogy a hálózaton belül mennyire bonyolult egyéb kapcsolódási pontok léteztek. A közölt levelek, a „betűszony familliaris vonásának” említése mégis azt a hipotézist erősíti, hogy a Petelei családon belüli írásbeli kommunikációnak Petelei István volt ha nem is az egyetlen, de legalábbis egyik fontos ösztönzője.

A magánéleti levelezés a levelekben gyakran hangoztatott magánéleti magatartásformával analóg, a korpusz intimitása a családi életével: a negatív jelentéstartalmú magatartásformáknak, tanácsoknak, elképzeléseknek ki kell maradniuk mindkettőből. Miközben Petelei szépprózája lerombol egy illúziót, családtagjaihoz írt levelei folyamatosan fenntartják azt. Ez az álláspont viszont a kor társadalmi problémáinak az ambivalenciáját, a kételyeket, a kérdéseket is magában hordozza. Ezért a tanulmány címadó mondata, mely szerint (idézőjel nélkül) bizonyosan az igazi meglepedés csak a családi életben van, érthető és értelmezhető egy meggyőződéssel mondott, állító kijelentésként, de ugyanakkor egy kételkedő, szünyogosan ironikus, önmaga jelentését kétségbe vonó állításként is.

*

Petelei István leveleit általában fehér vonalas STAR MILL nyomatos levélpapírra írja lila vagy fekete tintával. Formailag a megszólítás rendszerint a szövegtömbtől balra

csúsztatott, kiugró sorban helyezkedik el, és ettől jóval beljebb, a levélpapír bal oldalán szélesebb margóval maga a levél, a szövegtömbön belül bekezdésekkel vagy anélkül. Levelei formai alakításában azonban gyakran következtelen, ezért a leveleket ilyen szempontból egységesítettem.

A levelekre nem egy esetben jellemző, hogy együtt írják feleségével. Vagy Petelei kezdi el és felesége ír hozzá, vagy pedig éppen fordítva. Van egy olyan levél, melyet sógornője ír: ennek a levélnek a felső margójára szúr be néhány sort Petelei. Ezeket a többszerzős leveleket célszerűnek láttam eredeti formájukban közölni.

Néhány levél mellett boríték is található, ezt a megfelelő levelek esetében közlöm. A borítékokon található postai bélyegző segített a kelteztelen levelek keletkezésének megállapításában.

A levelek közlésénél a kronologikus sorrendet követtem. A kelteztelen és a mindenféle információ hiányában időben betájolhatatlan levelek a szövegcsoporthoz legvégére kerültek.

A leveleket a kritikai kiadások normáinak megfelelően betűhíven közlöm az egyéni írásmód által előírt szükségszerű beavatkozásokkal. Az értelemzavaró ékezet hiányokat (á, é) pótoltam, ezeket gyakoriságuk miatt nem jeleztem. Mivel az ö–ő, ü–ú rövid–hosszú magánhangzók esetében az ékezet hiány sok esetben kétértelmű, mivel Peteleinél a betű fölötti vízszintes ékezet hol rövid, hol pedig hosszú magánhangzót jelöl, ezek eldöntésében a mai helyesírási gyakorlathoz igazodtam. Ha a betűről lemaradt az ékezet (ü–ú, illetve i–í esetében), azt a mai helyesírási gyakorlatnak megfelelően pótoltam. A korai, Petelei Máriának írt levelekben, melyekben csak hosszú ékezeteket használt, különösen az i–í esetében, a mai helyesírási gyakorlatnak megfelelően jártam el. A j feletti hosszú ékezet például azt bizonyítja, hogy ezt a rövid helyett használta. Az eredeti középpontozást megtartottam, viszont a bezáratlan mondatok esetében pótoltam az írásjellet, ezt minden esetben feltüntettem. Írásjel és záró idézőjel következtelen viszonyát is a mai helyesírási gyakorlatnak megfelelően egységesítettem. Az értelmetlen mondat szerkezeteket megtartottam, az értelemzavaró fogalmazást viszont [!] jellel jeleztem; az elírt ragokat, ahol a minimális beavatkozás lehetséges volt, javítottam. Az igen ritka, de néhol előforduló bizonytalan olvasatokat [?] jellel jelöltem.

Petelei István – Petelei Máriának
[Töredék]⁴²

[Budapest, 1873. október 15.]

[...]

Egész lénye a megtettesült vidámság, szellem.

Tehát ennek ruházatja⁴³ ízletesebb kell, hogy legyen mint az előtte említett más kettőé minthogy legjobban hasonlított a tieitekhez kedves hugom!?

Hazudtam! Hazudtam, hogy bókoljak nektek.

⁴² A levél első föliója hiányzik.

⁴³ ruház<á>tja [ékezet áthúzva]

Az újabb francia modor, – mely szerint ti is öltözködtek kedves hugom mod nélkül frivol. És ti hordjátok a nélkül, hogy kedvetek volna utángondolni.

Az a borzas fej, lenyírott haj, az a pongyolán álló ruha mely némely helyt úgy kiszélesedik, hogy még sejteni sem engedi az idomokat – azt hiszem te értesz engem – az a hátul hosszú elől rövid köntös – nevezzük valodi nevén –, bizony nem tisztességes. Úgy néz ki benne a nő, mintha kiáltani akarná „nézzetek meg engem milyen gusztuozus vagyok, milyen érdekes az arczom és pár éjjel dorbézoltam.”⁴⁴

Stöbbi.

És szolljak mirollunk!

Magyarország legnagyobb számban volt képviselve a kiállításon⁴⁵ és így legtöbb magyar nőt láthattam.

De mit írjak rolluk?⁴⁶

A kiállítás minden osztályában magyar szó hallszik. A képcsarnokban megijedve néztem szét hogy nem szállott le vagy-egy kép keretéből olyan szép két magyar nő szollalt meg mellettem. Meglehet azért mert ízlésem úgy van idomulva – de én a magyar nőket találtam legszebbeknek.

És bizonyosan a leggazdagabban öltözötteknek. A német és angol nőnek szőke – sokszor igen szőke – hajuk van; a francia és magyarnak többnyire barna.

Legszebb szeme a franciának, legcsókra állobb ajaka a magyar nőnek van.

Az angol nő lassan sétál, a német járkál, a magyar siet, a francia nő rohan!

A hol sok nő van együtt és mégis csendesen társalognak azok angolok; a hol alig egy pár nő s mégis zaj van azok magyarok. Ez nem tudja indulatját fékezni. Sikolt a mi megijesztí, és hangosan kiált az előtt a mi meglepi.⁴⁷ „Jáni! Jáni! gyere csak nézd be szép!”⁴⁸ vagy „Oh be meglepő, be elragadó!”⁴⁹ De azt nem csak gondolja, hanem a mint a benne felköltött érzélem erősebb vagy gyengébb, jobban vagy kevésbé kiáltja. A német és – többé kevésbé – a francia nő sovány könnyű; az angol és a magyar nő életteli ez utobbi gyakran kövér.

Legszelídebb az angol legkokettebb⁵⁰ a francia. Egynehány olyan dolgot mi éppen e tárgyról eszembe jutott most ime itt feljegyeztem számodra ha máskor még fog eszembe

⁴⁴ Igen nehéz megállapítani ebből a leírásból, hogy Petelei mire gondolhatott. Tény, hogy a levél keletkezésének időpontjában, 1873-ban a női divatvilágban a turnúr (magyarul duz) hódított. Ez egy feneket növelő lószörpárna volt, és azt a testrészt emelte ki, amelyről jobb társaságban nem is illett beszélni. Továbbá jellemző volt a ruhákra a rengeteg fodor, ránc és redő, amelyek alatt szinte elvesztek a hölgyek. A borzas fej, a lenyírt haj pedig a korabeli hajviseletre utalhat, amelyre a súlyos fonatokkal feltornyozott magas kontyok és az arc körül röpködő kis tincsek voltak jellemzők. (Vö. F. DÓZSA Katalin, *Letűnt idők, eltűnt divatok 1867–1945*, Bp., Gondolat, 1989, 226.)

⁴⁵ Az 1873-as bécsi világkiállításról van szó. Ezen a kiállításon Magyarország először volt jelen önálló államlamként. (Vö. *Magyarország a bécsi 1873-diki közkiállítás: Különleges katalógus a gazdaság-, ipar-, tudomány és művészet kiállított tárgyairól*, Bp., 1873, III.)

⁴⁶ rolluk

⁴⁷ meglepi

⁴⁸ szép”

⁴⁹ elragadó”

⁵⁰ Coquet: kacér (fr.).

jútni írok rolla – egyebekről még különben is írni fogok ha majd időm lesz. Ne várd azonban hogy egyes tárgyokról írjak. Elégedjél meg az így összevonttakkal. Mert megsérténém azt a szép emléket, mely bennem a kiállításról megmaradt, ha egy-egy darabról⁵¹ beszélnék. A kiállításra minden szép és minden egyes még a legkissebb tárgy is nagyszerű; mert minden darab bizonyosságot tesz vagy a finom ízlésről, vagy az ipar azonos előhaladottságáról vagy a képességről, melyet az ész és művészet együttesen előálíthat.

Azon sorokban egyébiránt, melyeket e tárgyban neked írni fogok, igyekszem csak oly tárgyokról szollani, melyek benneteket – Nőket – inkább érdekelhetnek, és melyek a ti finomabb – Női – ízlésetekkel nagyobb öszhangzásban vannak.

Bevégzem e tárgyról ez alkalommal írottakat azon ohajtásom mellett vajha a mondotak⁵² és az elmondandók ne csak azon pillanatban forduljanak meg fejedben míg átolvassod, hanem valami bármilyen nyomot jelezzenek azon uton, melyen te kedves Hugom a szellemi kimivelődés felé igyekszel.

Most szollok magunkról!

Apám egészséges 10szer használja a holnapi nappal együtt a fürdőt és szombaton reggel elindul úgy, hogy ha lehet Vasárnap reggel otthon lehessen.

Én is jól vagyok.

Tudósíts hogy éltek otthon. Hogy van Anyám Mama és Ti minyájan.

Csokol valamennyiteket egyenkint

a te bátyád:

Petelei István

Pest. 1873 Octob. 15.

Petelei István – Petelei Máriának

[Budapest, 1873. október 24.]

Kedves hugom!

Igéretemet, melyet első levelemben tettem beváltandó íme folytatom a kiállításra vagy az általa emlékezetembe idézett oly dolgoknak vázolását, melyek Téged érdekelhetnének. És a mint első levelemben szoltam a nőkről – modorukról, öltözködésükről úgy e második levelemben – e tárgyban – is a nőkről, különösen azok munkaköréről fogok szollani.

Nincs czélomban e tárgyról kimerítően szollani hanem csak vázolni akarok egyes kiválóan szembeötlő dolgokat.

Éppen ma lapozgattam a kiállításról hozott egyes nyomtatott jegyzeteket, melyeket ott kaptam és íme egy kis könyvecske van legfelül mely P. Suchard⁵³ csokoládé készítő

⁵¹ <tárgyról> darabról

⁵² <annyit> a mondottak

⁵³ Philippe Suchard 1825. november 17-én nyitotta meg első cukrászdáját a svájci Neuenburgban. A hirdetésben egy újszerű friss desszertet reklámozott, az „au chocolat fin de sa fabrique”-ot, a „finom házi készítésű csokoládét.” Az első Suchard tejszokoládé az 1890-es években készült el. Ez idő tájt (1873-ban) még nem

árjegyzéke, s mely képekkel mutatja hogyan és miből készül a csokoládé. Én e könyvecske hátlapjára Bécsben ennyit jegyeztem plajbással „szép nők”, s íme arról a következők jutnak eszembe.

P. Suchard csokoládé gyára, mely több száz embert foglalkoztat, nagyobb részt nőkből áll. Csupán azon foglalatosságokat végzik férfiak, mely több erőt vagy gépészi ismereteket tételeznek⁵⁴ föl. A munka azon részét, mely csinosítást kíván meg, nők végzik. E csokoládé készítő gép ki volt álitva és a csokoládé elcsomagolásával, formába tevésénél, és elárusításánál oly szép nők foglalkoztak, hogy kényszerítették az embert megállani.

Nem messze ettől valamelyik angol cukrász álitotta ki édességkészítő gépjeit és formáit. Itt is jobbára nők vannak. És a példák százait tudnám felhozni a mellett, mily nagy mértékben foglalkodtatják ma ott a nőket, hól eddig csak férfiakat használtak. És, hogy az előhaladottabb kor, hogy kezdi azon szerepet megosztani, melyet eddig kiváloag mi bírtunk. Minállunk – Európát értem – még újság színét viseli az, mi Americában már napirenden van. Ott a nő együtt tanulja iskoláit, egyetemeit a férfivel. És válnak belőlük kitünő törvénytudók, orvosok, ügyvédek bírák. Sőt egy törvény szabályá is teszi az amerikai iskoláknak, hogy a leányokat az orvosi tudományokban oktassák. Mert ha ezt érti, ért egyszersmint azon módhoz, miként kell a gyermeket egészségesnek erőssnek nevelni. Mi azt persze furcsának gondoljuk: hogyan ítél egy szép fiatal leány egy bűnös de csinos fiatalember felett. Hogyan pajtáskodik az egyetemen egy 18 éves leány egy 20–22 éves fiatal emberrel.

Egyébiránt mint mondám válnak e nőkből jeles törvénytudók orvosok stb. de arról sohasem hallottam, hogy valamelyikből jeles anya vált volna. Sőt ellenkezőleg ismeretes dolog az, hogy a világon legrosszabb feleség és anya az amerikai.

De igen is tudok nemzetet, – az angolt – melynek női a legjobb feleségek és anyák és a kik a legműveltebb nők is. Azok roppant régi fogalmak, melyek pedig nállunk most is divatoznak, hogy a leány tanuljon meg varrni, főzni, olvasni, írni s elég az neki. Ma a kor halad s a ki nem tart vele lépést az elmarad. Egyenes követelménye pedig korunknak egy jófoku műveltség a nőktől. Gondolkozz csak! Ugye a gyermek nevelésénél, okos és művelt emberré képzésénél az határoz legtöbbit, milyen nevelést kapott a szülei háznál. Ha ez rossz, rossz az alap a mire nem lehet építeni. És tagadhatlanul a gyermek első nevelése az anyától jön. Mikép lehet azonban képzeln, hogy egy oly anya, kinek szellemi műveltsége nincs, jól nevelhessen, művelhessen. Az a legrosszabb állapot, mikor a gyermek bírálni kezdi szüleit. Ha szüleinek modorában, tetteiben, beszédjeiben stb. olyant fedez fel a gyermek a mit rosszal, a mit megbírálhat. Ilyenkor vége minden köteles tiszteletnek, vége a szeretetnek, vége az engedelmességnek. Nincs itt helyén az álszemérem. Egy jóra való leánynak arra kell gondolnia, hogy egykor anya lesz, s hogy majd akkor komoly kötelmeket kell teljesítenie, hogy nevelnie kell.

keverték tejet a csokoládéhoz (kivéve a folyékony csokoládét), azért az egy sötét és kesernyés nyalánsághoz hasonlíthatott. (Forrás: www.milka.hu.)

⁵⁴ tételeznek [a *-nek* utólag a szerző által beszúrva]

Tanulni kell tehát! Igyekezni kell, oly foku kiművelődésre szert tenni a mi képesit-
hessen a következő komoly foglalatosságokhoz.

A csinos, fényes ruha, a nagy haj, egyszóval a páváskodás nem műveltség. Az legfel-
jebb a szabót vagy fodrászt dicséri a ki csinálta.⁵⁵

Tanulni kell! Igyekezni az eszes, a finom emberekkel társalgásból kiszedni a mi szel-
lem van; törekedni kell nem a mulattató léha hanem a magvas a komoly irányu olvasmá-
nyokból szellemi kincseket gyűjteni. Itt a tél, – a hosszú esték. Igyekezni kell a mit tu-
dunk kiegészíteni, a mit nem tudunk megszerezni. Mert – mégegyszer ismétlem – a kor
halad és a ki nem tart vele lépést úgy elmarad, hogy utol nem éri. Nállunk Magyaror-
szágban úgy sem kívánnak még magassabb tudományos kiképzést a nőtől; a mit
kívánnak meglehet tenni. Egyik közelebbi levelemben majd igyekezni fogok megjelölni
azon irányt, a melyben haladnod kellene kedves Hugom, hogy azon fokára juss a
kiművelődésnek, melyen én szeretnék látni.

Ez ígéretemmel fejezem be e sorokat azon reményem mellett, hogy tán nemsokára
időm lesz beváltani is.

Csokold nevemben az othonvalók mindenikét. Add át üdvözetemet az ismerősöknek.

Te pedig kérlek légy meggyőződve őszinte szeretetem és jóindulatomról a melyel ja-
vadat kívánom előmozdítani.

Ölel bátyád:

Petelei István

Pesten, 1873 Octob 24.

Petelei István – Petelei Máriának

[Budapest, 1874. január 23.]

Kedves Hugom!

November holnapban vettem egy cserép virágot.

Egy vékony szál Chrisantémon volt. Tudod, hogy a virágot szeretem, s így gonddal
ápoltam ez egyetlen. November végén egy kis zöld ágacska kandikált ki a cserép tulsó
oldalán.

Valami idegen virág!

Ha othon lettem volna, kihuztam volna, nehogy az általam szeretett törzset elrontsa.
De itt nem! Itt örvendtem ez új családtagnak.

A mi kibujt – képzeld! – nefelejt volt.

Valahonnan beleeshetett egy szem mag. Ime! bírtam egyyel, bírok most kettővel.

Az én nefelejtsem kihajtotta Decemberben első hosszukás levelét, azután a másodikat,
harmadikat, s most feje nőtt a hamisnak! – megbimbózott.

És az én örömmre, a chrisantémon is szép és hajtja dusan fehér alapu sárga és veress
csíkos leveleit.

Egyik nem ártott meg a másiknak!

⁵⁵ csinálta

Kedves Hugom. E ho 21én írott leveled ma végig olvasva önkénytelenül réá néztem az én cserép virágomra. Elmosolyogtam magamat, – látva a chrisantémon mellett a már fejlődő nefelejtset a mit nem én vetettem és mégis kinőtt. És úgy tetszett nekem mintha azon hír mit kedves leveledben mint tényyé válandót említisz, hasonlósággal birna az én virágomhoz. – Én nem vettem, és senki a hozzám tartozók közül azon virág magvát, de ha kikelt, de ha kifejlett, de ha virágozni kezd – a nélkül, hogy a másiknak ártana – örvendek neki teljes szívemből.

Örvendek így a Vasárnap végbemenendő ünnepélynek, mely eljegyez téged azon életre mely hivatásod. – Mert háromszor születünk. És ti édes Hugom – a nők kiválóan háromszor születtek.

Először a bölcsónél – a világra; másodsor a házasságban az oltárnál – az életre; és harmadsor a sírnál – arra a mi következik.

Adja Isten, hogy a lépés, melyet e másodsori születésnél – az életbe teszel, oda való lépés legyen a minek értelmét együtt tanultuk othon: – t. i. az Olympusba.

Hiszem erőssen, hogy Toni is megvan győződve azon őszinte ragaszkodásról, melyel iránta viselkedem, és e hitemben kifejezem neki is azon örömemet, hogy a nefelejt melynek magvát nem ember vetette, de a mindenről gondoskodó természet ültette, plántálta, nevelte fel – már bimbozni kezd.

Adja Isten, hogy kivirágozzék!⁵⁶

És édes hugom! ha a Vasárnapi ünnepélyen, mely azt hiszem minyájaknak közös örömmünnepe, – melyet a kölcsönös vonzalom teremtett, ápolt, és fejlesztett ki – ha – mondom – ez ünnepélyen nyomna valamit az én őszinte örömem kifejezése is, úgy bár válnának e betűk a legmelegebb hangos szavakká, kívánva az én részemről is nektek olyan teljes boldogságot ez eljegyzéshez, milyent mindketten megérdemelték.

Bátyád:

Petelei István sk

Pest. 1874 Január 23.

Petelei István – Petelei Máriának

[Budapest, 1874. december 7.]

Édes kicsi Hugom!

Utolsó leveledre – mely egy könnyü sohaj az elmultakért, s egy reményteljes mosoly a jövőndő elé – ugyan mit válaszoljak?

Neked ki útra készülsz mit tegyek útravalóul a tarisznyádba. A magyar népmesékben pogácsát tesznek és jótanácsot, az arab regében szeretetet és reményvirágot. – Hát én mit tegyek neked kedves Hugom? – kinek egész élete egy nagy szeretet, s kinek ma pogácsát és jótanácsot adnak eleget – eleget.

Az én adományom abba a tarisznyába – egy csokor „nefelejt” –: az emlékezet. Emlékezete azoknak, kik lelkök szeretetével környeztek míg felnőttél, s kik vidámmá kel-

⁵⁶ kivirágozzék

lemessé tették életednek előljáróbeszédjét – leánykorodat. Ügyelj ez adományra jól lelkem Te! El ne veszítsd, s ne felejtsd el, hogy a háládatosság nem csak kamat, mit másnak adunk, – de tőke, mely nekünk is egyszer – később meghozza a maga gyümölcsét.

De valjon édes Hugom helyes tárgygyal kezdtem e meg e levelet?

Mult évi leveleim valamelyikében beszélgettünk mi arról: mit jó olvasni? Ha vissza emlékezel édes Hugom ott abban állapodtunk meg, hogy a népmeséknek a gyermekszobákban van meg a jogosultságuk – és a szeretet bölcsésze Rousseau nevelészeti írásainak⁵⁷ az anya kezében. És íme én most e levelet gyermekmesével – tarisznyával – kezdem, mikor ide s tova az útlsórol kellene beszéltnem.

Hanem ebbe a hibába te hoztál édes Hugom! Azt írtad leveledben, hogy te egy új életbe lépsz, és nekem mindjárt eszembe jutottak a gyermek mesék. Pedig tévedtünk mindketten. Egy pillanatra elfelejteni látszottunk, hogy azon folyamatokban, melyeknek a természet szab törvényt – nincs ugrás.

A kivirágzandó rózsa előbb bimbó – és a liliombol soha sem lessz kamelia.

Te édes Hugom teljesíted rendeltetésedet, és igyekszel rózsa lenni a bimbóból. Az egész leányélet egy átmenet, egy előkészítő tanfolyam arra a magassabb iskolára, melynek „élet”⁵⁸ a neve. És valld be édes lelkem magadnak, hogy eddigi egész életed álma látszik telyesedésbe menni ma – ez ünnepen, mely a tied. Az oltárnál egy fejezetet végzel be könyvedből, s holnap kezdel egy másik olvasásához.

És mikor hazulrol elmégysz – haza mégysz, – hozzád, a te othonodba; és mikor a tieidtől elválsz a tiedhez csatlakozol. Nem változik semmi!

A nőnek az a hivatása, hogy szeressen, s Te édes Hugom nem szűnsz meg e hivatást teljesíteni a holnapi nappal.

Azután a gyermekkor első bubarongyától a „stafirung” utolsó darabjáig, – a legelső játékszertől a főzőkanálíg minden gondolatotok a családé, mely egykor tietek lessz.

És mikor beléptek ebbe az annyit álmított, úgy kitervezett, szegről-végre ismert légkörbe, nem új életbe léptek, hanem folytatjátok az álmot – ébren.

Hát aztán miért írom én mindezeket? Miért? mert ma ünnep van a Te ünneped, és a mint Te kicsi Hugom azt írtad leveled végére, hogy: „e sorok utolsó, melyeket magának mint leány írok” – úgy nekem is ki eddigi írásaimban tanulni szoktam veled – kít örömem volt tanítani – ezek utolsó soraim, melyekben tanácsolok neked. Más vezet ezután, s én gyönyörködni akarok. Légy boldog édes Hugom – hogy gyönyörködhessenek – Te minyájunk szeretetét viszed magaddal, legyen az a te áldásod. S az a jó szellem, mely veled van, mely napfényt terjeszt maga körül, legyen emléke annak a légkörnek melyben felnőttél. Légy a szeretet és háziasság; légy az öröm és megelégedés – nekünk valamennyiünknek gyönyörúsége.

Öleld meg helyettem Tonit, ki lelkemhez nő általad – a te uradat, kinek kezében van életed boldogsága.

⁵⁷ Az *Emil* első magyar kiadása 1875-ben jelent meg: J. J. ROUSSEAU, *Emil vagy a nevelésről*, Bp., Franklin-Társulat, 1875. Második, javított kiadása: Uő, *Emil vagy a nevelésről*, Bp., Franklin-Társulat, 1896. Ezt megelőzően német és francia kiadásokban volt hozzáférhető a korabeli Magyarországon.

⁵⁸ „élet

Az Isten áldjon meg mindkettőtöket mind a két kezével.
Csokol bátyád:

Petelei István

Budapest. 1874 Dec. 7

Petelei István – Petelei Máriának

[Budapest, 1875. január 3.]

Kedves Hugom!

Örvendenék ha levelem jó egészségben, boldogságban és új helyzetteddeli tökéletes megelégedésben találna.

Lelkem örvendene ha látnálak foglalatosságodban, mint sűrögsz-forogsz a te háztartásodban, s azok között kikért elhagytad „apádat és anyádat.” Majd innen majd onnan kapok felőlled hírt; mindenki azt írja, hogy jól vagy jól nézel ki – régi jókedvedet nem vesztetted el. Annyit én is észreveszek, hogy hangod egészségesebb, akaratodat határozottabban tudod kifejezni. S tudod édes hugom honnan látom azt? Onnan, hogy utolsó leveledben derekasán megleczkéztetsz hanyagságomért. Szememre veted hogy miolta nem írok – ez a harmadik leveled; ez nem illik, ez csúf dolog. Ennye asszonyom! Hát a konyty – meghozza a hangot is. Hiszen én alázattal megismerem, hogy hibáztam, de hát azért úgy az emberre kell e támadni. Mi lesz szegény Tóniból ha ilyen gyorsan gyakorolni kezded magad a virtusban. Egyébiránt ez is olyan igazi Petelei talentum mint a szilvaíz evés. Nagyanyánk szép hangját még ma is dicséri a ki valaha hallotta, – a mi édes jó Anyánk – hál’ Istennek – most is gyakorolja, – Nina művészetének most van délpontján. – stb.

Ugye édes Hugom, hogy nagy okosság volt a lakodalmat télre hagyni. Nyáron minden csalja ki az embert a szabadba. A verőfényre – mint a verebek – vágyakozunk látni és láttatni. Az egész nyár egy nagy sétálás. Télen! mennyivel családiasabb az élet.

Az idő beszorítja az embert a szobába – a jó meleg kályha mellé s boldog ezerszeresen boldog ki⁵⁹ szerető övéi mellett élvezheti az együttlét örömeit. Bizonyosan az igazi megelégedés csak a családi életben van, mert ott van a nyugalom és az öröm is.

Örvendek édes hugom, hogy a bunda a te tetszésedet megnyerte. A legnagyobb baj az volt, hogy muffot a leghosszabb keresés mellett sem találtam tökéletesen olyan prémüt mint a bunda. Ez a mit küldtem még a legtisztességesebben talált.

Egyébiránt én is panaszkodhatnám reád azért, mert azon levelemre, melyet a bunda elküldése előtt számodra a Mama levelével küldöttem nem is tartottál érdemesnek – dacára az úgy sürgösségének – válaszolni.

No de nem panaszkodom mert még megköszönni valóm is van – s panaszkodva köszönni csak Anikó nénénk tud és a magoss ég, mikor esik az eső és süt a nap ugyanegyidőben.

⁵⁹ ki<▷

Megköszönöm pedig a lakodalmadrol küldöttetek és megköszönöm az István naproli megemlékezést. Mind a kettő a te figyelmed és szeretetedről beszél – csokollak érte.

Hát a doctorné, hogy van a rózsza utszai [!] kikötőben – az új házaspárak telepítvényében.

Irj nekem rolla is édes hugom, s add át neki meleg üdvözetemet.

Csokollak édes hugom minyájakat.

Kívánj nevemben boldog új évet Miklos bátyámnak és Véri néninek – Ölelem Tónit.

A te szerető bátyád

Petelei István

Budapest 1875. Január 3

Petelei István – Petelei Máriának

[Budapest, 1875. június 16.]

Kedves hugom!

Leveled, melyet ma kaptam igen rosszul kezdődik – hiba beismeréssel és görcscsel. Mind kettő rosz. Az első azért mert elkövettetett, a második mert csak szóbeszéd a mi nem követtetett el. Otthon létem alatt meghatároztuk, hogy a te görcsed a kényeskedés kategóriájába tartozik. Arrol hát kár beszélni. Bár levélírád is így lenne, hanem arrol kár hallgatni. Négy holnap sok idő – hanem annyi olta bizony nem láttam egy sorodat sem, s tán most sem látom, ha a cseresznye véletlenül olyan rosz állapotban érkezik meg mint az eper. Hanem a cseresznyét megdicsérni hivatalos kötelességednek tekintvén hát megdicsérted. Ezt én persze nem hagyom megbosszulás nélkül s mihelyt medgyet látok a legsavanyubb félét fogom elküldeni a mi csak kapható lesz.

A Kata asszony és a te kornyadozásodra nézve pedig elmondok neked egy kicsi mesét a mi most (miért miért nem) eszembe jütott. –

Azt tudod ugye édes hugom, hogy a világ legnagyobb gyémánt darabja az angol királyné kincstárában van. Hanem a mig oda került meg fordult száz meg százkezen. Egy szegény rabszolga találta s az a lábába vajt jukba [!] rejtven lopta ki a bányából; aztán egy hűséges hadnagy koponyájába rekedt, ki szájába fogta nehogy megtalálják s mikor a fejét levágták akkor is összeszorított fogai között őrizte stb. stb. Szóval rengeteg sok historiát mondanak rolla hanem legérdekesebb a következő:

Vándorlásai között a gyémánt egy igazhivő mohamedán kezébe került a ki mód nélkül szerette a drágaköveket. Na ha szerette, hát itt volt kezében a legnagyobb kincs – egy villámló ördög a melyiknek értéke egy birodalom. Csináltatott is neki rózsafa szekrényt, rubint kapsokkal – tronust rakott neki kelet minden drágaságából, – szőnyegeiből és ékességéből – és csodalattal, imádással szemlélte, mint Allah képét, mint a proféta sírját, mint a földi gyönyörűségek koronáját. Nem evett, nem ivott – bámult és imádkozott. És ezenközben az igazhivő gömbölyű hasa apadni kezdett, képéről eltűnt a megelégedés és egésség rozsájja, csendes éjjelei elmúltak és lázas nyughatatlan álmaiban azzal az iszonyu kincscsel vesződött a melyik ott volt az ő birtokában. Beteg nyughatatlanság vett erőt rajta, kerülte barátait, az embereket, – mindent a mi nem az ő gyémántja körében volt. Jámbor fejét a halál angyala kerülgette már, mikor Allah – a nagy isten – megszánta

őt és jótanácsot adott álmában. „Vesd el gyémántodat ezt a millio szemű kígyót, melyel az ördög nyomorított meg, gyűjts kis darabkákat s tanul meg, hogy a boldogság⁶⁰ olyan mint a nagy víz, ha kiárad rombol és nyomort hoz, míg üdv és áldás a meddig medrében foly. *A sok a jóból – bátyja a rossznak.*” A gyémánt egy kis francia gyereké lett – az igazhívó, buzgó, babonás török kidobta ablakán s visszatért a kisebb darabokhoz a melyek olyan örömet adtak a mivel nem jár kín. Hasa ismét kigömbölyödött, arczára visszatért az öröm s áldotta Alláht, ki arra a soha nem időszerűtlen, az élet minden örömeiben, gyönyörűségében használható arany mondatra tanította:

„A sok a jóból – bátyja a rossznak!”

Persze, hogy én nem vagyok Allah és sem te, sem a mi közösen szeretett barátnénk Kata asszony nem vagytok törökök. Hanem van gyémántotok. Ne nézzétek sokat mert a sok czukortol elvásik az ember foga.

El ám a czukortol, hanem ha hárman is ettetek abból a néhány szem cseresznyéből attol ugyan egyiknek sem. Hanem ha szeretitek hát a napokban küldök, csak kitudjak menni a szobából.

Azt kötötted ki bizonyításul, hogy nem haragszom, ha sebesen irok. Hát elég hamar irtam e – megvagy elégedve?

Üdvözlöm Miklos bácsit Véri nénit s az én kedves jóakarómat Géczi bácsit.

Csokolom Katát s türelmet és vigasságot kívánok betegeskedéséhez. Ő kereste!

Téged pedig uraddal egyetemlegesen

Szeretettel öllelek:

Petelei István

Budapest 1875 Jun. 16.

Petelei István – Petelei Máriának

[Budapest, 1877. szeptember 29.]

Édes kicsi Hugom!

Ma kaptam leveledet s szakítok is mindjárt időt és alkalmat, hogy kívánságodat telyesítsem. Idő mindig van ha az ember valamit cselekedni akar. – Ohajtom, hogy az Apámmal küldött kottákat jó lelki ismerettel többször eljátszátok zongora kísérettel. Ezeknek a classicus zeneműveknek – milyenek a Schubert dalok – főerejük a dallamos egészséges zenei gondolatokban van, melyeket egyszeri játszásra egyáltalában nem lehet élvezni. Biztosan kell tudni s telyes vonóhuzással ép hangokkal eljátszani hogy élvezhető legyenek. De ha egyszer tudja az ember a legmagasabb élvezetet nyújtják a milyent a zene csak nyújthat. Elmentem Rózsavölgyihez⁶¹ s vettem neked három hosszu s elég nehéz opera átíratot olyant mindazonáltal, hogy eltudd játszani. Át néztem mindegyiket telyes figyelemmel – dallamosaknak találtam, s olyanoknak a melyekkel megfogsz elégedni. Olyan hosszuk, hogy egész télen lesz mit játszani rajtuk. Adtam értük összesen 5

⁶⁰ a boldogság [utólag a szerző által beszúrva]

⁶¹ Rózsavölgyi és Társa korabeli zenemű-kereskedő és kiadóvállalat volt. 1850-ben alapította Rózsavölgyi Gyula és Grinzweil Norbert.

fo 7 [.].t. Elég drágák hanem megbírod. Táborszknál⁶² olcsobban lehet venni, hanem nincs akkora választék. Minthogy azonban Rozsavölgyinél ismeretlen vagyok, hát nem is küldtem utánvétel mellett, hanem kifizettem én.

Mint láthatod édes Hugom nem tartottam ki a hat hetet. Ha ezzel a megbízással nem kerestél volna is meg akkor is írtam volna, mert saját ügyem is van veled.

Megakarok neked a te szíves, szerető testvéri jóindulatodnak köszönni egy megemlékezést, melyben azolta részesítettél miolta eljöttem hazulról. Nem írom ide hogy miféle volt ez a megemlékezés! Találd ki! Tudomást vettem rolla s igazán jól esett nekem – s köszönöm. Szíves vagy édes Hugom, figyelmes vagy és finom s én köszönöm a te jószágodat.

Csokold meg s öleld meg Rebi mamát helyettem. Mond meg neki, hogy azért nem írtam eddig neki, mert nem volt mit írjak. Küzködöm a világgal, lotók-futok egész nap – de egészségem van. Aztán tudom, hogy a házi szomorúsággal ő is úgy elvult foglalva mint mű minyájan. Az én édes kicsi leányomat a kicsi Ellát ő is egyképpen szerette velünk – s egyformán osztozik a szomorúságba minyájunkkal. Csokolom őt sokszor. Mond meg neki hogy legyen jó, vig és megelégedett. Az élet olyan kevés igazi gyönyörűséget nyújt olyan kicsi adagban osztja az örömet, hogy a legcsekélyebbeket is élveznünk kell törekedni. S nem okos ember az ki csekély vagy⁶³ megmásíthatatlan dolgok miatt emésztí magát.

Üdvözlöm a háziak mindegyikét úgy a tiedet is s a te jó Uradat különösen.

Te pedig tarts meg engem szeretetedben s számíts az élet minden körülményei között az én igaz⁶⁴ ragaszkodásomra.

Petelei István

Bp., 1877 Szept 29. –

Petelei István – Kazacsay Annának

[Budapest, 1877. október 9.]

Édes Nina! Nem akartam levelemmel akkor alkalmatlankodni neked, mikor mindenki vagy köteles udvariasságból, vagy az ünnepély komolyságának behatása alatt hivatalos gratulációkat mond. Mikor pohárköszöntésekben, kézsorongatásokban, örvendetes tekintetekben mindenki szerencsét kíván neked házasságodhoz. – Az a jó barátság, melyel irántam viseltté a gyermekkor számitás nélküli ragaszkodó idejétől olta mostanig, s a mód, melyel én azt – jó és rossz napokban egyiránt – kiérdemelni igyekeztem, másnemű szavakat kívánnak töllem életednek erre a komoly lépésére, mint egyszerű gratulációt. – A miket pedig elakarok mondani nem illettek volna bé abba a jó hangulatba, abba a vígságba, melyel a te lakadalmadat ülték meg.

⁶² Táborszky és Parsch szintén korabeli zenemű-kereskedő és kiadóvállalat.

⁶³ vagy <vis>

⁶⁴ igaz<...>

Bátyádat nem találhattam meg mindeddig, hogy átadjam neki az örvendetes hirt – s így ő nem is írhat most neked. Vedd hát csekély kárpótlás-képpen az én leveletem, mely olyan igaz jóakarattal iratik, mintha a bátyád írta volna.

Én vagyok valószínűleg az első, ki úgy köszöntelek téged mint asszonyt; kinek saját birodalmad van, saját tűzhelyed és alattvalóid. – Hát legyek az első abban is, hogy elmondjam neked miképpen vélekedem az életről, melybe te léptél s mit tanácsolok én neked erre az életre.

Urad van édes Nina – védőd és támaszod – *tanácsolód* mikor szükséged van reá – s így én valószínűleg most utoljára vagyok abban a helyzetben, hogy neked véleményemet tanácsolásképpen elmondjam. Sokszor meghallgattál, sokat megfogadtál vedd szívesen ezt az utolsót is. –

Méltóbban nem tudnák köszönteni, mint ha elmondom, hogy milyennek szeretnék látni:

A házi tűzhely, melynek tetejébe ültetett téged Urad szeretete – a te cselekedeteidnek színtere addig a míg élsz. Minden jó és rossz napot itt kell eltöltened – s bizony! rajtad áll, hogy derültté, kedvessé tégy minden napot. – Hogy csendességet, vidámságot, nyugalmat, rendet teremts magad körül, hogy házad tája belül kedves, kívül tiszteletet gerjesztő legyen.

Egyetlen és mindent kibíró fegyvered, melyel elfoglalhatsz minden helyet: a szeretet. – Mert a ki szeret annak van türelme, elnézése csekélyebb dolgok iránt, az megelégedett, boldog és derült; az nem kételkedik, nem gyűlöl nem haragszik. A ki szeret az nem hiuskodik, az megelégszik az ő környezetével, nem vágyik láttatni, nem kíván fényt, nem mütogatja magát. Az igazán olyan jó asszony a kiről – mint a régiek mondták – „nem beszél a világról.” Legyen, hát szereteted minden iránt a mi új környezetet alkotja.

Legyen jó szemed a valóságok felismeréséhez! Ne kívánj soha többet, mint a menyit kaphatsz. Nem csak az anyagi dolgokat értem; nem a rang felett való pompát és fényt, az ékszereket, czifrázkodást, a selymet és bársonyt – hanem ne kívánj többet a szellemiekben sem mint a menyit okszerűen kívánni lehet. Annyi figyelmet és jószágot várj, mint a menyit te adsz, – sőt ha annyit sem kapsz fedezze el szereteted a hiányt.⁶⁵

Te se óhajts többet mint a mennyi a rendeltetésed! Példákat láttál Nina s sokszor megkaczagtattál vele – milyen nevetséges dolog, mikor az asszony teszi fel a süveget a háznál s pattogó szóval s csipőre tett kézzel kormányoz. A szoknya! – Te bizonyosan nem akarnád Uradat nevetségesnek látni – ne is törekedj hát természet ellenes dolgok iránt. –

Elnéző légy és türelmes! Az aprobebb (kikerülhetetlen; mert gyarlók vagyunk minyáján) hibákat el kell nézni – nehogy a mustármagból valahogy fa nőjjön. Hidd el Nina, hogy a szelidség és jószág fegyvere a legerősebb a leghatalmasabb, mely minden sánczot megostromol.

Légy házias! Ne szégyeld az aprobebb gondokat a konyha szagot, a háztartás körüli gondos munkát. Ma nem divat az igaz! A kisasszonyok felhuzzák ajkukat s azt mondják

⁶⁵ hiányt

„nem nevelt anyám szakácsnéak.”⁶⁶ Szegények! Örökös harcban állanak a világgal; nem ismerik fel a tért a hol nekik hatalmuk van a hol ők korlátlan uralkodok, (a háztartás körül tudniillik) – mindig más irányban akarnak szerepelni s folytonos sikertelen küzdelem s panasz ez a kurta életük, melyet pedig minden létező eszközzel boldoggá és nyugodalmassá kell tennünk.

Légy derült mindig! Gyermekkorom olta hányszor láttam én Nina! milyen áldásos dolog az, mikor a férj a terhes napi munka s a fárasztó gondok után haza kerül s otthon mosolygó arczok fogadják és simító kezek – a melyek nem akarnak tudni semmit a komolyságról. – Úgy van jól! – a gond a boru maradjon az ajtón kívül; a családi élet olyan szentély a hol nincs helye. Az asszony kedélye és szeretete pedig – (vagy rosz kedve; szóval természetének minden vonása) – áthatja a család minden tagját, – s a ház derült hangulata mindenkor az asszony hatalmában van.

Gondolj mindig arra, hogy milyen arasznyi tér van a bölcső és koporso között. Milyen kurta az élet. S hogy tehát milyen bolondság ezt a kurta semmit is megkeseríteni boszszankodással, erőss szenvedélyekkel, hiúsággal. – S, hogy milyen bölcs az a ki „minden órának beszedi virágát.”⁶⁷ Gratuláciom a te lakadalmadra az emlék mit neked ez alkalomból nyujtok ez a két szó: – legyen szereteted. – Jobbat én nem adhatok.

Nem árasztlak én el jó kívánságokkal. Tették azt már mások elegen! Én úgy hiszem: Házasságod boldogságára mindent te teremtesz magadnak; – csak azt kívánom: legyen szereteted s ebből a szeretetből juttass egy parányi részecskét a te mindig őszinte jó barátodnak is.

Petelei István

Budapesten 1877 Octob 9.

*Petelei István – Petelei Máriának*⁶⁸

[Kolozsvár, 1886. január 7.]

Édes Hugom!

Neked is sok örömet adjon az Isten az új esztendőben; neked is s a tiednek is.

Tartsatok meg engem szeretetben, a mint őszinte igaz szeretettel öllelek én is minyájakat.

A gyermekeidet csokold meg helyettem, köszönts Uradat.

Mindig a tied bátyád

Petelei

K. 1886 7/I.

⁶⁶ szakácsnéak”

⁶⁷ virágát”

⁶⁸ A levélben semmilyen arra vonatkozó utalás nincs, hogy melyik hűgához írta. Nem kizárt, hogy Petelei Katalin a címzett.

Petelei István – Petelei Máriának

Kolozsvár, 25/IX 888.

Kedves Hugom!

Veled ki nemcsak testvérem vagy, de bizalmas jó pajtásom is voltál sok esztendőn át, kétszeresen kellemes dolog tudatnom, hogy megházasodom s az esküvőm vasárnap lesz. Egészen csendesesen két tanu előtt tartjuk az esküvőt s azt hogy a feleségemet megismerd a télre tartom fenn mikor majd leviszem hozzátok.

A mi jóval irántam voltál add annak felét neki. Te nyersz vele, mert az én szeretetemre ráadásul kapod az övét is.

Ölel bátyád

Petelei.

Petelei István – Petelei Katalinnak

Kolozsvár, 1888 16/XI

Kedves Hugom!

A Nina leveléből most értesülünk hogy a te édes kicsi fiad beteg. A feleségemmel együtt a legmélyebb részvétellel halljuk a rossz hírt osztozunk a te szomorúságodban és szívesen kívánjuk hogy hamar jobban legyen Törpényi Andor a kít különben csokolunk mind a ketten.

És neked édes Hugom sok erőt adjon az Isten.⁶⁹

Fejezd ki részvétünket az Uradnak is ki mint Nina írja szintén nincs jól.

Ölel bátyád

Petelei István

Petelei István – Sombori Ilonának[1891–1892 körül]⁷⁰

Kedves leányom! Most jöttem haza (Erzsébetvárosról⁷¹) s egyszerre kaptuk Zsuzsikával⁷² a leveledet. Szégyen, hogy szobát keressek neked. Itt egy banda garázdálkodik nálunk; a hány Csiki gyereket felejtette árván a czudar földön az Isten – az mind itt van. Én se ülök igen sokat itthon mert unom e szüntelen csárogást.⁷³ Hát szobát véletlenül kaptam neked valót. Épen szembe van velünk. Tiszta, új szoba. Egy hónapra elég olcso, egy surgyét⁷⁴ kapsz benne szalmával, asztalt széket sifont⁷⁵ s pont. Átveheted rögtön.⁷⁶

⁶⁹ Isten⁷⁰ Talán még férjhezmenetele előtt Bolonkának. Bisztray Gyula gépiratos másolatáról származó adat.⁷¹ Szeben megyei város.⁷² Petelei István felesége, Korbuly Irma, az író azonban önkényesen Zsuzsikának szólította.⁷³ Fecsegést (táj.).⁷⁴ A kukorica száraz borítóleveléből készített, a matracot helyettesítő fekvőhely (táj.).⁷⁵ sifont. [emend.]; ruhásszekrényt (táj.)⁷⁶ rögtön

De ezennel komolyan meghivlak a jövő nyárra s igen roszt néven veszem, ha el nem fogadod.

Vendéggel tele Szováta. Nem fogod unni magadat ha jól tudsz még táncolni.⁷⁷

Édes kis leányom hozd nekem két pakk kir dohányt s egy pakk purzicsánt⁷⁸ és 500 hülsnit!⁷⁹

Szeretettel várlak. Engem épen akkor nem találsz itthon de szombatira megjövök. Isten hozzon. Örömet hozol Zsuzsikának is nekem is, te! még a Csiki bandának is a melyik melegen emlegetnek téged. Szoval szeretetremélto gyerek vagy másnak is.⁸⁰

Nekem is

Petelei

Hétfő

Petelei István – Sombori Ilonának

[Remeteszeg, 1892. május 30.]

Édes leányom,

A régi szokásban, mint láthatod, reformot csinálók a menyiben választ írok a leveledre. Ezzel ismerem el, hogy numerus lettél a familliában, miota kontyut kötött az urad a fejedre.

A leveledre rég írhattam volna, de először nehezen szoktam írni; másodsor egy hónapig kedves vendégünk volt s sokat tekeregtünk vele a környéken, falvakban, korcsmákba; harmadsor a te leveledre nincs sok írni való. Éreztem, hogy kötelességből irtad rövid, szintelen, és magadrol, új életről semmi egyéb érdekes mondani valod volt, hogy a sziklák sok színűek és hogy a vasut arra felé nagy zajjal jár és hogy a mezőre ha enni valot vittél azt jóízűen ettétek meg. Majd egyszer ha el nem vesz megmutatom egyszer [!] intő példa képen ezt a leveledet neked.

Arrol írj: hogy vagytok, hogy éltek? Mit tudsz csinálni odahaza? Mivel töltöd a napot? veszekszel-e? nem rozsdásodott e be a nyelved? olvasol-e? vagy gazdasszony lettél-e?

Egygyet tudok. Azt hogy az életed olyan lett, a milyenné te akartad tenni. Az asszony olyanná teszi az urát a milyenné akarja s tudná tenni. Ha a férfi nyughatatlan, mérges lesz ha mogorva s fáradt, az asszony az oka. Ha derült, szives s munkájának⁸¹ eredménye lesz, annak is az asszony az oka.

Mindig az édes anyám jut az eszembe, ha arrol beszélek hogy mint szerette tenni odahaza. Az anyám lármás és heves volt a gazdasszonyságban oda haza, dolgozott fáradt izzadt, kiabált, de mikor az ura érkezett haza, akkor az anyám megmosakodott,⁸² frissen csinosan felöltözött s mindenféle házi gondot boszuságot félre tette s frissen jókedvvel

⁷⁷ táncolni

⁷⁸ Pipadohányfajta.

⁷⁹ hülsnit; cigarettahüvelyt (ném.)

⁸⁰ is

⁸¹ munkának

⁸² megmoskodott

várta az apámat. Ha haragudott azt elrejtette s várt vele míg ismét magára volt. Az urát csak bízta, bátorította; nem követelt tőle csak megköszönte a mit tett, s megdicsérte a mit tett. Ő neki mindig jó kedve volt ha az ura előtte volt; s a piszkos ruhát épen úgy nem mutatta meg neki mint a hogy a rossz kedvét se mutatta meg előtte. Hidd el nekem, hogy egyik titka a jó a derült életnek ez az.

Hát ne a vasutrol beszélj nekem, hanem arról, mint vagytok odahaza? vagy-e elég erős arra, hogy minden kedvetlenséget megtarts magadnak s odahaza csak derült, engedékeny, szeretettel tele légy az urad előtt.

Igaz hogy szeretnék látni odahaza, milyen okos s milyen jó gyerek vagy.

Az is leszel te, tudom én. Bizonyos is vagyok hogy boldogok lesztek. Arra való vagy. Eszed is helyén, a szived is. Tudod, hogy én is Zsuzsika is milyen igen ohajtjuk, hogy így is legyen.

A nyarat egy ideig ithon töltjük. Julius közepéig ithon maradunk. Akkor megyünk valamerre, még nem tudom merre fürdőre megyünk.

A tieidről nem irok. Te tudsz róluk eleget. Ritkán látjuk őket. Anyád és Irma akkor voltak nálunk utoljára mikor te itt voltál. Azota nem jártak erre.

Zsuzsika ölel. Köszöntöm az uradat szeretettel gondolok reá.

És reád is édes leányom

Petelei István

Remeteszeg 1892 Május 30.

Petelei István – Sombori Ilonának

[Remeteszeg, 1892. november 11.]

Édes Leányom!

Örvendek, ha jól érezed magadat. Igen szeretnék látni. A bajod az szegény leányom, hogy igen sokat dicsértek ide haza. S ezért igen sokat vártak tőled. Mindig attól félttem, hogy az urad többet fog várni tőled, mint a mennyit jól eligazíthatasz. Szerencsére a mint értesülök, kevesebbet kaptál mint a hogy vártál. Így rendezkedj; rendben tartsz egy házat; csendes, tiszta házat tartsz az uradnak, hogy a napi gondok után megpihenhessen. Ő is jól fogja találni magát s te is így boldog leszel. Isten segítsen.

Örvendek hogy ott vagy. Pedig idehaza eléggé érzik a hiányodat. Nem anyád a ki persze sírdogál (ő neki permetél a szeme, ha örvend ha busul) de a ki elég jól van, hanem még nagyapád is emleget. Tegnap azt mondta nekem: „Már nem tudom mit csináljak odahaza. Ha este hazamegyek nincs senki. A míg a leányom itt volt hát vagy ő jött fel esténként vagy rábeszélte a többieket hogy feljöjjenek este hozzám, most nem jön senki. Szerencse, hogy itt van Miczi (ez a Miczi egy nagy dög macska) legalább esténként benn ül s megsimogatom s legalább szolok valakihez.”

Az örökségedet csak betölti csendesen Miczi – gondolj csak mégis szívesen s szeretettel az ithon valókra. Mindenkire reánk, kik szeretettel voltunk hozzád. A mi marad a szívedből, azt mi hasonló szeretettel viszonzuk.

Gáspárnével nincs igazad. Én csak azt becsülöm meg benne, hogy sok szeretettel volt irántad mindig. Máskor is, ez alkalommal is. Ő mindig jóval volt hozzád. Meglehet, hogy ezuttal tán tulságokba esett, de tán otrombaságokat beszélt a famillia, de az öreg asszony önzetlenül jó volt hozzád. S minthogy ritkán talál az ember ilyen hű, becsületes szeretetet azt megkell becsülni. Ezért jó ha írsz neki.

Légy okos s jó gyerek leányom! Szeresd a tiedet, a házat. Ne gondolj másra még a vér szerint tiedre se annyira, hogy csak egy perczig elfelejtenéd, a te Uradat s a te fészket. Ez az önzés becsületes tett. A biblia bölcsességétől tanulj, mely azt hagyja meg, hogy „hagyja el apját anyját s az ő Urát kövesse.”⁸³ Ha igen szereted az Uradat igen boldog leszel. A férfi mindig olyan lesz, a mennyi szeretete lesz az asszonynak az ura részére. Mert ha szeretsz, akkor türelmes, derült leszel s megelégedett – és a boldog életre egyéb se kell ezeknél. Adjon hát Isten sok szeretetet neked. No és adjon neked vagy egy kölyköt ha akkorát is mint az öklöm. Látod ennek a nyomorult Zsuzsikának nincs. Most épen nyög... tudod! a szokásos baj! Ő különben most jól van. Csokol téged.

Én is édes hugom

Petelei István

1892 11/Nov Remeteszeg

*Petelei István – Sombori Irmának*⁸⁴

[Remeteszeg–Marosvásárhely, 1893. január 10.]

Kedves Leányom!

Mind a ketten köszönjük a jó kívánatokat. Viszonozzuk szívünk szerint. Sok örömet, egészséget kívánunk nektek.

Mi hosszabb tekergésből most tértünk vissza s ezért csak most köszönhetem meg a leveleteket.

Szeretettel köszöntöm az uradat s
téged édes hugom.

Petelei István

Remeteszeg

Maros Vásárhely 1893 Jan 10.

⁸³ kövesse” Petelei parafrázisa a következő bibliai idézetre utal: „Annakokáért elhagyja a férfiu az ő atyját és az ő anyját, és ragaszkodik feleségéhez: és lesznek egy testté.” (Móz 2:24. Vö. még: Mt 19:5; Ef 5:31.)

⁸⁴ Bizonytalan címzett. Nem kizárt, hogy Sombori Ilonának írta. A családra vonatkozó adatok szerint (BISZTRAY, *i. m.*) ez idő tájt már mindkét Sombori lány férjnél volt.

Petelei István – Sombori Irmának

[Remeteszeg–Marosvásárhely, 1893. március 22.]

Édes Hugom!

Örömmel hallom, hogy jól vagy, hogy be tudod tölteni a kötelességeket a te házában. Örvendek hogy csuf vagy s mert csak akkor kezdődik a családba az élet, ha gyermeked van; ohajtom, hogy a tied szerencsésen egészségesnek, erősnek jőjjön.

Ritkán s keveset hallunk rolad.⁸⁵ Tudom, hogy az urad milyen munkás ember s halom, milyen lelkesen buzgon dolgozik. Tudom, hogy te becsületesen iparkodással segísz neki, elvezeted gonddal a házat s mindenbe kezére jársz az uradnak.

Nálunk a famillia elég csendes. Az Anyád háza bezárt, csendes, Mimi még tekereg, Tinka még mindig özvegy asszony. Zsuzsika (tudhatod!) takarít. Ez az ő mulatsága.⁸⁶ Marcziék Jenővel sokszor vannak együtt s verik egymást – a kártyával. A gyerekek nőnek s kivált a Tinka kicsi fia s Juliska igazán édes aproságok. Az öreg tipeg, jár ki s elég jó kedélyű. A ki neked azt mondta, hogy az öreg dohogna reád – az tévedt. Te tudod jól, hogy ithon szeretik az efféle patáliákat. Az öreg se nem haragudott reád, nem is haragszik. Oka sincs. S jó ha te az efféle heccekbe nem elegyedel be s nem hallgatva a bolond beszédekre hanem teljesítsd irántuk a kötelességedet. Jenő persze még soha se elég szives hozzád. Ebben Jenőnek volt igaza. A te leveled csakugyan izgatott, durva volt. Jenő jó gyerek s vele nem kellett volna úgy bánni mint te tetted. Ezt, okos helyes asszony, tegye jóvá. Légy te jó barátságba azokkal a kik szeretnek téged. Azok a régi dulakodások, a miket leánykorodban⁸⁷ Jenővel csináltatok az most már nem jár. Örömet csinálsz vele nekem is ha kiegyenlited. Irj nekem úgy hogy megmutassam Jenőnek a levelet. Abban egyenlitsd ki, írj szépen s majd kiengesztelem én ithon.

Tudom, most vigan élsz, hogy anyád is ott van. Sajnálom, hogy anyádat nem láttam elmenetele előtt. Nem is tudtam, hogy elmegy s nem is tudtam mikor ment el, csak azután későre tudatták velem.

Szeretettel öllelek édes Hugom!

Köszönts⁸⁸ nevemben az Uradat.

Petelei István

Remeteszeg

MVásárhely 1893 Márc 22.

⁸⁵ rolad⁸⁶ mulatsága⁸⁷ leánykorában [emend.]⁸⁸ Köszönts

Petelei István – Sombori Ilonának[Szováta, 1893. június (?) 7.]⁸⁹

Köszönöm kedves Leányom mindenféle szivességeket a te szeretetremélto anyosod és persze Ödönnek! Azokon a kedvesen eltöltött napok emlékéen tul az is igazi örömmel tölt el, hogy a szememmel láthattam hogy ti mind megelégedetten, jo egyetértéssel s boldogan vagytok. Az Isten tartsa meg nektek ezt az állapotot, nem az anyagiakban de a lelkiekben persze.

Mi jol „höngörögtünk”⁹⁰ haza. Az oláh majd kibujt a böreből mikor meglátta a kaput idehaza. És jelentem a kedves anyosodnak hogy Pásztor⁹¹ ur az elmenetelem alkalmából kevert tejes kemény puliszkát, dühösen megette mindjárt a mint meglátta. A honnan látszik ez a kis tekerzés jot tett mind a kettőnknek.

Szíves szeretettel ölelem Irmát és Jánost és a kölyköket kik igazi gyönyörűségemre voltak.

Kedves Leányom ma későn keltem fel; az összes fáradságokat egyszerre kipihelve s késő lévén az idő megyek ki, tüzet tétetni hogy az ebédhez kezdjünk de ime levakartam e 10 sort, hogy szeretetteljes ölelést küldjek nektek ki annyira kedvesek voltatok hozzám.

Szeretettel

Petelei István

Kedd. Szováta

*Petelei István – Sombori Ilonának*⁹²

[Marosvásárhely, 1893. október 25.]

Kedves Leányom!

A régi szokásomat (hogy levelet nem írok) megváltoztattam rég. Te bizonyíthatasz mellettem.

Örvendek ha erős akarattal új utat vág magának az Urad, minthogy a régít nem találja elég szélesnek. Az urad agilis, fiatal ember. Ideje hogy tegyen s nem késelt el semmitől.

A házát édes Hugom nem vesszük meg. Én ide vágyakoztam tudod! Ha csak csinos lakás kellett volna nekem ott maradtam volna Kolozsvárt. Az is elég csinos volt, mégis ott hagytam, hogy haza jöhessenek. Nekem hát egészen idegen helyre nem megyek. Ez az indokom s ez a válaszom a te szíves leveledre.

A tiéd jol vannak. A szüret foly; tegnap Irén, ma anyád szüreteznek.

⁸⁹ A levéllel azonos jelzettel boríték, rajta címzés: *Sterba Ödönné, Sombori Ilona, / ő nagyságának. / Székely Udvarhely.* A borítékon elmosódott postai bélyegző. Bisztray Gyula gépiratos másolata szerint dátuma: 1890. jan. 7. A bélyegzőn a hónap és az év nem látható jól, a nap igen. A levél tartalmából ítélve valószínű, hogy 1893-ban írta, Bolonka házasságkötése után, inkább júniusban, mint januárban, mert a nyári hónapokat töltötték a szovátai nyaralóban.

⁹⁰ Gurultunk (táj.).

⁹¹ Pásztor [p P-re jav.]; Peteleiék kutyája.

⁹² A levéllel azonos jelzettel boríték, rajta címzés: *Tek Sterba Ödön / urnak / Esküllő / Élesd.* A bélyegzőn: Élesd, 1893. október 30.

Zsuzsika jól van. Holnap indul Kolozsvárra; szopni megy.⁹³

Én se panaszkodom. De pogányul lusta lettem. Az hogy én Esküllőig⁹⁴ elmenjek az egy szörnyű vállalat volna. Tudod, hogy nekem betegség a vasut. Mintha csak tengerre kelnék.

Szeretettel gondolok reátok
ölellek téged

Petelei István

MV. 1893 25/okt.

Petelei István – Sombori Ilonának

[Marosvásárhely, 1894. december 27.]

Kedves Hugom!

Jól esett a te kedves megemlékezésed. Köszönöm. Már elkél a jókivánat, mert vénülök eléggé (hízom és őszülök) s ilyenkor ránk fér ha hosszú életet kíván valaki. Hát még, ha ti, az én leányaim, kívánjátok kiktől tudom, szívetekből jön.

A szovátai „birtok.”⁹⁵ Az ám! Ez a „birtok” egy haszontalan fészék. Két szoba, s egy tenyérnyi udvar. Ez az egész. De kedves lesz a nyáron. Meg kell hogy keressétek a nyáron. Én csak ősz felé (félek) költözhetek fel, mert furatok, faragatok rajta, de siettetem hogy akkor készen legyen, mikor ti is erre jártok.

Örömmel hallom, hogy jól s megelégedettek vagytok. Fiam! keveset kell követelni az élettől s a mit ad jó szívvel venni – ez a boldog élet kulcsa. Adjon is Isten nektek.

Mi mind jól vagyunk. Zsuzsika még alig ocsudik fel az őt ért bánatból. A házunk megnépesedett. Itt lakik nálunk Irmuska (már 15 esztendőös leány) s Cornélia. Én tapogok, morgok, hizom, olvasok irogatok s sok szeretettel gondolok reátok.

Petelei István

MV. 1894 27/XII.

Petelei István – Sombori Ilonának

[Marosvásárhely, 1895. december 26.]

Édes Leányom!

Köszönöm a jó kívánságaidat s szíveimből visszakívánom az uradnak, neked. Örvendek, hogy jól vagytok; hogy jól megértitek⁹⁶ egymást s sajnálom, hogy csak így betűvel ölelhetlek meg. Szívesen megtenném ha láthatnálak személyesen titeket. A mint vénülök (már annyi a fehér hajszálom, mint a fekete) gyengülök, mind melegebb érzéssel veszem a ragaszkodást, s jól esik, ha szeretetet érzek tőletek. Visszafiatalodom s olyan szívesen

⁹³ Az „anyja szoknyájához megy” Erdélyben használatos változata. Itt a „családhoz, rokonokhoz megy” jelentésben értendő.

⁹⁴ Bihar megyei település.

⁹⁵ Petelei 1894 végén nyaralót vásárolt Szovátán.

⁹⁶ megérti<e>tek

gondolok arra az időre mikor te, kis fruska, ölted a napokat nálam Kolozsvárt jó kedvet, napsugárt hozva az én hűvös aglegény lakásomba.⁹⁷

Tudom, te most is csak olyan szeretetre méltó kedves gyerek vagy a magad otthonodba, mint a milyen valamikor nálam voltál. Zsuzsika egészen szerelmes lett ismét beléd s a ti szíves, kedves háztájékodba [!], kik az uraddal együtt olyan sok barátsággal fogadtátok őt. Máig is adosotok vagyok a köszönettel érette nektek. Most rovom le.

Mi itt mind jól vagyunk s most éppen jobban is mint máskor. Magunkra élünk az aszszonnyal. A gyerekeket az Isten bevezérelte Kolozsvárra s Csipkéséknél laknak. Mi csendesesen, nyugodalomba töltjük a napokat, sokat olvasva, muzsikálva, sétálva, nem bajoskodva senkivel nem kérve, nem kívánva senkitől.

A tavaszon (már tán áprilba) megyünk ismét ki Szovátára s azt hiszem ott maradunk őszig. Akkor tájt tudom látni fogunk⁹⁸ titeket. Örömmel számítok is rá.

Öleld meg Irmát a nevembe, a gyermekét s az urát.

Szeretetteljes üdvözlésemet add át Ödönnek,

Szeretettel

Petelei István

MV. 1895 Dec. 26.

Petelei István – Sombori Irmának

[Marosvásárhely, 1896-ban]⁹⁹

Lelkem hugom, és kedves testvérem János, az Isten adta e nagy örvendetes ünnepnapon mily örömmel ölelnélek titeket, s mennyi gyönyörűséggel köszönténém a fiatokat és a bájos kis Isten nektek adott leányatokat. Tudjátok, hogy nincs modomban, személyesen megtennem – csak így, e kúsza betűkkel lépek be boldog házatokba – ebben a mosolygó gyönyörű tavaszi nagy napotokban.

Lelkem vegyétek szívesen kérlek s ha nincs is elég szóm a mivel elég jól fejezzem ki örömmet, szerencse kívánatomat a gyerekeknek és elég dicsőséges Nagy Urhoz illő alázatos köszönetet a miért ez örvendetes naphoz eljuttatott titeket. Vegyétek kérlek szívből s betűkből elégedjete a mint ime a tőlünk kitelő meleg szeretettel köszöntelek titeket s minden jó örömet, boldogságot kívánok e nagy napotokra s az ezután következő boldog időkre. A fiad, tudjátok, milyen közel áll a mi szeretetünkhöz s azt az édes kis áldáshoz kit a mi fiunkhoz terellte az Ur [!] – s minden örömet, nyugodt boldogságot kívánunk szívétkből.

⁹⁷ lakásomba

⁹⁸ fokunk [emend.]

⁹⁹ 1896-ban született Gál János és Sombori Irma második gyermeke, Irma.

A sok szo gyenge s erötelen arra az örömrre a mit érzek kifejezésére a mit érzek [!] s¹⁰⁰ megmelegedve szivvel sohajtok fel a Nagy Urhoz s lelkeimmel könyörgök minden szerencse után, mely az uj párra¹⁰¹ vár.

Szeretettel öllelek lelkeim hugom, a te derék egész emberedet, a fiadat, édes bájos jo uj kis leányod, kérlek tégedet kézcsoomat jelentsd az édes anyatársadnak.¹⁰²

Kedves, ugy beszélek, mintha csak én beszélnék – Zsuzsika itt a hátam mellett – s ő is minden jot örömet kíván mindegyikötöknek.

Szeretettel öllelek

Petelei István

MV. 19

Petelei István – Sombori Irmának

[Marosvásárhely, 1896. december 30.]

Kedves Leányom! Köszönöm a ti szíves megemlékezéstüket. Nem is hiúság, ha tudom, hogy a szivetekből jött, mert érzem, hogy az¹⁰³ a régi szeretet, mely összefűzött minket – kölcsönös. Visszakívánok nektek minden jót. Neked, gyermekeidnek (szeretném megölelgetni őket, mintha az én unokáim lennének) uradnak, Bolonkának s az ő urának.

Mikor pedig így egy kalap alatt emlékezve meg rolatok, ha neked irok, kérve hogy mind a kettőnk minden örömet kívánva nektek ezt juttasd át kinek kinek [!] – az anyaságotat becsülöm meg. Örömmel látom hogy ebbéli köteleltségedet buzgon teljesíted. Hallod édes leányom! minden esztendőbe egy gyermek! Ez aztán derék igyekezet! A mi előtt mi kiknek egy csepp sincs – irigykedéssel s nagy elismeréssel hajlunk meg. Kapacitáld Bolonkát.

Mi egyébképen jól vagyunk. Jo egészséggel megelégedéssel, jó kedvvel. A fészünk elég jo s bizony nagy örömünk lenne ha megölelgethetnénk tégedet benne, a mit te ígérgetsz a leveledbe. Kevés a reményünk hozzá. Neked egyéb a dolgod.¹⁰⁴ Vagy szoptatsz, vagy vársz a kit szoptass. Köszöntsd Jánost, nevenapját is szeretettel köszöntve a mi nevünkbe.¹⁰⁵ Öleld Bolonkát ki nagy örömet okozott nekünk a nyáron és Ödönt a kit igazán szeretnék látni, hogy megszorítsam annak a derék gyerekeknek a kezét a ki boldoggá teszi az én szeretetremélto leányomat.¹⁰⁶

Szeretettel öllelek édes leányom

Petelei István

MV. 1896 30/XII

¹⁰⁰ érzek s s megmelegedve

¹⁰¹ pár<t>ra

¹⁰² anyatársadat [emend.]

¹⁰³ az<t>

¹⁰⁴ dolgod

¹⁰⁵ nevünkbe,

¹⁰⁶ leányomat

Petelei István – Sombori Ilonának

[Marosvásárhely, 1897. november 16.]

Kedves leányom!

Mind a ketten, meleg szeretettel irántatok örömmel olvassuk, hogy önállóbb s jobbat ígérő állást foglaltok el. Ödön agilis szeretetremélto ember s az új hatáskörben tudom sikereket fog érni. Igaz érdeklődéssel ügyeltük: mint fogtok kijőni Jánossal Udvarhelyt. – János rendkívüli munkás ember s természetesen izgatott s fáradt ember az ő örökös fáradozásával, dulakodásával.¹⁰⁷ Az ilyen hadakozás mellett, a melyet ő folytat, az ember kiméretlen lesz s a saját érdekét ügyeli mindenekfelett s hogy a nagy és sok vállalata ne essék szét a kezébe. – Ödön első kézből kapta a János idegességét.¹⁰⁸ Azért néztük örömmel, hogy Ödön jól tudta alkalmazni magát és olyan jól fért össze Jánossal. Természetes volt, hogy ez a viszony igen sok ideig nem tarthat.¹⁰⁹ Annál jobban örvendünk, hogy most jobb, önállóbb pozíciót szerzett magának.¹¹⁰ A baj az, hogy a vállalat (a mint én tudom) majdnem tisztán az Ugron Gáboré¹¹¹ a ki nehéz zsidó ember szájas, erőszakos. Azonban hogy megfűkezze Ugront csak ez az eszköz, hogy mellette buzgo, körültekintő, ügyes ember legyen. Ödönben megvannak ezek a feltételek, azt fényesen megmutatta Udvarhelyt is. Azért nézünk mind a ketten sok bizalommal az új állásotok iránt. Te édes leányom, tudom az eszeddel s ügyességeddel hamar sok jó barátot szerzessz magadnak Kereszturt¹¹² s segíteni tudsz az uradnak.

Igaziban én azt szeretném legjobban a mit te emlegettél Szovátán: azt a takarékpénztári¹¹³ állást. Hallom Ödön elhőhéroolta magát Udvarhelyt s az ő hitványabb erejével ott találna legnyugalmasabb állást. Milyen jó lenne ha a kereszturi állás mellett is arra törekednétek!

Szoval (hogy én ne bölcselekdejem sokat) örvendünk mind a ketten, hogy Kereszturra mentek s szívből ohajtjuk, hogy olyan sok szerencse érjen titeket, a mit megérdemeltek.

Mi itt elég jól vagyunk. Zsuzsika egészséges jó kicsi asszony. Fájdalom! ismét aggodalma van (az örökké van neki) Gergely nagyon beteg. Félek sokáig nem él.

Apám vén erőtelen kedvetlen ember s alig néhány lépést tesz a szobában – már fáradt. Az Öcscsi minden gyöngédséggel veszi körül az öreget. Öcscsi derék jó fiú s ha van igazság a földön boldog ember kell, hogy legyen, mert úgy becsüli meg az öreget a hogy ritkaság.

Anyadék az örökös törődéssel. Most újabb becsületesebb, méltányosabb végrendeletet csinált az öreg. Erről te fogsz tudni. Az anyád majd bővebben megírja, azért nem mondom én többet róla.

¹⁰⁷ dulakodásával

¹⁰⁸ idegességét

¹⁰⁹ sok ideig nem tarthat

¹¹⁰ magának

¹¹¹ Politikus, Ugron Gábor miniszter apja (1847–1911).

¹¹² Hargita megyei város, teljes nevén Székelykeresztúr.

¹¹³ takarékpénztári

Az a fiatal ember a ki Irén körül jár elég joravalo ficzkonak látszik. Kevés igénnyel mellette úgy látszik megfog élni vele Irén. A baj az, hogy Irén sokkal erősebb, mint a jövődöbelije. Azonban nem jó jövődölgetni.

Marciéknél a régi nyomoruság. A kis boldogtalan kölyök Budán van. Abbol soha se lesz semmi. Szegény kedves kis Annuska senyved az ő kis ágyában. Ugy megöregedett szegényke gyermekkorában, hogy az ember szive elszorul ha látja. Erzsi ügyes szeretetremélto nagy leány; Rozsika az édes anyja.

Mimi most egészségesebb, de minduntalan el-el fogja a histeria, mert ez a betegsége. A gyermekei szépen fejlődnek.¹¹⁴ És Tinka, Tinka a régi kedves jó asszony az ő paraszt ura mellett gyönyörűség hogy milyen jól összeférnek.¹¹⁵

No és én? Látod jól vagyok. Visszavonulva élünk a mi csendes fészkünkben. Dolgozatunk, könnyű kedélyel kelünk, könnyű kedélyel fekszünk s egyebet se kívánunk, hogy így maradjon sokáig.

Nagyon szeretnélek látni titeket. Sajnálom hogy ti Irmával kiestek az életünkéből s nem látlak eleget titeket kik olyan közel vagytok a szívemhez a mint szeretnék.

Zsuzsika majd ir neked. Nekem jól esik, hogy beszéljek veled. Öleld meg Irmát, az uradat s köszönts szivesen a nevemben a te jó kedves anyádat ki iránt nem tudunk elég szeretettel lenni a miért annyi sok szeretettel van irántad.

Petelei István

MV. 897 Nov 16.

*Petelei István – Sombori Ilonának*¹¹⁶

[Marosvásárhely, 1899. január 15.]

Lelkem szerint sajnállak édes kicsi leányom azért a sok megpróbáltatásért a mit reád mér a sors. Esztendők óta háboruzol a betegséggel s ha győzelmesen kerülsz is ki a verekedésből az erődből hagysz egy-egy kicsit a csatatéren. Kedves kicsi leányom mind csak így vagyunk. Zsuzsika félig ősz. Az ő érzékeny lelkét megviselte a sok aggodás és bánat s kívülről egykoronak látszik a te anyáddal azzal a különbséggel hogy az én asszonyom félig ősz, anyád nem. Én elhitványodott vén ember vagyok. Ma a fejem rosz; s a mit egyszer gyönyörűséggel, frissen végeztem, azt ma nehezen izzadva végzem. A szemem el-el hagyogat.¹¹⁷ A minap fenn jártam hogy igazgassák meg. A doktor azt mondta: „Negyven esztendei használat után! miért zúgolodik?” A mint a borbély levágta a hajamat s a fehér lepedőre lehullott, a kezembe vettem s úgy konstatáltam hogy mennyivel több a fehér szál benne mint a fekete!

¹¹⁴ fejlődnek;

¹¹⁵ összeférnek;

¹¹⁶ A levéllel azonos jelzettel boríték, rajta címzés: *Sterba Ödönné / ő nagysága, / Székely-Udvarhely*. Elmosódott, olvashatatlan bélyegző.

¹¹⁷ hagyogat

Aztán nézd csak: senkink sehol. Itt logunk ketten négy szobában, egy kutya s kinn három majorság – s felettünk az Isten.

A te nyomorúságodban keress megnyugvást abban, hogy mindenkinek megvan a maga keresztje. Ha egyedül volnál a tiszta örömben, boldogságban élők között, nekikese-reddhetnél; de mindenkinek kijut a maga adagja a kínlodásból – s ebben nyugodj meg ha te is, ebben a többségben élsz. Inkább abban keress erőt, hogy szoktasd a lelkedet, hogy kicsi, vagy megváltozhatatlan dolgokon igyekezz tul tenni magadat. Annyi sok igazi nagy bu van a világon. A kicsi boszuságokon, apro bajokban, keresd meg inkább azokat a mik a vigasztalok. Mert semmi sincs a miben az ép kedélyű ember valami jot is ne találjon.¹¹⁸ Ha csuf idő van neked, tán jó az másnak. Ha terhes munkát végzel, tán valaki másan könnyítsz. Keresd minden dologban azt a mi jobb. Kicsi dolgokon ne keseredj s a te régi kedvességedet, jó kedélyedet őrizd.¹¹⁹ Így könnyebben tűröd azt a sok megpróbáltatást a miben részed van. Derék jó urad van a ki szeret tégedet; csendes nyugodalmas boldog háztájékod van. Azokra gondolj kik örökös dulakodásban, keserűség közt élik a napjaikat. S a mint így komponárod a magad jo sórsodat ebben keresd a magad boldogságodat. Ne kívánj többet a sorstol¹²⁰ mint a mennyit ad, s abban a mit ad a jobb oldalát keresd mint a rosszat. Szeretnélek ha megölelhetnélek édes leányom s hogy itt közöttünk lássalak tégedet. Akkor mindaz a mit itt írtam nem predikáció volna hanem láthatnád hogy mi így igyekezünk élni s szeretnélek hogy ebbe szokjál s tán akkor nem hallanék olyan elkeseredett hangot tőled a mint a ma küldött leveledben van.

Mind a ketten édes leányom szeretettel gondolunk reád s ölelünk tégedet

Petelei István

15/I 899 MV.

Petelei István – Petelei Máriának

[Marosvásárhely, 1899. augusztus 4.]

Kedves Hugom!

Pistát csak akkor tartsd idehaza, ha erőt érzessz hozzá, hogy vezetheted. A gyerek erős, nyakas indulatos. Férfi tarthatja rendben a szenvedélyeit. Te gyenge vagy hozzá. Szeretettel gyöngédséggel nem győződ mert magad is izgatott vagy. A gyerek sebesen fejlődik. Egy, tán két esztendő mulva megnyilatkozik a vére s fehérnépek után jár. Hogy megéljen *ekkor* tőled függ. Ha tönkre megy és elpusztul vagy ha megél szerencsésen – az mind tőled függ. A nagy felelősség most szakad reátok szülőkre. Mit tégy? Csak egy esetben tarthatod¹²¹ meg az egészségnek s a becsületben. Abban az esetben: ha sok-sok dologra foghatod. Ha minden oráját elfoglalod. Sok fajtára tanítsd. Tanítsd vivni lovagolni, nyelvekre, muzsikára. Erősen tanítatni az iskolába. Ambicionálni. Faragni furni

¹¹⁸ találjon

¹¹⁹ őrizd

¹²⁰ többet a sorstol <többet>

¹²¹ tarthatod

taníttatni – rendszeresen és szüntelenül.¹²² Egy percze se legyen szabadon. A gyerek nagyon erős. Nem sinli meg a munka. Ha így tartod ha egy perczig se felejtet el erős elhatározódást, ha nem sajnálod a költséget¹²³ akkor nagy ember lesz belőle. Ha nem; nem. Ezt se gyöngédséggel se parancsszóval nem dirigálhatod. Már most is nyakas és birhatatlan. Csak a sok-sok munka mentheti meg egyedül. Ha így teszel – mindegy vajjon Szebenbe van-e vagy ha othon van. Sőt ez esetben még jobb ha szemed előtt van. Megválogatni (erősen) a barátait s tudni minden oráját, minden perczét. Fogadj mestert, a ki tanítsa minden nap a németet, a francia nyelvet; dijt tűzni ki neki ha előre halad, mestert a ki muzsikára tanítja, mestert a ki az iskolába tartsa rendben. Én ezt meggyőződésemből írom s mert *tudom*. Rég figyelem a gyereket, én előre látom micsoda veszedelmek várnak reá. A te fiad – kitűnő anyag. Jeles ember lehet belőle de hitvány ficzko is lehet belőle. Ügyelj reá. Hogy itt tartod-e vagy ha elküldöd az igen kicsi kérdés.

Gondolkozz ezekről édes Hugom. Van most időd rá és elég nyugalmad. Ohajtom hogy jól rendelkez a fiad sorsáról. Az a kezdedben van.

Jól vagy-e? Szeretettel gondolunk reád.

Zsuzsika jól van. Gyalog járt be velem a városba. A lovam még nem jár a kocsival ezért még nem mentünk fürdőre. Tán a jövő héten. Akkor (ha jó a lo) meglátogatlak.

Öleld meg a mi kicsi gyermekeinket Pistikét Juliskát Marikát s kisebbik Ángyot.

Szeretettel

Petelei

MV. 4/Aug 899

Petelei István – Sombori Irmának

[Marosvásárhely, 1899. december 27.]

Kedves Hugom!

Köszönöm a jó kívánságodat. Adjon Isten nektek is minden jót, köszönts meg az én nevemben az uradat, Jánost, vissza adva neki mind azt a jókívánságot a mivel ti engem elhalmoztatok.

Tudod hogy tele vagyok örömmel azon, hogy az Isten megajándékozott titeket egy kis gyerekekkel. Hálával vedd, mert én kétszeresen tudom, milyen nagy ajándék a gyerek. Annak a gyerekeknek a sorsa jóformán a te kezdedben van. Hogy derék, becsületes ficzko legyen a te kezdedben van: kedvezzen a jó sors neked ebben a munkában.

Zsuzsika is szíves szeretettel köszönt téged, s gratulál neked a fiadhoz.

Mi mind elég jól vagyunk. Egyedül az Annuska napról napra való sorvadását nézzük busan. Az ő életének gyertyája már csak nehezen pislog. Félünk hogy nem ég sokáig. Így adja az Isten, de az övéinek s nekünk vigasztalódásul azt adja, hogy a két nénye (mióta elmentetek) szép, derék nagy leányok lettek, a kikben mindenkinek öröme van. Nagyapátok is igen fáradt öreg ember. Szédülve jár s majd lerogy az ő 76 esztendejével

¹²² szüntelenül

¹²³ költség

sulya alatt. A fiatalok egész erdeje sarjad fel körülötte. Ha te ismernéd Galuska [?] kisasszonyt, a legnagyobb betyár a világon. Pista fur farag asztaloskodik, Mariska komoly német alapos leányka, ír olvas és köt. A Tinka fiai kivált Pista egy bumfordi gömbölyű aranyos ficzko. Látnod kellene hogy tánczol, versifikál s nagy hosszú kabátjába az apjának a mása. Jánoska is felettébb megügyesedett s sok örömünk van bennük. Miminél Gabi a kedvencz. Ez aztán az okoskodo hölgy. Azt¹²⁴ is nagy bánatában vigasztalódásul adta Miminek az Isten. Ez is a mulatsága s a gyönyörűsége. Az egész familliába a legjobb gyerek Mariska, gazdasszony odahaza. Olyan lesz mint a nagyanyja. Nem tudom hogy ha ezt irom, dicsérem-e vele vagy ocsárlom-e? Pista nagy gavallér. Szerelmes s a bajusza szökik. Az apja ujul meg benne. Galans, vidám tosztozo, szivaros, muzsikus legény. A negyedik Margit, a legszebb, de nyakas, mérges kis aproság. Ime az egész famillia. Már sok esztendő óta nem láttátok őket. Vajjon mikor látogatjátok meg őket. A fiadat a nyáron el is hozhatnád hogy bemutasd.

Köszöntsd Sterbát (elfeledtem a Bolonka levelében megírni) köszöntsd uradat sok szeretettel gondolok reá boldoggá tesz tégedet.

A régi szeretettel irántad

Petelei István

MV./899 27/XII

Petelei István – Korbuly Erzsébetnek

[Marosvásárhely, 1900. január 15.]

Édes Erzsike, köszönöm a maga kedves levelét; a maga részvétét; a maga szeretetét, mely abban a levélben szol. Teljes szívemből viszonzom.

Isten ovja magát minden szomorúságtól.

Szeretettel várjuk magát mind a ketten, hogy szóval mindezt jobban tudjam megköszönni a maga szeretetteljes sorait.

Zsuzsika jól van s szeretettel öleli magát s a magáéit.

Petelei István

MV. 1900 Jan 15.

Petelei István – Sombori Ilonának

[Szováta, 1900. augusztus 28.]

Köszönöm kedves leányom a ti sok sok kedvességeket. Az urad az anyáid, és mind a hányan vagytok és Irma s János mind éreztetik velünk azt,¹²⁵ hogy mind visszaadjátok azt a szeretetet melyel mi vagyunk irántatok.

¹²⁴ Az

¹²⁵ az,

S Ti még jobban ki tudjátok mutatni, mint a hogy én tudnám mutatni. Köszönöm a szíves látásotokat, igen kedvesen gondolunk reátok.

Jo egészségben értünk haza jó kedvvel, a Kalonda¹²⁶ tetején mégegyszer jól laktunk a ti jovoltotokból.¹²⁷

Zsuzsikát jól találtam s hogy íme felkelek első kedves dolgom hogy e néhány sort nektek lekaparom. Öleld meg a nevemben az anyádat s mind a hányan vagytok.¹²⁸

Szeretettel

Petelei István

28/Aug 900 Szováta

Petelei István – Sombori Irmának

[feltehetően: 1900 karácsonya]¹²⁹

Kedves Leányom! Szíves szeretettel öllelek s megse köszönöm, hogy mindenféle jokívánsággal halmoztak el, mert minthacsak magamnak mondanám el magam, ha ti mondjátok, kikkel nemcsak vérszerint de szeretet szerint is egygyek vagyunk. Így mondjuk hát: adjon Isten jót nekünk arra az időre a mennyi mi nekünk ki van szabva még.

Öllelek a te édes aproságaidat. [!] Becsületet s szeretetet tanul tőletek. Egyszer az uradtol s két anyjuktól – hát derék jó emberek lesznek ha felnőnek: Az Isten tartsa meg őket s szeresse őket!¹³⁰

Öleld meg az Uradat az én nevemben s köszönd meg a nekem írott jó kivánságait s mond meg teljes szívvel viszonzom s minden jót kívánok neki a neve napjára.

Az én másik édes leányomnak is csak így izenek neki a te leveledben; pedig Bolonkának gyönyörűség írni, mert ő a levélírásnak valóságos mestere. Szeretném még külön is megölelni azért a gyönyörű, meleg, szívből szakado, szívhez találó, levélért, a mit Marcziéknak írt a mi szegény kicsi Annuskánk halálára.

Már Bolonkára is Isten azt a sort mérte az Isten [!], hogy csak kölcsönbekért gyerekeket szeretgessen, mint mi. Sok öröme legyen bennük a milyen sok volt nekem bennetek édes Leányaim! Köszöntsöd Ödönt, kit bűneiért vesszőzi a sors. Az ember abban bünhődik rendszerint a miben vétkezik. – Azért azonban részvétellel vagyok az ő keresztje iránt s szeretettel ölelem.

¹²⁶ A Hargita megyei Korond községtől délre fekvő Kalonda-tető magassága 800 méter fölötti.

¹²⁷ jovoltotokból

¹²⁸ vagytok

¹²⁹ A Sombori Irmának 1899. dec. 27-én írt levél szerint 1899 karácsonján Petelei Mártonék Annuska nevű leánya még élt.

¹³⁰ őket

Adjon az Isten mindenféle jot nektek.¹³¹

Szeretettel

Petelei István

Karácson.

Petelei István – Sombori Irmának

[Marosvásárhely, 1901–1903 között]¹³²

Lelkem leányom,

Ezt a néhány sort úgy nézd meg, mintha ölelő karok volnának a mivel, arra a kedves levélre melyet ma Bolonkától kaptam – tégedet öllelek meg. Hála az Istennek, hogy a kicsi fiadra nézett a kegyelem. Érzem: mit aggodtál, szenvedtél a nehéz ágy mellett; de el se tudom képzelni azt az alázatos hálát, mély örömet a mi eltölthette a lelkedet mikor ismét beszélni hallottad a szegény bogarat s járnai láttad meg. Veled örvendünk mind a ketten s tele vagyok hittel, hogy jó egészséggel, kedvességgel fogja elfelejtetni azt a sok bűt a mivel virrasztottad betegsége alatt.

Persze ebből a szeretetteljes ölelésből része jusson az én édes leányomnak: Bolonkának, ő értesített a kedves hírről. A te nagy fiad is irt egy ízben a kicsi druszám betegségéről (igen ügyes rendes levelet) de aztán többet nem értesített. Azért csokold meg csak a miért azt¹³³ az egygyet is küldte.

Adjon Isten segítséget nektek, s sok örömet a sok aggodalom után!¹³⁴

P.

MV. Vasárnap

Petelei István – Sombori Ilonának

[1901–1903 között]¹³⁵

Édes leányom,

mindennap vártam a jobb hirt tőletek. Aggodalommal tele olvastuk a Janko levelét s mert hetek óta kínozza a baj a szegény fiucskát azt hittük, hogy már tul vagytok az aggodalomon is. Most látom, hogy ti, szegények a nyomoruság közepébe vagytok. Az¹³⁶ a tétova, gömbölyű, tojás után kiabáló édes fiu kinlodása is meghat, de hát szegény anyja. Az ő aggodása szenvedése a beteg ágy mellett, Istenem. Te naiv önzéssel vigasztalod magadat azon szerencsével, hogy nincs gyermeked: jó dolog az. Dehog. Hát nincs-e

¹³¹ nektek

¹³² Gál János és Sombori Irma István nevű gyermeke 1900-ban született; valószínű, hogy valamilyen kisgyermekkori betegségről van szó. A gyerek már több mint egy éves lehetett, ha beszélni és járnai tudott.

¹³³ az

¹³⁴ után

¹³⁵ Vö. az azonos időszakban, Sombori Irmának írt levéllel.

¹³⁶ Azt [emend.]

neked gyereked? Együtt remegsz a Pistike anyjával s a mit örömet adnak¹³⁷ nektek a gyerekek: ki veszed a részedet. Édes leányom, bíztok-e teljesen a doktorban? A mint én itt verem a fejemet a dolgok felett – azon tűnődök vajjon ezzel a merész kezeléssel – lát-e mindent?¹³⁸ nem mulaszt-e el valami szükséges segítséget? Ezekre a kérdésekre ti ott jobban tudtok felelni. Én itt, legalább a többi doktorokat is megkeresném.

Félő dolog az, hogy a szegény bogár kimerül a betegségben. Akár milyen erős kis bocs, de 4 heti szenvedés iszonyuan leronthatta. Persze az bölcs dolog, hogy Zsombory-nét nem hoztátok le, mert egy beteg helyett kettőt ápoltatok¹³⁹ volna. Adja az Isten, hogy jóra forduljon a dolgok. Irj édes leányom, ha csak egy sorban is többször, a betegség fázisairól. Ma ide várom Hintzet¹⁴⁰ (mi se vagyunk egészen jól) s megbeszélem vele a leveled hiteit. Öleld meg a tiedet; az uradat, anyádat s a gyermekeidet.

Szeretettel öllelek

P.

Korbuly Irma és Petelei István – Sombori Ilonának

[Marosvásárhely, [legkésőbb 1902.] február 14.]¹⁴¹

Édes Bolonkám!

Nem egy, hanem már száz levelet is küldtem neked gondolataimban édesem, a hol elmondtam milyen nagyon sajnálom, hogy te aranyos ujból beteg vagy, és hogy milyen nagyon óhajtom, és kérem a jó Istentől, hogy téged meggyógyítson, és reményelem, hogy a Mindenható már is meghallgatta imáimat, a min én szivemből örvidenek. Ha te az én leánykám volnál, zsimbelnék is, mert a mint Nina elbeszélte a te betegséged okait, úgy bizony te vagy annak az oka. Te, a ki olyan okos kicsi asszonyka vagy, mindenkire tudsz vigyázni, csak épen magadra nem, azért tart olyan hosszan a gyógyulásod. Ha a nyáron a doctorod ujból sósfürdőre küldne, úgy én leszek a te mamukád, előre mondom, hogy nagyon szigorú leszek, a fekete tóhoz nem eresztelek fel, sem nem hagyom, hogy kétszer fürödj, és meg követelem a feltétlen szófogadást; na de komolyan Bolonkám, ha sósfürdőre küldenek az én vendégem leszel, én foglak kurálni, és ha a jó Isten megsegít jobb eredménnyel, mint az idén. Különben szivem nem szomorkodjál olyan nagyon, a méh bajok hosszas bántalmak, de még az ilyen vén asszony is kigyógyul, mint én, ez vigasztaljon téged; csak óvatos lenni, és magadat minden meghüléstől, és fáradságtól

¹³⁷ ad

¹³⁸ mident

¹³⁹ ápoltatok

¹⁴⁰ Marosvásárhelyi orvos, 1888-ban költözik Kolozsvárról Marosvásárhelyre. Az eseményről így tudósít a Marosvidék: „Dr. Hints Elek, az összes orvosi tudományok tudora, mütő (opérateur) okleveles egészségügyi tanár, egyetemi tanársegéd városunkba tette át lakását és az orvosi gyakorlatot itt szándékozik folytatni. Lakása Deák-Ferencz utczába 32. számú (Dabóczi Lajos-féle ház); rendel egész napon át. A nagytehetségű és kitünő képzettségű fiatal orvost, ki már fiatal kora daczára nagy elismerést vivott ki a kolozsvári egyetem körében, a legmelegebben ajánljuk az orvost igénylő közönség figyelmébe.” (Marosvidék, 1888, 18. évf., 36. sz. [júl. 15.], 143.)

¹⁴¹ Sombori Irma férje, Gál János még életben volt.

megkímélni. Te a ki olyan nagyon szereted az uradat, gondold mindig reá, és akkor inkább meg fogod magad kimélni, és érte megtenni azt, a mit talán magadért unnál.

Ugy-e elég, és nem prédikáljak tovább, mert unod hallgatni? én tudom, milyen unva olvassuk a jó tanácsokat, de miután én téged szívem olyan nagyon szeretlek, úgy jött, hogy azt mind elmondjam, mintha bizony ettől meggyógyulnál.

Még meg sem köszöntem neked, hogy oly kedves voltál, és irtál nekem, te tudod ugy-e, hogy milyen szívesen fogadlak? ha nem is viszonzom rögtön, „vén, és lusta az asszony”, szokta mondani az uram, és ez igaz, de aztán annál többet gondolok reád, és százszor is elmondom hogy nincs több olyan kedves, okos asszonyka, mint az a Bolonka, és eddig is igen szerettem, de most, hogy még jobban megösmertem, még inkább a szívemhez nőtt.

Most Isten veled aranyos, bár jobb híreket hallanék felőled. Az uradat, és a nénit szívesen üdvözlöm, úgy Irmát, és az urát is.

Téged szívem sok szeretettel csókol és ölel

Irma

Maros-Vásárhely 14/II

Kedves Leányom! Legyen eszed s keress egyéb foglalkozást, mint hogy az ágyba töltsd ezt a rövid életet. Ha rosszul bánnak veled s beteggé tesznek erővel szökj meg s gyere hozzánk. Nekünk sincs gyerekünk s szívesen látunk téged, leányunknak fogadunk rendbe tartunk. Sok aggodalommal hallottuk, hogy fekszel. Nyugtass meg minket!¹⁴²

Szeretettel

Petelei.

*Petelei István – Patrubány Margitnak*¹⁴³

[Szováta, 1902. május 30.]

Lelkem leányom, tegnapelőtt olvasgattam nagy gyönyörűséggel a leveledet s azon eszmélkedtem, hogy mennyivel szívesebben egy szeretetteljes öleléssel mennyivel jobb volna felelni – a te szíves soraidra de azóta Zsuzsika meszeltet a kastélyunkban s én hazátlanul bolyongok a mély erdőkben, s csak ime most jó reggel érkeztem arra, hogy firkáljak nektek. Aztán mit látok?

Itt előttem az utcán nagy gyermek háboru foly. Mezitlábos fiucskák különböztek össze valami játékon s czibálják, döngetik egymást, bögnek, míg a leánykák kaczagnak vihognak a zajos heccen. Az öltözetlen kölykök gyönyörűek. Rozsaszínű bőrükön játszik a napsugár s a játéukon – én a vén ember – mulatok. S mindjárt reátok gondolok szeretettel, lelkem leányom s az uradra (ki a főnév, melléknév, igék névhatározok stb. felett töpreng jelenleg) – kik ott olyan messze tőlünk magatokra élegettek s nincs meztlábos

¹⁴² minket

¹⁴³ Ceruzával címzett boríték: *Inczéné Patrubány Margit / ő nagyságának, / H. A levélpapír második főliója rektójának felső szegélyén beszúrás: „A levélczímedet nem tudom s a levelet az Urad czímén küldöm. P”*

gyerekeitek, kik játszanának, dulakodnának a napfényes reggelen. És szidlak titeket, s jól esik ha íme írok nektek – s ezzel kezdem a leveletem.

Mi egy hete itt élünk már Szovátán – csendesen boldogan. Az asszony fürdik már; én szivarozgatok a tó partján s Pásztor ur lesi kerekre nyitott szemével a vén asszonyt. Aztán ballagunk a nagy lombos erdőkben s szedjük az epervirágot s a bokrok hofehér gyümölcsöt termelő szirmait. Csendesen¹⁴⁴ hazaballagunk s sokat hallgatva, álmadozva várjuk a holnapi napfényes reggelt. Irigyelsz minket? Tudod! Vegyétek fel a sátorfát s jöjjetek ide hozzánk csendesen élni.¹⁴⁵ Egy csomo fenyőfám van, gyepes, széles nagy kertem – s két öreg ember, kik szeretnek titeket s örömmel látna titeket. Gondoljatok komolyan e meghíváson [!].¹⁴⁶

Mi vagy 4 hétig maradunk itt. Semmit se tudok a tieidről Maros-Vásárhelyről s hirt se irhatok nektek felőlük.

Már elég a sok csuf betüből. Végzem a betűmázolást – de elhíheted, hogy szeretettel tele szívvel vagyunk irántatok s jól esik ha jól hallunk felőletek.

Öleléssel

Petelei István

30/Maj 902 Szováta.

Petelei István – Petelei Annának

[Marosvásárhely, 1902. december 27.]

Kedves Néném! Neked írok, hogy ne irjak a leányaidnak külön, mert utálom a betűvetést. Baj is az, hogy nem ölelhetem meg a Te leányaidat (az én leányaimat) a helyett, hogy az én ocsmány betűimmel kinozzam a szeemeiteket. Mind a két leányod a régi szeretetnek a hangján emlékeztek meg most István napján, a mi igazán jól esett nekem. A mint vénülünk, gyengülünk, érzékenyebbek leszünk mind jobban megbecsüljük, ha valaki szeret minket. Hogy irtak nekem azzal köszönöm meg hogy írok nektek magunkról. – Az este mind nálam voltak, s gyönyörködtetek volna bennük ti is. – Marczi bátyám, még mind fiatalabb legény mint én. Alig szürkül (én már megszürkültem jóformán) s a nyelve egészen fiatalos. A felesége ugyanvalost nem hagyja; csinos, jó kedvű s most a múlt héten gyültünk mind hozzájuk házasságuk 25 éves fordulójára. Az unokája (a Rozsika fia) igazán gyönyörű ép kölyök.¹⁴⁷ Az apja tiszta bolond vele. Rozsikájék igen jól élnek. Az ura meglelégszik vele, igen gyöngéd, jó hozzá s megbecsüli a felesége gazdasszonyi talentumát. Rozsika kedélyesebb beszédesebb lett s igen boldog a gyermekével. A másik leányunk, Erzsike, szörnyű elterpedt fehérnép. A gyereket januárra várja. Vidám boldog pár ember az urával. Béla valóságos gyerek. Mindig vidám, meglelégedett s nagyszerűen tud az aposa, anyosa kedvében járni. Soha Marczi, még a

¹⁴⁴ Csendesen

¹⁴⁵ élni

¹⁴⁶ meghíváson

¹⁴⁷ kölyök

gyermekével se volt jobb és kedvesebb a vejéhez. – A bátyám után következik a hugom; a kinek már mind nagy gyerekei vannak. Pista derék szolid jó fiu. Kissé zörgős, lármás Patrubány de becsületes, kötelesség tudo, szerény fiu. Nagyon szeretnétek ötöt ha látnátok. Ő 3 éves jogász (jo tanulo persze) és kiszolgált őrmester. Bajuszos, pofaszakállas, vállas, izmos kemény. – Gyönyörű gyerek Margit. Ez is már nagy leány s egy igen-igen jó modoru nyugodt szeretetremélto. Kétségentul a legszebb virágszál a familliában. Mariskát a tavaly is láttad; rola hát nem is írok, de Gabi ugy megnőtt mint a burján. Tisztán a nagyanyja. Gazdasszony, kertész eleven, eszes és sokkal csinosabb lett, mint a hogy gondoltuk volna. Már csinosan zongorázik, varr, főz, lármázik; igen ügyes életrevalo kölyök. – S végül Mimi hugom! Ő aztán igazán nem hagyja magát. Miderezi magát s úgy tatarazza magát hogy menyecskének vélnéd ha messziről az utcán látod. – A sorban következik Öcscsi, a kopasz igazi jo fiu. Neki a nevenapjára, mit se kívántunk egyebet, mint, hogy: soha se legyen jobb dolga mint most. – Kisebbik ángyo¹⁴⁸ most kiheverte a betegségét s jobb színben van s jobb kedvű. A gyerekei mind egészségesek zajos gazemberek. Mariska már nagy leányka. Melles, nagy kerek képű 8ik osztályos (gyenge tanulo) illedelmes, csinos leány. Már egy-egy mulatságra már [!] elviszik, s olyan jó egyszerű gazdasszony polgári leányka a kikkől lesznek a csendes polgári asszonyok. Igen szép leányka lett Juliskából. Ő a legszebb gyerek odahaza. Csinos és szives; ez a mi édesanyánk vére. – Pista megnőtt; már gimnázista, rosz tanulo de igazi gazdafajta, a ki az istálot bujja s vásott gazember, a kinek csak az édes anyja imponál. S mit mondjak nektek a kicsi Jenőről? Az én feleségem attól fél, hogy ebből a kicsi Jenőből nem lesz-e valami oriás? Akkora te mint egy 5 esztendősi fiucska. Csupa erő, betyárság s zsarnok zsvány. Gyönyörűen fejlődik s minden örömmük odahaza. – Az utolso ide haza Tinka. A legkissebb – de édes fiaim! ez a „legkissebb” is ide s tova öreg asszony. Csak a kedve fiatal. Ő legjobban tudja használni az életet. A maga kevés jövedelmével társaságba jár, lumpol az urával, vendégeket hiv s jó derült életet él. A fia nagy kamasz. A régi nyerseségéből sokat engedett s egy-két esztendő mulva végzi¹⁴⁹ a kollegiumot. Hogy te jó építő Petelei megnyugodj: értesítek hogy jelenleg János még mindig épített, jelenleg Szovátán hol 4 szobás szép házat épít. – Legvégül itt vagyunk mi. Zsuzsikának a haja már szinte egészen fehér de különben jól van. Tavaly beteges volt; most hál Istennek! semmi baja. Néha énekel, mindig takarít stoppol, imádkozik s boldog a testvérével Erzsikével ki beköltözött a városba s épen itt velünk szemben lakik négy szép gyermekkel.¹⁵⁰

Mind a ketten sokat sok szeretettel gondolunk reátok s igen hiányoztak nekünk. Mikor összegyűlünk nézzük a te helyedet Zsomboryné s a minap is a Marcsi 25 esztendősi nagy vacsoráján¹⁵¹ ittunk a te¹⁵² egészségédért. Hidd el (tudod hogy én a mezitelen igazságot

¹⁴⁸ Az *ángy* szó Erdélyben használatos alakváltozata.

¹⁴⁹ végzi <...>

¹⁵⁰ gyermekkel

¹⁵¹ vacsorán

¹⁵² ittunk te

mondom el) még sokkal több szeretettel gondolunk¹⁵³ itt reátok, mint a mig közöttünk éltél.

Sokszor hiányzik nekem az én édes kis leányom Bolonka, és a te zajos erőszakos tonka orru nagy leányod a ki (ime a képük!) 4 gyerekkel gazdag édes anya, s egy derék becsületes munkás embert boldogít. A harmadik leányodtól épen ma kaptam boldog levelet. Mond meg Ödönnek hogy igyekezzék s hívjon meg minket keresztszülőknék. Isten ucsce mindjárt megyünk Zsuzsikával. Add át szíves üdvözlötünket Jánosnak. Kedves (azt hiszem!) sorait bus merengéssel néztük, néztük az asszonnyal s azt sejtjük, jo kívánságot küld nekünk a mit szívből visszakívánjuk.

Az Isten szeressen titeket édes néném, mindnyájatokat.

Szeretettel

Petelei István

902 Dec 27 MV.¹⁵⁴

Petelei István – Sombori Ilonának

[1902 végén]¹⁵⁵

Kedves Leányom,

Minden esztendőben így számolok be nektek felelet képen a ti kedves leveletekre, arról: mint lettünk mi ismét öregebbek ismét [!] egy esztendővel az években, de csak a régi frissességben a szeretetben. Hát az esztendők tekintetében az eredmény ros. Zsuzsika jóformán szürke, s igazán, a kedélye is megszürkült. Sok bú érte. Erzsike az ő leánya (s az én leányom is bizony) sokat sír a fiacskája után. Ez egy szépséges bájos kicsi kutyuska volt. Ma még trappolt körülöttünk, kaczagott, incselkedett, s a skárlát levverte hogy 4 nap mulva a föld alá tegyék el a szegénykét. 12 rettentő hosszú órán át haldokolt s kész csoda hogy az édes anyja nem bolondult meg mellette fájalmában. A temetése után ide költözött hozzánk Erzsike a gyermekeivel s itt siránkozik sohajtozik s fonnyad a szemeink előtt a nélkül hogy vigasztalni tudnánk ötet s segíthetnénk rajta. Képzelheted, ha nem is magyarázom, hogy Zsuzsika vele szenved. Itt hireskedik s erősködik a testvére előtt, hogy a szoba más szegéletében sírdogáljon ő maga is, nemcsak a halott gyereket siratva, de féltve az ő beteg lelkű leányát.

Szóval az asszonyomat vénítette határozottan ez a szerencsétlenség.

Én is jól besétáltam az ősze, a téllal határos ősze. Elzárkozva élünk; az emberekkel nem foglalkozva. A betűk iránt ha érdeklődöm de inkább olvasva őket mint írva. Az enyéim, tudod távol lagnak tőlünk s igen igen ritkán látom őket. Mindegyiknek nagy a familliája s köztük, boldogan élnek, a boldog emberek önzésével. Legtöbbbet Tinkát látom, ez a derék, kevéssel megelégedő, helyes asszony, a ki (kivülről) pogányul kezd hasonlítani Zsomborynéhoz. (Csak kivülről, mert belül nyugodtabb asszony, mint a ti

¹⁵³ gondol

¹⁵⁴ A levél első fóliójának rektóján felül utóirat fordítva a papíron: „Gál Jankót a nevenapján, a piczit s a többit mind szeretettel öleljük.”

¹⁵⁵ 1902 végén, mindenesetre 1903 előtt. Ekkor halt meg Gál János, de a levél szerint még él.

harczos anyátok.¹⁵⁶) A fia nyurga, s jól fejlődő fiu a kiből úgy látom, munkás joravalo ember lesz. A Mimi fia végzett jogász, most készül a vizsgáira, s a milyen erős akaratu derék ficzko, el is fogja végezni a kötelességét; Mariska tudjátok már, férjhez megy. Sajnálom érte; s ennyi elég erről. Mimi friss menyecske, s mily szép leánya a kis Margit, ha látnátok! s a kis Gabi szép, ügyes szeretetremélto kölyök lett. Az Öcscsi fia, az utolsó Petelei István, egy nagy tehetségű de ordináre gazdul tanulo betyár s a másik fiacskája egy elrontott gaz erős izmos zsvány, a kis Gál Janko fajtájából. Az Öcscsiék igazán¹⁵⁷ boldog emberek. Öcscsi sokat dolgozik sokat szerez s kevéssel elégszik meg. Vagyoni-lag ő megy legtovábbra. Mit írjak neked Marciékrol. Ők nem látnak nem tudnak egyébről mint a kis Joskáról: az Erzsike kis fiucskájáról.¹⁵⁸ Ebben a gyerekben élnek. Saját külön körük van s könnyen taszigálják a napokat. Marci sokkal fiatalabb ember mint én s Roza ányo menyecskéskedik úgy hogy helyben! Itt a famillia látjátok; hogy írjak még egy sort az anyádrod a ki oly boldog leveleket ír Zupánakrol [?] hogy öröm olvasni. Pont és vessző nélkül valo leveleket igaz, de oly meglegedett levelek ezek, hogy kézről kézre adjuk úgy olvassuk gyönyörűséggel. Simon, ugy látjuk megbecsüli Ninát s Irén jo kedvre tudja hangolni az anyját.¹⁵⁹ Az Isten van velük. Hát ti édeseim? Szeretném körül járni Irmát meggyőződve: nincs-e ismét valami baja. Számitgatom az ujjaiman hány is van-e? Igazán nem vesztegette az idejét ez a fehérmép! Isten lássa meg őket, hogy becsületben nevelhesse fel őket. Ha tehetnék valamit Jánost tiltanám már el a sok munkától, mert egy pár esztendő óta illetlen sok izben szerzett valami betegséget magának a mi komoly ujjmutatás arra nézve: elégedjék meg inkább kisebb darab kenyérral de óvja inkább magát a maga, a felesége s kivált a gyermekei érdekében. Azonban kérlek édes leányom öleld meg Jánost az én nevemben, köszönts szives szeretettel a neve napján.

És az én másik leányomat Irmát vond a szivedre helyettünk. Hogy szeretném ezt a kedves jogot személyesen elvégezni. Hát a mi kicsi keresztleánykánkról nincs-e egy újabb kép? Igérem, a nyáron megölelgetem őket ha az Isten éltet. A mult nyáron is készültünk de akkor ti a világ minden tájéka felé csavarogtatok s ott rekedtünk mi is Tinkával Szovátán.

És a végén érek hozzátok, hozzád lelkem kicsi leányom a ki olyan igen közel jutottál a szívemhez. A te aranyos kedvű Urad, hogy van-e? Soha se bánom ha gazdag ember nem lesz belőle (nem tudom: vajjon nem lesz-e az?) de Isten tartsa meg a kedélyét szeretettel tele jó szívét. Kérlek köszönts szeretettel a mi nevünkben.¹⁶⁰ A feleségem igen igen szivesen gondol reá, s sokat emlegettünk titeket. Rolad édes leányom sajnálattal azt hallom, hogy leánykori finom gyöngéd testedet eldobtad s pogányul neki indultál a hízás nehéz útjára. Igaz-e? Nem szeretném látni. Megvoltam szokva hogy te olyan gyöngéd s finom légy mint egy harmatcsepp. Mi lesz velem ha az én kis leányom helyett egy ép oly széles mint magas izmos szuszogo hölgyet találok. Gondold meg! Ez istentelenség.

¹⁵⁶ anyátok

¹⁵⁷ igazán

¹⁵⁸ fiucskáról

¹⁵⁹ anyját

¹⁶⁰ nevünkben

Mégis édes leányom de szivesen megölelgetnélek. Igen hiányzol nekem. Az Isten lásson édes leányom. Derék kis leány vagy. Sok örömet csináltál nekem, s az maradsz a míg leszek még. Kérlek igen szives köszöntésünket add át az anyosodnak.¹⁶¹ Sok szeretettel emlegetjük s Zsuzsika még külön is öleli őt.¹⁶²

Íme a levél vége. Szorítom a betűket mert még ide belekell szorítanom egy ügyet is a mit el kell hogy végezz. Úgy határoztuk el hogy ezt te csináld meg, mert ott van az anyosod a ki mindent elvégez helyetted s tégedet dicsérnek érte. Ugyanis csinálj nekem egy jó nagy nagy bélbedugottat.¹⁶³ Te tudod hogyan kell csinálni, páczolni és füstölni. Ezt csináld meg de jó nagy nagy legyen, jó ízű legyen (kell nekem a nyárára) s írd meg az árát s küld el becsülettel. De jól¹⁶⁴ csináld meg ajánlom. Végül. Sajnálak szegény a ki kénytelen vagy végig olvasni ezt a fertelmes írásu levelet.

Petelei

Petelei István – Sombori Ilonának

[1903. január 26. előtt]¹⁶⁵

Elszorulo szívvvel olvasom a leveledet édes leányom. Lelkemből sajnálom a szegény embert. Micsoda nehézségek várnak Irmára, a gyermekeire. Az Isten nézzen rájuk kegyelemmel. Felnevelni annyi gyereket, gonddal becsülettel, mikor Irma is megrendült egészséggel marad mellettük. Lelkemből sajnálom Jánost ezt a munkás derék jó embert.

Nagyon rossz levelet küldtél édes leányom. Én az álmokat nem látó ember, a napokban Jánossal álmodtam, a nélkül hogy csak sejtettem volna hogy ott valami baj lenne, s mert igen keveset tudok rolatok – s reggel panasztam Zsuzsikának mily rossz álom kínozott János felől – és íme a leveled. Valósággal megéreztem ezt a bánatot.

Kérlek írd mostanában sokszor s egy-egy sorban tájékozz minket: mi van ott?

Purjesz¹⁶⁶ nagy ember de én is voltam már a halál torkában – s íme itt vagyok.¹⁶⁷

Öleld meg Irmát a nevemben. Zsuzsika egy sort sírt már érettetek de én, nem hihetem, hogy reménytelen volna az eset. Az igazságtalanság lenne, hogy mikor valaki annyit dolgozik becsülettel igyekezettel – mikor valami sikerre érne, akkor ketté vágja az életét ketté [!].

Szeretettel öllelek. Mi jól vagyunk.

Petelei.

¹⁶¹ anyosodnak

¹⁶² őt

¹⁶³ bélbedugottad [emend.]

¹⁶⁴ jót [emend.]

¹⁶⁵ Gál János halála előtt.

¹⁶⁶ Purjesz Zsigmond (1846–1918) belgyógyász, egyetemi tanár. 1870-ben szerzett orvosi oklevelet a pesti egyetemen, 1871-ben pedig szülész-mesteri és sebész-doktori oklevelet. 1880-ban nevezték ki a kolozsvári egyetem belgyógyászati tanszékének rendes tanárává.

¹⁶⁷ vagyok

Petelei István – Sombori Irmának[1903. január 26. után]¹⁶⁸

Kedves leányom, lelkemből együtt busulok veled a te nagy veszteségedben. A te erős, munkás, becsületes urad nemcsak azért volt kedves nekünk, mert boldoggá tett tégedet; hanem személyes szeretetreméltóságáért s joságáért mindnyájunk iránt.¹⁶⁹

Keserves nekem, hogy nem lehetek melletted most ezekben a nehéz napokban. De kínos torokgyulladás zárt egy hét ota már a szobába s sajnálom nem mehetek hozzád a mint terveltem. De én is már lejárára vagyok s ki hitte volna el, hogy én a nyavalyás, vigasztalgassalak tégedet, a te erős, kemény urad elvesztésén!

Az Isten vigasztaljon meg tégedet édes leányom s az a sok és nagy kötelesség, melyet reád szabott.

Alig néhány esztendeje, hogy elkerültél közülünk, akkor még a miénk egészen. Jól vedd csak számban: mennyi sok jóval halmozott el a kegyelem. Örömed volt az urad szeretetében, a tisztességben, jó modban; gyermekeidben. A míg siratod az uradat hálával teljék meg a szíved azért a sok joért a miben részed volt.

A nagy csapás, mely az urad elvesztésében reád méretett – vigasztalást is hagyott neked: fiaidban leányaidban. Az uradat szeretheted bennük.¹⁷⁰ S hogy hozzá méltóan: becsületes, munkás, igaz emberré neveld fel az olyan nagy feladat mely igénybe kell hogy vegyen tégedet.

Sajnálak lelkemből azért a sok szenvedésért, melyel szenvedtél a nagy beteg mellett. Adott erőt az Isten a míg ő a kálváriáját járta – adni fog ezutánra is hogy jól tölthess be a kötelességet, mely reád szabott.

Sajnálom hogy nem lehetek melletted s igyekezzek segítségedre lenni.

Édes leányom, sirasd szíved szerint Jánost, becsületes egész ember volt; méltó a könnyre; adjon elég erőt most neked az Isten, hogy a mint boldoggá tetted őtet boldoggá tehess a gyermekeidet.¹⁷¹ Azért vagy pedig teremtve, hogy nem a magad örömdéért légy de a kötelességért mely reád van szabva.

Áldjon meg az Isten tégedet. Ha az Isten kinyitja az időt, a tavaszon elmegyek, hogy megölelgesselek.¹⁷²

Zsuzsika szeretettel ölel tégedet, lelkéből részt vesz a te szerencsétlenségében.¹⁷³

Petelei István

Kedd.

¹⁶⁸ Bisztray Gyula adatai szerint Gál János 1903. jan. 26-án halt meg Székelyudvarhelyen.

¹⁶⁹ iránt

¹⁷⁰ bennük:

¹⁷¹ gyermekeidet:

¹⁷² megölelgesselek

¹⁷³ szerencsétlenségében

Petelei István – Sombori Ilonának

[1903-ban]¹⁷⁴

Édes leányom, mindenféle baj; az élet egy csepp örömet se ad ingyen. Irmának keserves bánat árán váltja meg magának azt hogy 6 gyermeke van. Az irántuk való kötelesség, enyhíteni fogja az ő bánatát. Azt képzelem teménytelen a dolgokat s komolyan édes leányom aggodom érted. Az urad nem valami átléta s féltetek, hogy Ödön, az ő legénykedő természetével kimeríti magát. Tolsztojnak egy híres elbeszélése¹⁷⁵ van az eszemben: mese arról a szegény emberről a ki igen sokat akar¹⁷⁶ elvégezni s mikor a célt eléri – maga leroskad. Ez a mese szegény János története is, a ki soha se kímélve magát, pihenés nélkül iparkodott, dolgozott, mint hat ember – míg magát tette tönkre. – Mérsékeld Ödönt is most. Egy kissé ha lassabb tempóban is – majd csak rendbe jön minden. Az Isten sok, minden jóval volt irántatok. Gondolj csak vissza 10 rövid esztendő előtt. Ha elég sok gondot mért is reátok azóta, de sok sikerben, örömben is volt mind a kettőtöknek résztek. Bizonyosan szeretettel kiségit most is titeket a rátok zúdulo bajból. Elég jó, becsületes népek vagytok is hogy érdemesek legyetek rá.

Anyátok most is igazi áldás nektek hogy ott van. Puffad? de ő nem olyan fajtaból való, hogy efféle kicsi bajokból hamar ki ne gyógyulna. Most ne is eresszétek el. Az ő isteni jó kedélye ott igazi orvoszer most nektek.

Hát te kicsi leányom? Igen szeretnélek látni.

Mi elég jól vagyunk. Én három hétig rostokoltam a szobában, de – félbe szerbe – összeszedtem magamat. Zsuzsika jól van. Vén kutya – csak a lelke maradt meg ifjunak, szeretőnek s kedvesnek. A tavaszon – még mind így tartom – felmegyek felétek – de ilyen vén embernek már nem illik ilyen hosszú időre előre spekulálni.

Köszönöm a leveledet. Kedves vagy.¹⁷⁷

Szeretettel

P.

Korbuly Irma és Petelei István – Sombori Ilonának

[Marosvásárhely, [1903.] február 15.]

Édes Ilonkám! Nem mulaszthatom el, hogy neked meg ne irjam szívem, mily pompásan sikerült az első kísérleted a bélbedugott terén. Mindnyájan a kik tegnap ettünk belőle kitünőnek találtuk, és engeddd meg szívem, hogy ismételten meg köszönjem sziveségedet.

Leveledet, a mely ép oly szeretetteljes, mint okos volt, átvittem Erzsikémnek, ő ugyan elolvasta, de azért a jó tanácsok, és vizsgáztatások nem használtak semmit. Tegnap is

¹⁷⁴ A levélből nem derül ki egyértelműen, hogy Gál János betegségéről vagy haláláról van-e szó.

¹⁷⁵ Lehetséges, hogy a *Mennyi föld kell az embernek?* című elbeszélésről van szó.

¹⁷⁶ sokat akar akar elvégezni [emend.]

¹⁷⁷ vagy

annyira elsírta magát, hogy igazán egészen elvagyok keseredve, neki pedig fáj, ha mi nem kesergünk vele, tudja a jó Isten, mi lesz ennek a vége.

Na, szegény Irmát sem irigylem, a mi sok az rendesen megárt, óvja Isten ötét attól. Aztán az a sok gyerek, igen sok öröm, de sok gond is, szivemből kívánom, hogy csak az elsőből legyen része.

Hallom, hogy te édes zongorázni tanulsz, a jó Isten tartsa meg jó kedélyedet,¹⁷⁸ mert ez a legjobb bizonyíték, hogy vidám, jó kedvű vagy. Az uram is beszél néha arról, hogy zongorát szerezzen, hogy én most vénségemre próbálkozzak rajta, de már nekem igazán nem való, az én ujjaim már nem mozognak elég hamar ehhez a mesterséghez.

A jó Isten áldjon meg szívem, Irmát és az övéit, az uradat, és anyósodat szívesen köszöntöm, téged szeretettel ölel

Irma.

Maros-Vásárhely 15/II Az uram meg Erzsí szívesen üdvözölnek.

Barátom, ez a bélbedugott egy jeles költemény illatos, jóízű, borsos, kedvderítő alkotmány. Dicsőség a szerzőjének: a disznonak s a ki bélbedugta. Ezennel mi kinevezünk tégedet – a szükséges illetékekkel – udvari bélbedugonknak¹⁷⁹ – szívesen kívánom, hogy te sok ideig dugdost, mi sokáig ehecsük.

Kedves kicsi leányom szeretettel ölelünk egyébiránt.

Irma rettenetes fehérség!

Petelei

Petelei István – Sombori Ilonának

[Marosvásárhely, 1903. június 23.]

Lelkem Leányom, Zsuzsika egy hét óta mindennap mond, hogy írjak nektek a paplanért. De én nemcsak hogy utálok ilyenkor nyáron a betűvetést, nemcsak hogy elfelejtetem a paplant teljes mértékben – de nagy a bunk ideháza. Petelei Márikának vége van. A hogy ezt a levelet olvasod úgy olvasd mintha a szomorujelentését olvasnád. Két hete látjuk hogy kornyadozik. Kedvetlen, álmos, lágy volt. Elvittük színházba – elszunyadt. Elvittük templomba: elszunyadt. Olvaso könyvet vittünk: nem értette.¹⁸⁰ Kiült a küszöbre s bobiskodott. Ekkor Hintz lefektette. A jelek arra mutattak hogy tifusza lesz vagy agyhártyagyulladás. Marosit¹⁸¹ is elhozták: ketten se tudtak diagnoszt csinálni. Erre elhozták Purjeszt. Ő ezt mondta. Ne mondjuk ki a leányka halálitétét s higyjük inkább azt hogy csak tifusza lesz. A jelek mind rosszabbodtak. Ma Hintz nekem kimondta: jelek szerint agyhártyagyuladása van. Ez azt teszi hogy: vége van. Gyógyulás nincs.

¹⁷⁸ kedély<j>edet

¹⁷⁹ bélbedugonknak

¹⁸⁰ értette

¹⁸¹ A kontextusból ítélve szintén orvos. Nincsenek bővebb adataim róla.

Te, ez a legeslegutolsó polgárleánya. Igény, vágy világi örömök iránt közömbösen – egy mindig mindenkire gondoskodo, gyöngéd szeretettelgi áldott gyerek. A rugodozást¹⁸² hiúságot hírből se ismerte. A testvéreim gyermekei mind uri kisasszonyok – ez az utolsó polgárleánya volt. Ugy beszéllek látod rola – mintha csak volna. Az anyja bele bolondul attol félek ha ráébred erre a szerencsétlenségre. Nem is sejti a halálos veszélyt. Tele reménnyel. Öcscsi sír – és zugolodik az isten ellen. Azt mondjuk neki hogy nagyon szereti őtet az Isten, mert nagyon látogatja. Szépen látogatja ezt a becsületes jo jámbor embert. Két év ota sanyargatja.¹⁸³ Az ember legyen inkább pogány hogy ne látogassa így az Isten – mint Jóbot. Ő már, az Öcscsi sejti, hogy elveszti a leányát. – Mi a kik tudjuk a halálos szerencsétlenséget – elkeseredett szívvel nézzük azt a szegény eszmélete nélkül sinylő gyereket. Lelkem kicsi leányom, jól imádkoztál hogy gyermeked nincs. Én is hálával vagyok a Sorsnak hogy nem vert meg gyerekkel. Ezzel a szerencsétlenséggel a világ semmi öröme se ér fel.

Szeretettel öllelek:

Petelei

23/Jun 903 MV

Petelei István – Sombori Ilonának

[Budapest, [1903.] október 13.]¹⁸⁴

Édes leányom Bolonka, Itt vagyunk Bpsten s eladtam néhány könyvet. Összes kiadás lévén kellene a régi dolgaim s kell nekem egy ocska elbeszélés mely az Orsz. Világban jelent meg jo rég. A czime az Sebestyén Eszter¹⁸⁵ (azt hiszem).¹⁸⁶ Ez megvan neked vagy Irmának s ha jól emlékszem Szabó Feritől kaptátok. Mindjárt keresd ki s küld el Maros-Vásárhelyre hogy olvassam el s ha tűrhető feldolgozzam. Máshol nem kapom meg ezt az elbeszélést.¹⁸⁷ A könyvet persze becsülettel visszaküldöm.

Jól vagyunk – Zsuzsika is itt van 10 nap óta. Reményem s ohajtom hogy ti is jól legyetek. Szeretettel köszöntlek mindnyájatokat.

P.

Bpest okt 13.

¹⁸² rugodozás<o>t

¹⁸³ sanyargatja

¹⁸⁴ Wodianer Artúr 1903. dec. 17-én Peteleinek írt leveléből ítélve (PETELEI István *Irodalmi levelezése*, kiad. BISZTRAY Gyula, Bukarest, Kriterion, 1980, 218–219) 1903 őszén járhattak feleségével Budapesten, és ekkor tárgyalhatott a kiadóval. A levélben említett összkiadásra vonatkozó terv azonban később megghiúsult.

¹⁸⁵ Az elbeszélés megjelenésének pontos adatai: PETELEI István, *Sebestyén Eszti*, Ország-Világ, 1880, 1. évf., XIV. füz., 342–343; XV. füz., 346–347.

¹⁸⁶ hiszem)

¹⁸⁷ elbeszélést

Petelei István – Sombori Ilonának

[Marosvásárhely, 1903. december 26.]

Lelkem Leányom,

Szomoruan olvasom hogy nem vagytok jól. Az a csüggedt hang pedig a melyen írtál egyenesen bánt. Hol van az én bízó, bátor értelmes leányom? Ha az urad botozd meg. Tudom, hogy nem volt jól, de Zsomboriné, miután haza ment azt írta hogy Ödön jó színben van ismét. Most azt hiszem ismét rendetlenkedett a te bohém urad – azt írod, hogy meghült ismét – majd összeszedi ismét magát. Fialat ember még, s az isten szeret titeket; elég becsületes jó fájtát vagytok. A csüggedt hang hálátlanság töletek azon jó sors iránt, mely kényeztetett titeket eddig.

Adja isten hogy ismét hamar régi jó kedvű levéllel örvendeztess meg minket.

Öleld meg az enyéimet ott. Édes anyádat, nénédet s anyosodat s az aproságokat. A kis Janko levele örömet okozott nekünk.¹⁸⁸ Értelmes édes ficzko, az ő apro szikulus¹⁸⁹ ravaszságával, a ki ámitja az öcscseit az anygallal.

Mi mind jól vagyunk. Iréntől is kaptunk levelet. Derült jó kedvű írás; mintha csak tavasi verőfény sugározna ki belőle. Az isten tartsa így őket.

Zsuzsika jól van, sok sok szeretettel emleget titeket.

A karácsony sok sirást hozott német ángyonak; nyugodtabb lelket Roza ángyónak, s Tinka apámmal úgy loznak mint a falevél a víz színén. Csak én nyavalyáskodom igende én vén fiu vagyok és:¹⁹⁰ nekem jogom van rá.

De ti lelkek, ifjak vagytok; bátran jó kedvvel, jó reménnyel töltsétek az időtöket. Annyi baj is van a világon; hát busuljatok a valóságos bajért.¹⁹¹

Az isten szeressen titeket.

Petelei

26/XII 903 MV.

Petelei István – Sombori Ilonának[1903-ban]¹⁹²

Édes leányom,

Olyan szívesen olvasom a leveledet, hogy mindjárt írok rá néhány sort. Örvendek, hogy Ödön összeszedte magát. Fene bohém fiu a ki száz esztendő korában se vénül meg. Hagyjátok békén. Az ilyen fajta embernek az a legjobb orvosszere a betegségében, hogy nem hisz a betegségbe. Ha ti aggodalmaskodtok az állapotján elveszitek a bátorságát: a mi kész betegség. Verd meg ha lumpol s üssed ha nincs jó kedve.

Mi is nyögődözünk. Én csak buta vagyok, a mi elég súlyos állapot. Nem tudok dolgozni a mi elég betegség. Zsuzsika pedig egy pár nagy takarítás s ágyporlás mián oly

¹⁸⁸ nekünk¹⁸⁹ Székely (lat.).¹⁹⁰ és;¹⁹¹ bajért¹⁹² Petelei 1852-ben született, a levél szerint 51 éves, tehát 1903-ban írhatta.

csinos tüdőkatharust¹⁹³ csipett, hogy az ágyba került. Egy hétig kínlodott az ágyba s ez alaposan megviselte a vén asszonyt. Már felkelt s itt zörög s köhög mellettem. Egyébképen jól volnánk, mert azon spekulálunk hogy gyöngé állapotunk mián tavasszal felmegyünk s az asszony a város ligetben tart egy becsületes vízkurát. Ez a tervezetés csupa kura már most is.

Kedves leányom (Erzsike most lépett be s benézvén a levelembé azt mondja írjam meg, hogy: csokol titeket) mond meg az anyádnak, hogy iszogatom a fenyő pálinkát. Kitünő. De mond meg neki hogy én 51 esztendő vagyok. Nekem már nem szoktak ajándékozni. Én megkértem Irmát, hogy vegyen nekem az én zsebemre.¹⁹⁴ Ő küld ingyenben de minthogy megkellett felezni testvériesen most nincs neki se – s nekem igazán mindjárt nincs mert én ki nem iszogatok pálinkát ezt iszom.¹⁹⁵ (Kérdezd meg az uradtól: miért iszom?) Most már kérd meg az uradat, hogy ha igazi üstön főzött (és nem drogériába csinált) fenyővizet kap Háromszékről (úgy hallom ott csinálnak még) vegyen vagy 2 üveggel nekem az én zsebemre, s egyszer küldje el. Ajánld neki is a fenyővizet azok helyett a komisz borok helyett a milyeneket ő szopogat. (Csics tej az efféle nyavalyás legénynek s nem pálinka.¹⁹⁶)

Jankónak adj egy baraczkot a fejére a levélért a mit nekem írt. Értelmes, ügyes levél volt. Sőt a piczi! micsoda fáin nagy betűket vet már. A keresztanyja szeretettel öleli s örvend hogy neki ilyen ügyes kicsi leánya van. Hát a sok szobeszéd végén írjak egy pár hírt. Tinkáék tavaszra mennek Szovátára. Ott fognak lakni. A lakásukat itt mind kiadták. Öcsémék mind jól vannak. Német ángyo sír, sír. A mihez szegénynek bőven joga van. Végh Béláék külön költöznek; közös megelégedés minden irányban. Ha írsz, írd meg Irmának még sok-e baja a hagyatéki ügyekben. Öleld meg őtet is a mi nevünkben. Az Isten szeressen titeket Bolonka leányom.¹⁹⁷

Petelei István

Petelei István – Sombori Irmának

[1900-as évek eleje, december 26. után, valószínűleg 27-én]

Édes leányom, a közös levelet; im most neked írok, – először azért mert jól esik írnom; másodszer mert te vagy a legnagyobb az én édes leányaim közül; – harmadszor mert Bolonka – a másik édes leányom – kifejtette az egyik levelében, hogy ha a karácsonyi leveletem illendőképén nem írom meg – ti egy fél esztendeig nem álltok szoba velem.¹⁹⁸

¹⁹³ Catharrus: hurutos gyulladás (lat.).

¹⁹⁴ zsebemre

¹⁹⁵ iszom

¹⁹⁶ pálinka

¹⁹⁷ leányom

¹⁹⁸ velem

Ime hát irom, de kissé kábult fejjel, mert az idevalo véreim kedvesen nekem szerveztek a névnapomra vidám estét, s kissé érzem a multság hatását a fejemben.

Itt volt német ángyo. Vele kezdem a levelet mert ő a legérdemesebb. Megölelgetnétek szeretettel, ha látnátok. Megerősödött. Az ábrázata is kigömbölyödött, s még jobban egyéb testrészei. Előbb nagyon szégyenlta a bús esetet s tagadta makacsul – most beadta a derekát, vall, megnehezedett s boldog abban az édes örömben hogy az Isten ismét meg ajándékozza egy édes aprosággal. Ezért illeti ötöt az első megemlékezés. A másik ángyo ma is a régi csinos miederes,¹⁹⁹ formás megelégedett boldog asszony. A háza – jól tudjátok – kiürült szépen. Ketten dulakodnak Marczival boldogan, a nagy házban. Marczinak csak úgy vált az esze mint hajdan s a nyelve csak olyan komiszul járo szerszám mint hajdan. Sok szeretettel emleget sokszor titeket s a mi ideje marad a csizmadiáktól, dühödten szereti az unokáját: Joskát; tudjátok úgy, a hogy szegény Annuskát szerette. Nem is látja a többi unokáit, de ezt a szép gonosz gyereket igazán bolondul szereti s rontja. A huga a kis Pityi bájos édes leánya. Ez az apja leánya s Béla kapitány ennek a bogárkának teszi a szépet. Úgy hogy Erzsike húgom két gyerekkel megajándékozta a világot de neki nem marad a gyermekekből. Egyik a Nagypapáé, a másik az apjáié – s én bátorítom, hogy szerezzen már egygyet magának.

S persze itt voltak nálunk az este a Czakók. Mind ismeritek s szeretitek őket.²⁰⁰ Azt állítom, hogy Zsuzsika nem csak az én feleségem de az Erzsike élettársa is.²⁰¹ Egymásban élnek s én a felesleges közös birtok vagyok. A közös leánykánk Irmuska már nagyocska hölgy. Az idén végzi az iskoláit s Feri (fogadok rá) titokban valahol cigarettelízik. A kicsi Joska, ki igazán melegen emlékezik a te betyáraidra ez a jokedv – köztünk.

Aztán itt voltak a Barátosiak mind, de ezek oly kedves és előkelő népek, hogy ebbe a familliaris levélben nem irok roluk.²⁰² Inkább tán, hogy szidjam az én vén asszonyomról, s öcscsémet rágjam? de erről a dologról azért nem beszélek rosszat, mert úgy se hiszitek el.

Én pedig – mond meg Bolonkának – én pedig igazán öreg ember vagyok: Belül is nemcsak kívül. Egy esztendő ota nem irtam. Száraz az erecske odabenn. Nem lelkesedem, nem haragszom belül, s nem tudok úgy örvendeni mint hajdan. Szeretni, látod, még tudok. Olyan szíveimből megölelgetnék titeket is ha olyan távol nem lagnátok; de nekem már az is távolság. Soha se mozdulok az én vén fészkeimből. De ime a levél papírból kifogyok. Nincs is mit irjak innen (hogy Bolonka megelégedjék velem) s azt a mit szeretnék elmondani: hogy milyen kedvesek vagytok ti, mind nekem – az úgy se fér ide igazán. Ninát is ölelem s titeket édeseim mind, mind.

P.

¹⁹⁹ Míder: fűző (ném.).

²⁰⁰ őket

²⁰¹ Petelei Istvánné Erzsébet nevű húgának férje Czako József székelykövesdi földbirtokos. Lásd még BISZTRAY, *i. m.*, 15.

²⁰² roluk

Petelei István – Gál Jánosnak

[Marosvásárhely, 1904. szeptember 21.]

Kedves fiam Janko,

Nagyon ügyes levelet irtál nekünk. Azota is sokat tanultál mióta levelet irtál, de még sok hiba van a leveledben. Most már az iskolában megtanulod a helyes írást.

A helyes magaviseletet már látjuk, meg is tanultad odahaza s nagy öröm látnunk azt,²⁰³ hogy te engedelmes, szófogado s értelmes fiu vagy.

Ezt a levelet azért írom neked, mert te már felsőbb iskolába jársz a legnagyobb is vagy a testvéreid között s jól el tudod mondani az üzeneteket is.

Tehát: először csokold meg az anyádat s mond meg neki, hogy ezt mi küldjük szeretetünkben. Kérd meg az anyádat, hogy taníttasson tégedet külön is rajzra, mert erre tehetőség adott az Isten neked. Ideje pedig mindenre van az embernek, ha akarata van.

Hát muzsikát nem szeretnél tanulni Jankó? Te különben most azon igyekezz előbb-ször hogy az iskoláidban jól végezhess a dolgodat, értelmes becsületes igaz legény légy s lehess segítségére édes anyádnak s testvéreidnek.

Ezentul szépen ölelgesd meg a mi édes kicsi keresztlányunkat: Margitot. Ő is igen kedves örömet okozott nekünk a leveleivel. Ő persze még apro leányka de azért ügyesen elbeszélte az ő kis örömeit, multságait. A keresztyánya dicsekedve olvasgatta el mindenkinnek, mert kedves levél volt. Segítsd őtet Janko, hogy már jobban írjon s vessen egy-egy pontot is s nagy betűt is. Persze már Irmuska ugye jobban ír mint Margit?

Ezenkívül a többi testvéreidet is öleljük s a kicsi Margitnak még külön is írni fog a keresztyánya.

Minthogy pedig te Janko a Bolonka néni fia is vagy, őket is a mi nevünkben köszöntsd szeretettel.

Te Janko, tanulj híven becsületesen, hogy mindig igazi jó híreket halljunk rólad s abban a meleg szeretetben tartsunk meg, melyet kedvességeddel szereztél.

Az Isten áldjon meg titeket.

Petelei István

21/sept 904 Maros-Vásárhely

Petelei István – Gál Jánosnak

[Marosvásárhely, 1904. december 27.]

Kedves fiam Janko,

Örvendek, hogy jó híreket hallok felőled, anyádnak is örömet szerzel, az iskolában is jól elvégezed a dolgodat. A leveled is most tisztább értelmesebb is, mint eddig. Te a legnagyobb fiu is vagy a testvéreid között, tehát neked kell a legszorgalmasabb legértelmesebb lenned, hogy az iskolákban jól megrakodva tudással s ezenfelül becsületes lelki értékkel segítségére légy mihamarabb az édes anyádnak s testvéreidnek.

²⁰³ az

Hiszem mind kaptatok karácsonyi emlékeket. Hiszem, hogy a könyvekből a miket kaptál, sok szép okulást szerzel.²⁰⁴

Kérlek öleld meg az édes anyádat s Bolonka nénédet s mond meg nekik, hogy általad köszönöm meg a leveleiket s visszakívánok nekik minden jót.²⁰⁵ Ezenfelül a mi kicsi keresztleányunkat csokold meg helyettünk; mond meg neki, hogy a macskák igazán szépek s mi szeretjük, úgy ezt is mint a csinos takarot is. Már csak azt is várjuk, hogy tentával tisztán – de szép tisztán – írjon is nekünk levelet.²⁰⁶ Mert mi szívesen el-el mennénk felétek, hogy megölelgessünk titeket, de mi már öreg emberek vagyunk, mi nehezen utazhatunk. Hanem e helyett kérjétek meg az anyátokat, hogy abba a nagy kocsiába pakkoljon fel titeket s hozzon erre felé titeket vagy egy vakáción. Itt szeret titeket s itt is annyi sok gyermek van [!]. Aztán jól lehetne itt játszani.

Édes fiam, mindnyájatokat szeretettel csokoljuk innen.

Petelei István

MV. 1904 Dec 27.

Petelei István – Gál Jánosnak

[Marosvásárhely, 1905. július 7-e körül]²⁰⁷

Kedves fiam Jankó,

most ügyes levelet irtál. Nagyon kevés a hiba benne s a betűid formásabbak lettek. A tartalma is örvendetes. Látom, hogy kötelességet tudó jó fiu vagy a ki szorgalmaddal becsületet szerzel magadnak s örömet anyádnak s minden tégedet szerető emberednek.

Én most azt szeretném, hogy te fogadd fel magadnak azt, hogy jövődében minden tárgyból jelest fogsz szerezni a melyekből most csak jót kaptál. Ezek a mostani jegyek is tisztességesek, de szeretném azt, hogy az én kedves öcsém kiváló tanulo legyen a kibe büszkélkedjünk. Ezt el is érheted, mert Isten ellátott ésszel; édes anyád minden féle segítséggel könnyít a tanulás nehézségén. Légy csak nagyon szorgalmas: meglátod, jövődőre jeles bizonyítványod lesz. Te pedig Janko írj nekem szorgalmasabban levelet, hogy lássam,²⁰⁸ mint haladsz. Aztán látod! anyádnak sok a gondja veletek, s nem ír felőletek nekem; a másik anyád Ilona nénéd lusta a levélírásban. Azért lássam a te betűidet. Hát a mi kicsi keresztleányunk miért nem vet vagy egy betűt? Bizonyosan rossz a bizonyít-

²⁰⁴ szerzel

²⁰⁵ jót

²⁰⁶ levelet:

²⁰⁷ A levél Ms 5720/351-es számmal van katalogizálva. Ezt követi Bisztray gépiratos másolata (Ms 5720/352), majd a következő levél Ms 5720/353-as számmal, és egy boríték, szintén az utóbbi jelzettel. A borítékon: *Gál Jankó II gim. oszt / tanulo / özv. Gál Jánosné ő / nagysága czimén / Homorod*. A borítékon tízfilléres bélyeg, rajta elmosódott pecsét, amiről azonban leolvasható, hogy a levelet Marosvásárhelyen 1905. júl. 7-én adták föl. Az írásképből és a betűk nagyságából következtetve inkább ez a levél tartozik a borítékhoz, mint az Ms 5720/353-as számú. Ez utóbbi a Gál Jánoshoz irtak közül a dátum nélküli utolsó.

²⁰⁸ lássam<:>

ványa s szégyenl írni. Csokolom a tiedet: anyádat, Ilonát, testvéreidet s Ödön bátyádat és téged szeretettel ölelünk mind a ketten.

Petelei.

Petelei István – Gál Jánosnak

[Marosvásárhely, 1906. július 20. körül]²⁰⁹

Lelkem fiam, látni akartam, hogy a rajz vonásaid milyen bátrak. Az a féllábu libába ojtott hattyu elég ügyesen van rajzolva s nincs baj, hogy nincs gummid. A bizonyítványodat se küldted el. Bizonyosan: czudar. Lássuk góbé!²¹⁰ Az anyádat csokold meg a nevemben s Bolonka vice anyádat is.²¹¹ Hát a mi édes keresztleányunk nem tud (szegény) még betűt vetni? Nekünk ugyan nem ír. Te is írhatnál Janko.

A Czako gyerekeket is köszöntsd szeretettel a mi nevünkben. Ők a mi gyermekeink is. Öllelek

P.

Korbuly Irma és Petelei István – Sombori Ilonának

[Marosvásárhely, 1906. augusztus 16.]

Édes Ilonka!

Mindig szeretettel gondolok reád édesem, de a mai napon úgy jön, hogy azt el is mondjam neked kérve egyszersmind a Mindenhatót, hogy áldjon meg téged, mind azzal, a mi téged boldoggá teszen.

Örömmel olvastam, hogy most jobban vagy szivem, és hogy kevesebb gonddal élsz, ügyes kicsi asszonyka vagy te, mert én úgy hiszem, hogy ezeket a dolgokat te intézed; és az urad elég okos ember, a ki megfogadja a te bölcs tanácsaidat. Akarod, hogy irjak valamit a családról is? Gondolom, hogy tudod már, hogy Patrubby Pista eljegyezte, a Csiky Jenő leányát,²¹² és a mint hallom Sep. meg is lesz az esküvő. Ha itt ülnél mellettem, sok mindent mesélnék el, erről a házasságról,²¹³ így csak annyit, hogy a sok küzdés után adjon az ég nekik igaz boldogságot. Most békesség van az egész családban, sehol egy felhő sincs ma indulnak Marci, és Jenő Brassoban és vasárnap Irmák, Rozával Szovátára, a hol a találkozás lesz. Mimiék jól vannak, boldog asszony, a ki egy év alatt három gyermekét helyezte el.

²⁰⁹ *Marosvásárhely Részlet a Széchenyi-térről* című képeslapon. Rajta ötfilléres bélyeg, a bélyegző dátuma: Marosvásárhely, 1906. július 20. Címzés: *Gál Janko tanulónak özv Gálné Sombory Irma / ő nagysága czímén / Homorod fürdő / Gál-villa.*

²¹⁰ Pajkos, rakoncátlan (táj.).

²¹¹ anyádat. is

²¹² leányát

²¹³ házasságról

Most Isten veled aranyos, átengedem a helyet az uramnak; édes anyádat, és anyosodat sokszor köszöntöm, az uradat szívesen üdvözlöm, neked édes ismételve minden jót kívánva, szeretettel ölel

Irma.

M.V. 16 Aug. 1906.

Lelkem, ha rendelkezhetem a felettünk valónak így szolok: Bolonka kedves gyerek; arra teremtetted, hogy öröme legyen annak, kinek körébe rendeled; ki igyekezett azon, hogy épen olyan áldás legyen ő, a milyennek Te gondoltad; légy kegyes s szeressed őtet. Mely által minket is boldoggá tesz. Amen. Ölelem anyádat, nénédet apro bogarait s az uradat és tégedet, édes leányom a névnapodra

P.

*Petelei István – Gál Jánosnak*²¹⁴

[Marosvásárhely, 1906. november 21.]

Lelkem kicsi fiam, olyan jóízű levelet írtál nekem, hogy bárha unom a betűt vetni megölellek e néhány sorban.²¹⁵

„Szentenciát” nem adok a dolgozataidra. Ezt a jó mesterséget jobban elvégzi a professzorod s bárha te az én fiam volnál s itt volnál mellettem jó szívvél tanítanálak az írás mesterségére. Így olyan keveset tudok felőled, hogy a mint rövid leveleiddel gyönyörködöm az eléhaladásodban – örvendek az írásodban, megölelgetlek szeretettel s nem csinállok komoly professor képet neked. Jó híredet hallom. – Czakóné, mi édes leányunk, minden szeretettel emlegetett tégedet; helyes engedelmes, szorgalmas, illedelmes kedves fiunak mond tégedet, s a Czako gyerekek sokat, igen melegen beszélnek rólad. Ezeket tudod: milyen örömmel hallgatjuk. Mármost azt kívánod, hogy én kritizáljam a dolgozatodat? Dehogy. Örvendek, hogy látom, hogy haladsz; helyesen gondolkozol s hazafiasan s jól kitudod fejezni a mit érzel.

Szerettem volna ha hosszabb levelet írtál volna, ha Nagyanyádról; édes jó anyádról; Bolonka második anyádról; édes apro testvéreidről s a ti kedves bátyátokról Ödönről többet beszéltél volna. Az nem igaz, hogy olyan sok a dolgod s e miatt nem írhatok többet. Az embernek mindenhez van ideje ha az ember akar.²¹⁶ Akarj lelkem fiam, s írdál többször a tieidről s a te tanulásodról. Mi öregek vagyunk s sok szeretettel veszünk minden hírt a háznépetekről. Mond meg anyádnak hogy mekkora örömet okozna nekünk, ha

²¹⁴ A levélen ceruzával Gál János jegyzete (Bisztray másolatáról tudni, hogy az övé): „Ezt nekem írta Pisti bácsi mikor én IV elemista voltam s egy önálló irodalmi dolgozatomat elküldöttem neki, t. i. én is író szerettem volna lenni.”

²¹⁵ sorban

²¹⁶ akar

majd tavaszon – ha az Isten tart mindnyájunkat – felszaladna összes apro madaraival hozzánk Szovátára.²¹⁷ Milyen szeretettel ölelgetnénk²¹⁸ titeket!

No látod édes kicsi fiam, már a levélpapír negyedik oldalára jutottam! – a mi még hátra van arra fordítom, hogy ime kezet fogok veled; szeretettel intlek: légy becsületes, szorgalmas; testben lélekben légy tiszta; engedelmes, emberszerető szelid fiu, hogy a jó cselekedeteid s érzelmeid fejében – tégedet is szeressen mindenki. Az én édes feleségem együtt velem ölelünk tégedet. A leveledet köszönöm. A keresztleányunkat szidd meg, hogy: miért nem ír ő nekünk? Helyettünk, a mi nevünkben csokold meg a tieidet.²¹⁹

Petelei

Maros-Vásárhely 1906 21/XI

Petelei István – Gál Jánosnak

[Marosvásárhely, 1907. január 3.]

Lelkem fiam Janko, tőlem levelet ne várj, mert én nem szeretem a betűvetést, de mégis mázolólok ide néhány sort, hogy megdicsérjelek tégedet, minthogy örömet okoztál mindnyájunknak. Te édes fiam, sok fáradtsággal, ügyességgel egy egész bokor levelezőlapot küldtél ide, a magad rajzolásodat néhány szíves szó mellett.²²⁰

Édes anyád se tudja: mi lesz belőled Janko; te se tudod; én se, de a rajzolásaidból látom, hogy van erős akaratod, sok ügyességed, s a szép iránt való érzésed, sok fáradtsággal, megtanultad egy kicsit a rajzolás mesterségéből, annyit, a mennyit olyan kis fiuból ritkán látunk; innen látom, hogy van benned becsületes akarat a tanuláshoz. Látom hogy szereted a szépet, s látom hogy ügyességgel áldott meg az Isten. Azok a tulipánok a mit nekünk küldtél bátran csinosan, tisztán vannak csinálva s ügyesen színezve. Épen ilyen bátor, joizú a mit az apró Czakóknak küldtél s Jenő bácsiék felé. Ezekért a szorgalommal, kedvességgel rajzolt ügyes aproságokért megérdemled, hogy néhány szíves szóval becsüljelek meg tégedet édes fiam s bátorítsalak hogy: ne hagyd magadat székely! tanulj képezd magadat; ezzel sikereket érsz el, becsülést nyersz s nagy örömet okozol mindnyájunknak, kik szeretettel veszünk tégedet körül.

Isten áldjon tégedet, s szeressen tégedet; öleld meg anyádat a mi nevünkben, Ilona nénédet s a tieidet.

P.

MV. 1907 3/I.

²¹⁷ Szovátára

²¹⁸ ölelgetnénk [emend.]

²¹⁹ tieidet

²²⁰ mellett

Petelei István – Gál Jánosnak

[Marosvásárhely, 1907. március 9.]

Kedves fiam, örvendek, hogy az édes anyád eleresztett tégedet arra a gyönyörű utra. Sok szép nagy dolgokat fogsz látni a milyeneket te még az álmodban se képzelteél. Okosság lesz, ha nem restelled el azt, hogy vigy jegyzőkönyvet magaddal s feljegyzel mindent a mit szépnek fogsz találni. Ha az ilyen írást majd esztendők múlva eléveszed nagy örömed lesz benne s a mint olvasni fogod úgy fogod érezni mintha ismét utaznál.

Légy eszes, jó fiú. Ügyelj magadra. Ez az utazás nemcsak multság, ez igazi tanulás; a lelkednek a nevelése annak a sok fenséges és nagy dolognak a megszemlélése a mit a természet isteni szépsége s az emberi műveltsége ügyessége tudott teremteni.²²¹

Szeretettel öllelek kis fiam. Csokold meg anyádat is az én nevemben, s a tiedet. Zsuzsika néni is csokoltat mindnyájatokat.²²²

P.

MV. 1907 9/III

*Petelei István – Sombori Irmának*²²³

[Marosvásárhely, 1907. május 12. körül]

Lelkem leányom, Janko volt Bpsten, onnan megse állott Cirkvenicáig²²⁴ – honnan szintén küldött, két sor kedves köszöntő sort. A fiunk ügyes, boldog és kedves, figyelmes. Ez az én 10 sorom egy szíves szeretetteljes ölelés az ő részére s a te részedre édes leányom, te boldog gazdag anya. Mind a tiéteké

Petelei

Petelei István – Sombori Ilonának

[Marosvásárhely, 1907. július 14.]

Lelkem leányom, ma jó napon jött a te kedves leveled.²²⁵ Válaszolok rá, látod. T. i. jól aludtunk az éjjel s derült tehát a napunk. Ezt te nem érte. Hát édes leányom megöregedtünk, s álmosak, kedvetlen pár lettünk. Az öreg asszonynak fáj az oldala, a lábszára, a dereka, a szeme – és mindennap keresett a nyavalya valami más-más részt ki – az én lelkem Zsuzsikámban. Minek okán: nekem is kezdett fájni itt is ott is. Akkor elmentem Hintz drhoz, s komolyan beszéltem vele: mondva: küldjön minket akárhova; megyünk; megakarunk gyogyulni, ha az Isten még hagyott nekünk az életre. – Hintz így szolt:

²²¹ teremteni²²² mindnyájatokat²²³ *Marosvásárhely. Ev. ref. templom* című képes levelezőlapon. A bélyegző dátuma: 1907. május 12.²²⁴ Az Adriai-tenger ismert, 19. század végi magyar fürdőhelye a mai Horvátország területén.²²⁵ leveled

próbáljanak nagyon nagyon csendesen élni. „Ha (így szolt nekem) ő nagysága a zöld fára azt mondja hogy fehér a lomb, maga így szóljon: »fehér bizony, mint a hó mint a fehér galamb toll.«” Így tettem. Ő fürdött, ő evett, én ettem, ő álmatlan volt én se aludtam... és az lett belőle, hogy Zsuzsika (Isten áldva legyen) gömbölyűbb lett a képében, a testéből kiment a fájdalom s oly fecsegő vidáman kaczago asszony lett, a milyen volt 19 esztendő előtt, mikor esküt mondtunk a szegények házában a templomában. – S ha jól, mélyen alszunk az éjen át, derültek vagyunk szeretjük egymást s az életet. – Ily napon jött a te leveled.

Kedves vagy.

Nézd: Én ma holnap 55 esztendő vagyok, az én édes öreg asszonyom ma-holnap 53.²²⁶ – Mikor ily korban, fáradtan, közel a mesgye végéhez nagy örömet okozol nekünk a leveleddel – akkor te nagyon kedves vagy nekünk.

Hát beteg voltál? Féltettünk. A nénéd szeret tégedet s aggodott érted. Hála az Istennek te is kigyogyultál. Te, kicsi tavasz – nem illik elhidd hogy – beteg lennél. Nem igaz. Ne hagyd magadat. Az urad kedves, léha fiu... te kedves, léha fiu vagy csipkés köntösben. Ne hidd el hogy beteg lehetnél s mindjárt egészséges leszel. – Mint mi.

Aztán tele vagy kötelességgel. Ott az én lármás, katonás néném a te édes jó anyád. Most jó dolgod van édes leányom. Fizethetsz neki – sok sok szeretettel. Ott vannak a te gyermekeid – az Irma nénéd édes apró szép okos ép gyerekei a kik a tied is.²²⁷ – Az urad ez a boltos bohém, maga a kedély a szeretet. Hát ötöd boldoggá tenni – nem a kötelességed-e? Ott a nénéd, ez a sok gondban hagyott, értelmes csupa jószággal s értelmességgel, bátorsággal tele édes véred. Te lelkem kicsi leányom arra való vagy, hogy a lelkét derült állapotba igyekezz tartani. És a legvégül hát mi? Te csunya gyerek. Irántunk, kik szívünkkel szeretünk tégedet – hát nem tartozol-e nekünk örömet azzal hogy jó hírt halljunk a jó egészségedről s édes jó kedvedről...

Nézd! Most veszem észre mennyi sok sort írok. Szegény leányom! A míg elolvasod. Mely kínod lesz hogy megfejtsd e betűket.

Szeretném most mindjárt bevégezni a levelet, mert sajnálom a szemedet. De még egy sort magunkról.

Zsuzsika olyan most mint a milyen volt, mikor édes jó kedvedben láttad fiatalabb korában.

Én vén kedvetlen öreg vagyok. A hajam fehér a kedvem szürke. Már 2 esztendő óta egy sort se irtam a nyilvánosságunknak. A házunk kapuja zárt. Csak mi ketten s a tarkabarka öreg kutya, Pásztor.²²⁸ Elzárkozva ülünk – csak a szívünk ifjú még, érzem. Ugy szeretlek titeket mint hajdan mikor arra valók voltatok, hogy örömet okozzatok nekem. – Szeretnélek látni titeket – szeretném megölelni az én édes nénémet s szívemhez szoritani titeket – titeket kik ott laktok amúgy is. Érzed-e te is?

Mi jól vagyunk itt. Az öcsém a leggazdagabb, legboldogabb ember. A becsületben dúslakodik; kenyere akkora van a mekkorát csak kívánhat az ember. A felesége édes jó

²²⁶ 53

²²⁷ is

²²⁸ Pásztor

magyar asszony Marcsi a régi csuf nyelvű, boldog jó fiú. „Öcsém”-nek hívom, úgy is néz ki. Roza miedert visel Erzsike hugom gyógyítja az urát, ki nem olyan erős mint kapitánytól illene.

Még kiről referáljak?

Te szegény, oh a míg idáig elbaktatsz a sorokon át.

Tán megérezed, ha nem is tudod el elolvasni [!] jól a betűket, hogy nagy szeretettel vagyunk irántatok.

P.

14/Jul 907 MV.

Petelei István – Gál Jánosnak

[1907 nyarán]²²⁹

Lelkem kis fiam, nem szeretek levelet írni Szovátán – de két sort vetek ide a te kedvedért s az én kedvemre, hogy megöleljelek veled.

Ügyes kis fiam vagy. A beszámoló leveled értelmes s tartalmas. Látom, hogy eleget láttál a te korodhoz képest; s megláttad a mit szépnek láttál. Ezt nagy örömmel látom s hasznodra válik, hogy figyelmes vagy. Ne felejtse el a mit láttál s gondolj vissza rá sokszor: a mély rettenetess nagy tengerre, a mérhetetlen égboltot felette; a pompás épületeket; a vizeket uralkodó nagy hajókra; a mi hatalmas fővárosunk gazdagságát, szépségeit. Igyekezz azon, hogy egyszer te is valami jelest s nagyot alkoss – ha tehetséget ad az Isten neked, a közjóért s a magad becsületedre.

Csokold meg az anyád kezét ki modot adott rá neked, hogy egy kis részét lássad meg a nagy világnak. Lelkem fiam gondolj szeretettel reám, ki szeretettel látom a te haladásodat, törekvésedet, fejlődésedet. A leveled örömet okozott az én feleségemnek s nekem. Csokolom a tiedet s téged édes fiam

P.

Petelei István – Sombori Ilonának

[1908-ban]

Lelkem leányom,

édes leveledre válaszolva mindjárt – szeretettel tudatlak mindenek előtt azt a kellemtelen hírt adnom neked, hogy az én életpárom az életempárja²³⁰ [!] 50 éven túl 3 esztendővel eltöltött s én még Zsuzsikánál is még nálánál is 3 esztendővel többet öltöm már le még a Zsuzsikáénál is – továbbá mind a ketten kissé lustábbak lettünk, bádgyadtabbak s szép eset az ha fogház utcza 9 számú fészünkünkől kibujunk ez csak azért történik hogy vasárnap délelőtt elmegyünk a templomba, különben itt élünk: hallgatunk, néha ha fe-

²²⁹ Bisztray másolatán ceruzával: „Cirkveniczi út! 1907. nyarán.” Valószínű, hogy Gál János írta rá, hiszen ugyanaz a kézírás, mint az 1906. nov. 21-ei levélen.

²³⁰ életempára

csegünk s míg a lellem szobákat takarítása után s pakkolván, befőttéseket koflálva [?] várjuk, várjuk a délebedet a mit készen hoznak nekünk, hogy szunyadjunk egy kurtát kedvest ebéd után – s eltagadván a hibát egymástól. Továbbá: nem irom. Ily lusta, elfáradt megöregedett pár vagyunk s nem azok a jó ifju vagyunk a kik voltunk, de lusta bádgyadt nép vagyunk s egy részünk friss még, meleg: a szeretetünk idehaza is s irántatok is édes leányom kik az én s a mi drága gyermekeink vagytok, no persze Erzsike a Zsuzsika leánya [...] Czakoné, a kivel, gyermekeivel együtt a feleségem hozzátartozói stb. Tehát lellem hogy képzeled azt hogy mi ellágyult nép felkerekedjünk s oly szörnyű messze elszárguldjunk a hol ti kedves, édes, gyermekeim.

Nem. Most is minden melegséggel emlegetünk sokszor titeket. Te én lellem Bolonkám, nénéd, gyermekei, a Te urad, édes leányom, de két unalmas embert (Zsuzsikát velem) elballagjunk Sz-Udvarhelyig – oh lellem, te a régi édes ifju gyerekünk, a te kedvességében nem tudod megérteni hogy mi fáradt tisztán szürke megöregedett (csak szeretni tudók) pár vagyunk s ha kedvesek lehetnétek igazán: Ti volnátok kedvesek, ha ti az ifju pár összefogozhatnátok s ti felénk néznétek hogy minket öreg embereket lássátok s mi meleg szeretettel ölelnénk²³¹ itt a mi fészünkben titeket s elbeszelnénk együtt terveinkről, reményeinkről.²³²

Nem akarok okos dolgokat írni – s összevissza firkálok, de ti kell hogy érezhetitek hogy szeretetből szolok nektek s kérlek: jöjjetek ti a fiatalok hogy öleljük egymást s tartsátok ezt a kérést a mi részünkről tartsátok természetesnek s csináljatok nagy örömet nekünk, nézzetek felénk.

E néhány sort, félbeszakítatva legalább 3 szor kezdtem ujbol, ujbol s most azzal szakítom félbe, hogy itt a levélpapír végén (a szeretetemben első helyen) irok néhány sort leányom. Ma a nevenapod. Édes tudod hogy mennyire az én leányom voltál s vagy. Öllelek és ölelünk. Az Isten szeretett s szeressen.

Két szo még: Jöjjetek felénk lellem urastol.

Zsuzsika ölel tégedet – s én is szivemből tégedet kedves kicsi leányom.

Petelei.

Petelei István – Petelei Máriának

[é. n.]

Kedves Hugom!

Soha ne szidd meg valamelyik gyerekedet, mert te jársz jó példával előre. Itt a legnagyobb aggodalommal vannak irántad mert (ma csütörtök) egy teljes hét ota egyetlen sort se irtál haza. Innen táviratozni akartak utánad; azt hiszik hogy súlyos beteg vagy. Ezzel támad meg mindenki Véri néni is a gyerekeid is – te hallgatsz békén.²³³ Én igaz többet nem unszolom a te gyermekeidet hogy neked írjanak, mert látom: ez a betűiszony familliáris vonás – inkább nyavalya.

²³¹ ölelnénk [emend.]

²³² Reményeinkről s [emend.]

²³³ békén

Egy ora mulva én is indulok Kolozsvárra. Ilka súlyosan beteg. Zsuzsika ápolja virasztja. Beczítált engem s én azért megyek szívesen hogy Zsuzsikát mentsem, a ki tönkre teszi magát Ilka mellett.

A gyerekek idehaza elég jól vannak. Véri néni örzi a piczulákat²³⁴ s a gyermekeket. Mindenfélét persze lelkiismeretesen. A vizsgára készülnek a gyermekek, serényen tanulnak. Gabiczi leveleket íratott neked leveleket (ez az egyetlen a háznál a ki levelet szeret írni) s azt izeni, hogy: „írdjál levelet pedig mindent hozzá, és tisztelet és hozzá egy kicsi kicsi lámpát és csokol de hozzá egy rozsaszínű babát” – és a többi és a többi.

Ohajtom hogy ennekutána is olyan jól töltsd az időt Budapesten a milyen jól töltöd hogy látom nincs időd ahoz hogy a tieidnek írdj!²³⁵

Nagy lusta vagy édes Hugom!

Az isten tartson. Gyógyulj meg!²³⁶

Szeretettel öllelek

Petelei István

Csütörtök

Korbuly Irma és Petelei István – Sombori Ilonának

[é. n.]

Édes Ilonkám!

Csak jót, és szépet adjon a jó Isten nektek édesem, és az ő szent áldása legyen mindig, és mindenben veletek. Mindig szeretettel gondolok reád édes Bolonkám, különösen egy ilyen ünnep napon, mint a mai, gondolataimban melegen öllelek, és minden jót kérek a te részedre az égtől.

Köszönöm, hogy én is élek még a szivedben, és hogy olyan szeretettel irsz mindig nekem. Jól esik, hogy olyan melegen hívtok engem, de édes fiam én már öreg, és vén vagyok, és bármennyire szeretnék látni, mégis nehezen mozdulok; hanem igazán boldog volnék, ha ti jönnétek mifelénk, nagy örömmel fogadnálak.

Jó kívánataim ismételve, szeretettel ölel

Irma.

Az uradat, és édes anyádat, úgy mindnyájokat szívesen köszöntem, és átengedem a helyet, hogy az uram írjon neked egy pár szerető sort.

Mikor így Zsuzsika ideadja a levelét, hogy írjak neked néhány köszöntő szót, az igazán öröömre való. Jól esik ide írni (szemtől szemben úgy se lehet) hogy te igen kedves vagy a szívemnek; hogy sok örömet okoztál nekem (s soha se bántam meg hogy szerettelek); hogy jól esik azt kívánni neked: tartson sokáig tégedet az Isten az én öröömre is. Az enyémmre is mert az a bajod, hogy mindenki kényeztet téged az emberek, a Sors is – s attól félek nagyon fenhéjazó lesz, mikor így alkalomadtán, a nevednapján, mindenki

²³⁴ Picula: régi osztrák tízkrajcáros ezüst váltópénz.

²³⁵ írj

²³⁶ meg

agyon dicsér tégedet. Jó – azt kötöm ki csak, hogy akármily gögös leszel légy te mindig az én szerető jó, gyöngéd leányom s hidd el, hogy senki sincs a ki melegebb szeretettel volna irántad mint a

bátyád.

Petelei István – Sombori Ilonának

[é. n.]

Kedves Leányom!

Én aug 23 án, szerdán, Udvarhelyt leszek, azt hiszem Irmuskával. Megyek pedig úgy, hogy kedden megérkezem, *fogadoba szállok*, ott hálok s tán még szerdán este is ott hálok s másnap reggel térek vissza Szovátára. Mond meg Ödönnek: tartson nekem akkorra egy szobát, a hol csak én legyek, ha ez²³⁷ poloska nélkül Udvarhelytt található. Mi azon napon régi tanuló társaimmal fogok találkozni [!]. Irmuska lógónak jön s addig ő veletek fog találkozni minek okáért kedves lenne ha valamelyiketek,²³⁸ te vagy Irma szívesen látjátok addig a mi nem is lesz tán igen nehéz dolog, mert a gyerek (21 esztendő) szeretetremélto és eszes és szeret titeket.

Édes leányom, iszonyu dög vagyok s nagyon unok levelet írni, mint egyebeket, általában, azért a levélbe illő finomkodásokat²³⁹ engedjétek el s a mit kérek Ödön tegye meg, ha békében élni akar még a földön...

Zsuzsika jól van s a régi szeretettel gondol reátok.

Petelei István

Hétfő.

Petelei István – Sombori Ilonának

[é. n.]

Kedves Hugom!

Hallom az Anyádtól a te nyomoruságodnak a részleteit. Szivemből részt veszek a veszteségedben. Hanem a ki adta a bajt az vigasztal meg. Örvendj, hogy ilyen (aránylag) könnyen menekedtél. Látod! Zsuzsika 3 esztendeig nyomorgott s én nem hallottam panaszt tőle. Légy te is hittel jó reménységgel. Akkor leszel te derék gyerek, ha őszre tisztelettel jelented, hogy ismét fáj a derekad.²⁴⁰ Csak ird meg; örömet okozol vele. Zsuzsikának is. Azért légy vidám s iparkodj. Ha nem írsz vala akkor is irtam volna, mert ügyem van Udvarhelyt a mit te tudsz eligazítani. Kérlek igazítsd el. Nálunk nagy cseléd-ozsolás lesz. Ilona megy férjhez a másiknak a szemtelenségét pedig másfél esztendő után megunta még Zsuzsika is. Azért cseléd után néztünk. A legényem derék jóra való fiú (s nekem ilyen becsületes legényem nem volt) s a fiú szerint megfogadhatnám az ő testvé-

²³⁷ ezt [emend.]

²³⁸ valamelyiketek [emend.]

²³⁹ finomkodásoka [emend.]

²⁴⁰ derekad

rét. A testvérét Pál Annának hívják s most az udvarhelyi²⁴¹ járásbironál lakik. A leány fiatal most szakácsné. Nekünk (tudod) kevés az igényünk. Az asszony is tanítja s majd megélünk vele ha tisztességes. Te nem fogadhatod meg (ugyanazon városban) de idegen városba eljöhet. Én írtam a legényem bátyjának hogy beszéljen a leánnyal. Hát hivasd te is magadhoz s beszélj vele úgy hogy nehogy kellemetlenséget csinálj vele magadnak. Mond meg hogy nálunk nem kinozzák a dologgal s Zsuzsika elég jól ügyel rá s jól bánik vele. Ha a leánynak kedve van s felmond arról te értesítsz.

Kérlek ezt igazítsd el. Tudod hogy ez nálunk nagy baj.

Én meglehet egy napra a jövő hónap vége felé. Megyek tekeregni a fürdőről s akkor tán benézek. De ígéreni nem ígérek.

Légy édes Hugom egészséges jókedvű, ügyes gazdasszony, uradat becsülő; gondolj szeretettel reánk is kik szeretettel vagyunk irántad s a tied iránt.²⁴²

Köszönts az uradat!²⁴³

Szeretettel

Petelei István

Guggenberger (Gubódy) Irma és Petelei István – Sombori Ilonának

M. Vásárhely au 17 [?]

Te gyerek! Látom, hogy kissebbik ángyo gratulál neked.²⁴⁴ A levélpapírosból e kis részt kilopom s szives ölelésemet küldöm neked. Isten tartson; szeressen téged, gyarapítson. Mond meg Zsuzsikának csokoljon meg téged²⁴⁵ a nevembe s te fogadd olyan szívesen a milyen szeretettel küldöm. Isten tartson jó kedvvel jo egészséggel Bolonka!!²⁴⁶

Édes Ilonám!

Fogadd szívből jövő őszinte jó kívánalmaimat e mai napra a jó Isten tartson meg hogy még számtalan éveken át érhesd meg e napot boldogságba jó létbe a te drága urad oldalán a mi számunkra pedig tarts továbbra is egy kis helyet a te szerető jó szívedbe. El sem képzeled mennyit gondolok reád s hogy vágyok egy pár napot veled tölthetni de hiába ez most lehetetlen. Sajnos az én drága Öregem ujból nincsen jól, nagyon fáj a gyomra nem eszik tej tojásnál, s olyan kedvetlen, aztán úgy meg is látszik rajta, anyit kérem tegye meg menyen el egy kis időre bár valamere, de nem akar, csak az a jó Isten mentől hamarabb jobban adná, tudod olyan nyomott az ember, mindent meg tenne, s én igazán szívesen el viselném helyette, reggel most én nyitok boltot hogy Jenő nagyott járhasson már

²⁴¹ udvárhelyi

²⁴² iránt

²⁴³ uradat

²⁴⁴ neked

²⁴⁵ téded [emend.]

²⁴⁶ Petelei betoldása a levélpapír első fóliója rektójának felső részén.

csak a Mindenható adná neki a jó egészségét vissza. Hogy telik az idő, Irma nagyon kedvesen ír rollad, jól találja magát veled. Te hogy vagy szívem fel zavart e a fürdő használata voltál még Szovátán, nekem nagyon tetszet, szívesen ott ülnék. A kicsi urad mit ír? meddig ülsz Szovátán? Irjál Édesem rég tartozol nekem egy levél írásával. Vedd ugy szívem mintha Jenő is írt volna neked külön, Ő és a gyermekek sokszor csokolnak, én pedig ujbol minden jot kívánva csokollak számtalanszor s maradok szeretettel

Jenónéd

Petelei István és Korbuly Irma – Sombori Ilonának

[Szováta, é. n.]

Kedves leányom,

Köszönöm mindnyájatoknak a kedves napokat a miket közöttötek töltöttünk: – Ödönnek a legszeretreméltóbb házigazdának; Mari néinek a ki annyit fáradt érettünk az ő kifogyhatatlan kedvességével; Irmának s neked édes leányom. Az édes anyádat szeretettel ölelem még külön.

Mi jól érkezünk haza. – Zsuzsika zsimbelve indult el hazulrol s jokedvvel tért haza. Ez a legjobb bizonyítvány arra, hogy a ti szeretetüket milyen lelkéből becsüli meg.

Boldog vagyok, hogy láttalak titeket ismét és boldog állapotban találtalak titeket. Az elmúlt keserves napok után, a sok kötelességben sok örömben az életet csak így töltsetek. Szívemből kívánom.

Az Isten szeressen titeket.²⁴⁷

Csokollak mindegyiteket, titeket a gyermekeket s mégegyszer köszönöm a kedvességeket.

Petelei István

Csütörtök

Édes Bolonkám!

Enged meg, hogy én is egy pár szóval köszönjem meg, azt a sok szeretetreméltóságot, a mivel ott létünk alatt elhalmoztatok. Igazán jól esett, hogy még annyi melegséggel gondoltok reám, és elhiheted nekem, hogy ti is mind igen közel vagytok a szívemhez. A sok fáradtságot, és szivességet ismételten köszönve, meleg szeretettel

ölel Irma

Mari nénit szívesen üdvözlöm; az uradat szívemből köszöntöm, és kérlek add át mind kettőjöknek leghálásabb köszönetemet.

Szováta 23.

²⁴⁷ titeket

*Petelei István – Patrubány Margitnak [?]*²⁴⁸

[é. n.]

Édes Leányom,

– lehetetlen hogy komoly baj lehessen Ferikével. Ez az igazság ellen valo volna; a világrend ellen valo volna. Én fatalista vagyok. Ilyen lehetetlenség nem történhetik. Magát édes leányom megfenyegeti a Végzet az ő rettenetes ujjával: hogy ne hívja ki szüntelen bújával maga ellen. Mert íme: nagyobb bánatok is vannak, mint a hogy maga képzeli veszteségében. Aztán kilábal Ferike s ismét lesz a mi örömethozó kicsi jo, eszes fiunk. Kívánom ezt a nagy ijedtséget fordítsa javára, s a gyerek felgyógyulása orvosság legyen a maga beteg lelkének.

Szivemből sajnálom azokért a rettenetes napokért a miket a gyerek ágya mellett töltött. Hiszem mire ez a levél magáig eldöcög már tul lesznek minden veszedelmen.

Hát édes leányom, ha Ferike felüdül mégis csak Báznára²⁴⁹ mennek? Ha most is lázas a gyerek vajjon jo hely lesz-e maguknak a mocsaras Bázna? Nézze, édes leányom nekünk itt csendes tiszta jo fészünk van. Jol tudja, hogy a mi a miénk – a magáé is. Ezt, örvidenek, ha nem felejténé el ebben az esetben is.

Szives szeretettel gondolva magára, tele irnám ezt a levélpapírost, jol esve magával foglalkozva; de tudom jobb dolga is van, mint, hogy az én fertelmes betümmel küszköd-jék, azért ölelve magát azért a kedvességeért, hogy értesít az én édes kicsi fiam sorsáról – végzem s minden jot kívánva

ölelem magát édes lányom

P.

Szerda reggel.

Petelei István és Korbuly Irma – Gál Jánosnak

[é. n.]

Lelkem kicsi fiam,

a képeid igen csinosak; az elküldésével örömet okoztak nekem; s ma még inkább hiszem mint eddig, hogy neked istenadta tehetséged van az ábrázolásra s ha lelkesen tanulod a mesterséget sokra viheted. Ezt a néhány sort a miben íme szeretettel köszönöm meg a kedvességedet, arra is használom fel hogy néhány kérdéssel terhellek meg édes fiam. Egyik ez: a két üveget, te üveg után festetted? vagy festés után másoltad? És, hogy a másik, az uborkás, ügyes nagyobb képet szintén természet után festetted-e? vagy min-tarajz után?

A színeket bátran, eszesen ügyesen kezeled, s erősen szeretnék²⁵⁰ megölelni téged az ügyességedért és – és a tanítomesteredet. Ird meg nekem kitől tanulsz.²⁵¹

²⁴⁸ A levélpapír első fóliójának rektóján felül ceruzával: *Petelei István – [Patrubány Margitnak?]*. Nem Bisztray Gyula kézírása.

²⁴⁹ Fürdőhely a mai Szeben megye területén.

²⁵⁰ szeretnék

²⁵¹ tanulsz

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2009. CXKévfolyam 365. szám

Lelkem fiam, elég már a szóbol, nem zaklatlak tovább az én csúf betűimmal, még-
egyszer köszönöm szépen a küldésedet s szívemből ohajtom, hogy sokat tanulj s sok
örömet szerezz a pemzliddel magadnak s nekünk.²⁵²

Csokolom az anyádat, testvéreidet Bolonka nénit s tégedet lelkem.

Petelei

Édes fiam a neved napján mind a ketten minden jót kívánunk neked édes gyermekem.
Csókol szeretettel

Irma néni

²⁵² nekünk